

PLASTİK SANATLARDA KOZMİK YAPILAR VE KONSTRÜKSİYONLAR

Melike SUBAŞI

Yüksek Lisans Tezi

Resim Anasanat Dalı

Doç. Dr. Muhammet TATAR

2019

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI

Melike SUBAŞI

PLASTİK SANATLARDA KOZMİK YAPILAR VE KONSTRÜKSİYONLAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Muhammet TATAR

ERZURUM 2019

Atatürk Üniversitesi
Güzel Sanatlar Enstitüsü

TEZ BEYAN FORMU
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Plastik sanatlarda kozmik yapılar ve konstrüksiyonlar**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Melice SUBAŞI
11. 07. 2019
Mel.

Atatürk Üniversitesi
Güzel Sanatlar Enstitüsü

TEZ KABUL TUTANAĞI

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Doç.Dr. Muhammet TATAR danışmanlığında, **Melike SUBAŞI** tarafından hazırlanan bu çalışma 11/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Resim Anasanat Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Mehmet KAVUKÇU
Jüri Üyesi : Doç.Dr. Muhammet TATAR
Jüri Üyesi : Dr.Öğr.Üyesi Fatih KARİP

İmza :
İmza :
İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... /.... / 20....

Doç. Dr. Ahmet Selim Doğan
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ	IV
GÖRSEL DİZİNİ	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PLASTİK SANATLARDA KOZMOS VE KOZMOLOJİ (KOZMİK YAPI)

1.1. KOZMOS NEDİR?	3
1.2. KOZMOLOJİ NEDİR?	4
1.3. KOZMOSUN FARKLI DİSİPLİNLERE ETKİLERİ	6
1.3.1. Fiziksel Bakış Açısıyla Kozmosun Etkileri.....	6
1.3.2. Felsefi Bakış Açısıyla Kozmos.....	8
1.3.3. Dini Bakış Açısıyla Kozmos	10
1.3.4. Mitolojik Bakış Açısıyla Kozmos	12
1.4. TARİH BOYUNCA FARKLI BAKIŞ AÇILARIYLA KOZMOS FİKİRLERİ	13
1.4.1. Mezopotamya Bakış Açısıyla Kozmos Fikri.....	14
1.4.2. Hindu Bakış Açısıyla Kozmos Fikri.....	15
1.4.3. Çin Bakış Açısıyla Kozmos Fikri.....	16
1.4.4. Yunan Bakış Açısıyla Kozmos Fikri	17
1.4.5. Türklerin Bakış Açısıyla Kozmos Fikri.....	19
1.5. KOZMİK NEDİR?	20
1.6. PLASTİK SANATLARDA KOZMİK YAPININ İNCELENMESİ	22

İKİNCİ BÖLÜM

PLASTİK SANATLARDA KONSTRÜKTİVİZM (YAPISALCILIK)

2.1. KONSTRÜKTİVİZM NEDİR?	35
2.2. BAŞLICA KONSTRÜKTİVİST SANATÇI VE ESERLERİNİN İNCELENMESİ	38
2.2.1. Wassily Kandinsky (1866 – 1944)	39
2.2.2. Vladimir Tatlin (1885-1953)	42
2.2.3. El Lissitzky (1890 – 1941)	44
2.2.4. Alexander Calder (1898 – 1976)	46
2.3. KOZMİK YAPI OLARAK KONSTRÜKSİYONLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	49
2.3.1. Paterson Ewen (1925 – 2002).....	51
2.3.2. David Malin (1941-...).....	55
2.3.3. Ludek Pesek (1919 – 1999)	56
2.3.4. Vladimir Skoda (1942-...).....	59
2.3.5. Leo Villareal (1967-...)	63
2.3.6. Ron Cooper (1943 - ...).....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATINDA KOZMOS VE KONSTRÜKSİYONLARIN İNCELENMESİ

3. 1. ADNAN ÇOKER (1927-...).....	67
3. 2. HALİL AKDENİZ (1944 -...)	70
3. 3. DEVABİL KARA (1962 - ...).....	72
3. 4. H. MÜJDE AYAN (1972 - ...).....	73
3. 5. HANDAN ÖZSİRKINTI KASAP (1979 - ...)	76
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ.....	85

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****PLASTİK SANATLARDA KOZMİK YAPILAR VE KONSTRÜKSİYONLAR****Melike SUBAŞI****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muhammet TATAR****2019, 85 Sayfa****Jüri: Doç. Dr. Muhammet TATAR****Prof. Dr. Mehmet KAVUKCU****Dr. Öğretim Üyesi Fatih KARİP**

Bu araştırmada plastik sanatlar bağlamında kozmoloji ve farklı disiplinlerde meydana gelen kozmos etkisi kozmik yapılarda incelenmiştir. Söz konusu yapıların konstrüktivist tavrı analiz edilerek sanatçıların eserleri üzerinde değerlendirme yapmak amaçlanmıştır. Kozmoloji kavramı yerküre, güneş sistemi ve samanyolu galaksisini kapsar. Aynı zamanda uzaysal bağlamda evrenin uçsuz bucaksız bir sonsuzluğa sahip olmasıyla kozmoloji, farklı disiplinleri etkilemektedir. Araştırmanın birinci bölümünde bu etkiler ve kozmik yapıların incelenmesi çeşitli görsellerle desteklenmiştir. İkinci bölümde konstrüktivist sanatçılar ve bu sanatçıların eserleri üzerinde incelemeler yapılarak bu incelemeler kozmik yapıda değerlendirilip Plastik Sanatlarda Konstrüktivizm (Yapısalcılık) kavramı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde günümüz Türk sanatında kozmik yapılar ve konstrüksiyonlar incelenmiştir. Türk konstrüktivist sanatçılar ve eserleri üzerine analizler yapılmıştır. Kozmos, plastik sanatların içerisinde değerlendirilerek konstrüktivizm (yapısalcılık) bağlamında ele alınmıştır.

Bu çalışma da daha önce elektronik ortamda yayımlanmış olan sanat araştırmaları ve bildiriler derlenerek sunulmuştur. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde Betimsel Analiz tekniği kullanılmıştır. Sanatçıların plastik sanatlarda kozmik yapı ve konstrüksiyonları konusu, teknik özellikleri bakımından önemli bulgulardan ve sonuçlardan analiz edilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kozmos, Kozmoloji, Kozmik Yapı, Konstrüktivizm.

ABSTRACT**MASTER THESIS****COSMIC STRUCTURES AND CONSTRUCTIONS IN PLASTIC ARTS****Melike SUBAŞI****Thesis Advisor: Assoc. Dr. Muhammet TATAR****2019, 85 Pages****Jury: Assoc. Dr. Muhammet TATAR****Prof. Dr. Mehmet KAVUKCU****Dr. Öğretim Üyesi Fatih KARİP**

In this study, cosmology in the context of plastic arts and cosmos effect occurring in different disciplines are examined in cosmic structures. By analyzing the constructivist attitude of the mentioned structures, it is aimed to evaluate the works of the artists. The concept of cosmology covers the Earth, the solar system and the Milky Way galaxy. At the same time, cosmology influences different disciplines as the universe has an endless infinity. In the first chapter of the study, these effects and the examination of cosmic structures are supported by various visuals. In the second chapter, constructivist artists and the works of these artists are examined and these studies are evaluated in cosmic structure and the concept of Constructivism (Structuralism) in Plastic Arts is discussed. In the third chapter, cosmic structures and constructions in contemporary Turkish art are examined. Analyzes are made on Turkish constructivist artists and their works. The cosmos is evaluated within the context of plastic arts and discussed in terms of constructivism.

In this study, art researches and papers which were previously published in electronic media were compiled and presented. Descriptive analysis technique was used in the analysis of the obtained data. The issue of cosmic structures and constructions of artists in plastic arts is analyzed considering important findings and results in terms of their technical characteristics.

Key Words: Cosmos, Cosmology, Cosmic Structure, Constructivism.

ÖNSÖZ

Uzaysal bir varlık olan evren mikrodan makroya tüm varlıkları çepeçevre saran bir bağlamdır. Söz konusu bu bağlamda var olan yer küre, güneş sistemi ve samanyolu galaksisinden oluşan ve bilim adamlarına göre sürekli genişleyen diğer yandan da kara delikler tarafından yutulan bir evren teorisi mevcuttur. Bu teori üzerine kurulan **Kozmos** ve **Kozmoloji** kavramları üzerinden farklı disiplinlerin plastik sanatlarda kozmik yapı ve konstrüksiyonları değerlendirilmiştir. Özellikle 1920'li yıllarda Rusya'da konstrüktivizm (yapısalcılık) akımı çerçevesinde gözlemlenen kozmik yapılar ve sanatçıların eserleri üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Kozmik yapılar incelenerek bu kozmik yapıların uzaysal anlamda var olan sonsuz espas algısı gözlemlenmiştir. Günümüz Türk sanatında sanatçıların eserleri de bu bakımdan ele alınmıştır. Çalışmamızın çerçevesi bilimsel anlayışla getirilen sanatsal boyutla alakalı olmakla birlikte sanatçıların plastik sanatlarda kozmik yapı ve konstrüksiyonlarının konu ve teknik olarak özellikleri bakımından analizleri yapılarak incelenmiştir. Bu çalışmanın her aşamasında, ihtiyaç hissettiğim anda güler yüzü ve engin tecrübesiyle, bilimsel ve sanatsal alandaki bilgileriyle lisans ve yüksek lisans eğitim dönemleri boyunca yolumu aydınlatan saygıdeğer hocam ve danışmanım Doç. Dr. Muhammet TATAR 'a tez dönemim boyunca bilgileriyle her zaman desteğini sağlayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice DOĞAN' a yoğun çalışma temposunda beni her zaman destekleyen ve cesaretlendiren sevgili aileme, arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler...

Erzurum 2019

Melike SUBAŞI

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1.1. Don Goldman NGC 7293: Helix Bulutsusu Fotografik Görüntüsü, 10 Ocak 2014, NASA.....	4
Görsel 1.2. 4 Ekim 2018 --- Expedition 56 ekibi tarafından çekildikten sonra Soyuz uzay gemisinden çekilen fotoğraf ekibi Uluslararası Uzay İstasyonu	8
Görsel 1.3. Anonim Flammarion gravürünün elle boyanmış bir sürümü, 1888.....	15
Görsel 1.4. Anonim, Batlamyus'un Güneş sistemine dair bir anlayışını gösteren tarihi bir çizim.....	18
Görsel 1.5. NASA Hubble Uzay Teleskobu, Phillip Newman, Spiral Galaxy D100' ün Uzun Gaz Kuyruğu	21
Görsel 1.6. Vincent Van Gogh, "Selvi ve Yıldızlı Yol", 1890, 91x71 cm, Tuval Üzerine Yağlı Boya, Kröller - Müller Museum, Otterlo	23
Görsel 1.7. Van Gogh, Yıldızlı Gece, 1889, 921x737 cm, Tuval üzerine yağlıboya, Moma The Museum of Modern Art New York.....	24
Görsel 1.8. Robert Delaunay, Dairesel Formlar: Güneş ve Ay, 1913, Tuval üzerine yağlıboya, 134,5x134,5 cm, Museum of Modern Art New York.....	25
Görsel 1.9. Wassily Kandinsky, "Siyah İlişki", 1924, 36.9x36.2 cm, Kağıt üzerine suluboya ve mürekkep, Museum of Modern Art Newyork	26
Görsel 1.10. Wassily Kandinsky, "Başlıksız", 1924, 36x24 cm, Kağıt üzerine suluboya ve guaj, Madrid Museo Reina Sofia.....	27
Görsel 1.11. Kazimir Malevich "KOZMOS SERİSİ"1917.....	28
Görsel 1.12. Vladimir Tatlin "III. Enternasyonel Anıtı" 1919 – 1921, Ahşap Maket ...	30
Görsel 1.13. Lyubov Popova, "Uzay Gücü İnşası", 1920-1921, 1123x1120-50 cm, Kontrplakta odun tozu yağı, Devlet çağdaş sanat müzesi, Selanik, George Costakis Koleksiyonu	31
Görsel 1.14. Laszlo Moholy-Nagy, "Uzay Modülatörü", 1939-1945, Pleksiglaslarda yağ ve kesikli çizgiler, 63.2x66.7 cm, Guggenheim Müzesi New York	33
Görsel 1.15. Laszlo Moholy-Nagy, "Photogram", 1924, Kağıt üzerine pozlama	34

Görsel 2.1. Laszlo Moholy - Nagy, Q 1 "Suprematistic", 1923, Tuval üzerine Yağlı Boya, 95.2x95.2cm, Modern Sanat Müzesi New York	36
Görsel 2.2. Kazimir Malevich, "Siyah Kare", 1915, Tuval üzerine yağlı boya, 106x106 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova- Rusya	37
Görsel 2.3. Wassily Kandinsky, "Ağır Daireler", 1927, Tuval üzerine yağlı boya, 57.2 × 52.1 cm, Pasadena- Kaliforniya, Norton Simon Müzesi.....	40
Görsel 2.4. Wassily Kandinsky, "Birkaç Daire", 1926, Tuval üzerine yağlı boya, 140.3 x 140.7 cm, Solomon R. Guggenheim Müzesi	41
Görsel 2.5. Vladimir Tatlin, "Counter Relief" 1914-1915, Demir, bakır, ahşap ve kablolar. 71 x 118 cm. St Petersburg.	43
Görsel 2.6. El Lissitzky, " Proun 8 Stellungen" 1923, Dökülen kağıda grafitin üzerine suluboya ve guaj çizimi, 24.5 × 24.8 cm, Kanada Ulusal Galerisi, Ottawa.....	44
Görsel 2.7. El Lissitzky, "PROUN Odası", 1923 (1971 rekonstrüksiyonu).....	45
Görsel 2.8. Alexander Calder, "Kırmızı Dijitaller"1945, Metal Levha Tel ve Boya, 216x241x104 cm, Calder Derneği New York, ABD	47
Görsel 2.9. Alexander Calder, 1934, Motorla çalışan hareketli kompozisyon, boyalı demir boru, tel ve ahşap ile iplik, yüksekliği 102.9 cm, Modern Sanatlar Müzesi (MoMA), New York, NY, ABD	48
Görsel 2.10. Vija Celmins, "Jüpiter Ayı - Takımyıldızı", 1983, Baskılar ve katlar, mezzotint ve dağlama, 60.3 x 47 cm, Berggruen Galerisi - San Francisco	50
Görsel 2.11. Paterson Ewen, "Güneş Tutulması", 1971, Kontrplak üzerine akrilik, 121.9 x 243.8 cm, Vancouver Sanat Galerisi – Kanada	52
Görsel 2.12. Paterson Ewen, "Galaxy NGC-253", 1973, Metal üzerine Akrilik-Kontrplak üzerine sicim, 243.7 x 228.5 cm, Ottawa - National Gallery of Canada	53
Görsel 2.13. Paterson Ewen, "Uzayda İzler", 1970, Tuval üzerine akrilik, 172.7 x 213.4 cm, Ontario Sanat Galerisi, Toronto - Kanada.....	54
Görsel 2.14. David Malin, Sombrero Gökadası M104, 1975-1985- 1998, kromojenik baskı, 60.96 x76.2 cm, San Francisco Modern Sanat Müzesi	56
Görsel 2.15. Ludek Pesek, "Deimos'tan Görünüm", 1980, Tuval üzerine yağlı boya ...	57
Görsel 2.16. Ludek Pesek, "Satürn'ün Halkası", 1980, Tuval üzerine yağlı boya	58
Görsel 2.17. Vladimir Skoda, "İsimsiz", 1989, Oyulmuş Çelik Heykel, 19x0x0 cm, Baudoin Lebon Galerisi – Paris	59

Görsel 2.18. Vladimir Skoda, "İsimsiz",2004, Karışık Teknik Heykel, 125 x 20 x 0 cm, Baudoin lebon Galerisi - Paris	60
Görsel 2.19. Vladimir Skoda, "İsimsiz", 2002, Mürekkep ve kağıt üzerinde kolaj, 31 x 33 cm, Baudoin Lebon Galerisi - Paris	61
Görsel 2.20. Vladimir Skoda, "İsimsiz", 2003, Arches 350g kağıdı üzerine Gravür Baskı, 117 x 119 cm, Val-de-marne çağdaş sanat müzesi - Fransa	62
Görsel 2.21. Leo Villareal, 'Cosmos', 2012, Beyaz Led ışıkları, Özel yazılım ve elektrik donanımı, Mimari yapıya özel kurulum, Herbert F. Johnson Cornell Üniversitesi Sanat Müzesi - ABD	63
Görsel 2.22. Leo Villareal, "Parçacık Evreni" , 2015, Jessica Silverman Galerisi, San Francisco - ABD	64
Görsel 2.23. Ron Cooper, "Dairesel Boşluk", 2012, Işık ve Uzay, Kurulum.....	65
Görsel 3.1. Adnan Çoker, 'Gök Planı', 1975 - 1976, Tuval Üzerine Yağlıboya, 114x143.30 cm.....	68
Görsel 3.2. Adnan Çoker, 'Eksik Burçlar' , 2002-2003, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 100x100 cm.....	69
Görsel 3.3. Adnan Çoker 'Eksik Burçlar 10 ', 2003, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 85x85 cm.....	70
Görsel 3.4. Halil Akdeniz, 'Uzay Üzerine', 1974, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 115x125 cm.....	71
Görsel 3.5. Devabil Kara 'Derin Boşluk' 1994, Tuval Üzerine Karışık Teknik 70x60 cm.....	73
Görsel 3.6. H. Müjde Ayan, 'Kozmik İletişim 1', 2015, 130 x 130 cm.....	74
Görsel 3.7. H. Müjde Ayan, 'Kozmik Sırlar',2016, 40 x 40 cm.....	75
Görsel 3.8. H. Müjde Ayan 'Karadelik', 2016, 80 x 260 cm.....	76
Görsel 3.9. Handan Özsrkıntı Kasap, 'Evrensel Hedefler', 2003, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 130X165 cm.....	77
Görsel 3.10. Handan Özsrkıntı Kasap, 'Kosmos', 2007, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 128X128 cm.....	78
Görsel 3.11. Handan Özsrkıntı Kasap, 'Evrensel Dinamizm', 2005, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 120x100 cm.....	79

GİRİŞ

Kozmoloji evren bilimi olarak bilinir ve din, mitoloji, fizik, felsefe ve tarih gibi farklı disiplinler çeşitli kozmolojik fikirleri içermektedir. Kozmos kavramı ise evrenin başlangıcı ve sonunu inceleyen 20. yy bilimidir (Özsırkıntı Kasap, 2015: 19).

İnsanda büyük bir merak uyandıran evrenin, doğrudan doğruya gerçemiş gibi yıldızlı gökyüzünü, parlak ayı ve ayın muhteşem dokusunu resmeden insan, gözlemleri ile duyuşal deneyimlerini sınırlamıştır. İnsanların ilk zamanlarda oluşturdukları deneyimleri sonucunda, algılanabilir gerçeklikten kozmik gerçekliğe uzanan bir bağlantı kurulmuş böylece yeni bir yapılanma sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yapılanmalar uzayın sonsuz boşluk algısıyla bütünleşerek plastik sanatlara da büyük katkıları sağlamıştır. Aynı zamanda evrendeki kozmik yapılanmalar insanoğlunun hayatın başlangıcından itibaren ilgilendiğı ve büyük uğraşlar sarf ettiğı bir konu haline gelmiştir. Evrendeki kozmik yapılanmalardan en çok etkilenen bilim adamlarıyla sanatçılar olmuştur. Kozmik bir yapı oluşturma hayaliyle somutlaştırmak için evrenin resmedilişinin ulaşılması daha yakın hale getirmeye başlamıştır. Böylece sanatta müthiş bir bilim ve kâinat keşfi ortaya çıkmıştır. Sanatçı bütün ihtişamıyla parlayan gökyüzünü, uzaydaki kozmik havayı, gezegenleri, takımyıldızlarını, kara delikleri ve diğersonsuz bütünlükleri gözlemlemeye çalışmıştır. Doğadaki ve evrendeki kozmik yapıyı yakalama eylemi içine girmiştir. Sanatçı dünya ve kozmos arasında sonsuzluğa giden bir yol olan bağlantıyı daima devam ettirmiş aynı zamanda da estetik formlarla yapılandırmıştır. Sanatçı bu yapılanmaları oluştururken astronomi bilimine başvurmuştur. Bu bilimin mükemmel ilerleyişiyle kozmik gerçekliğe uzanarak yeni yapılanmalar oluşturmuştur. Bu yapılanmaların en başında yer alan aynı zamanda gelecekteki uzay çağına atıfta bulunulan eserlerin üretilmesiyle 1920'li yıllarda Rusya'da konstrüktivizm (yapısalcılık) akımı daha da belirgin hale gelmiştir (Özsırkıntı Kasap, 2015: 31).

Bu araştırmanın amacı; plastik sanatlarda kozmos kavramı içinde var olan kozmik yapı ve konstrüktivizm (yapısalcılık) tanımının genel olarak kullanılmaya biçimlerini analiz etmek ve eserler üzerinde incelemelerde bulunularak kozmik yapı anlayışının nasıl ve ne ölçüde eserlere yansımış olduğunu irdelemektir. Ayrıca bu irdeleme kozmik yapıda oluşturulmuş olan konstrüksiyonları ve günümüz Türk sanatına nasıl yansıdığını incelemek ve plastik sanatlarda kozmik yapı olarak sanatçı eserlerini analiz ederek

özömlenektir. Kozmos algısı sanat tarihi süreci içinde incelenerek kozmik yapı oluşturma bilincini konu edinen sanatçılara değinilmiştir.

Araştırma verileri, sanat içeriği ile ilişkili olarak hedeflenen yapısal ölçütlere uygun bir şekilde incelenmiş ve plastik sanatlarda kozmik yapı ve konstrüksiyon kavramı detaylı bir biçimde araştırılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında literatür tarama ve kozmos, kozmoloji, kozmik yapı gibi bilgilerin konstrüktivist sanatçılarla ilgili yazılı kaynaklara ve dokümanlara başvurularak detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Sanat dergileri, kozmos bağlamında sunulan bilimsel dergiler, makaleler ve mevcut kitaplar incelenmiştir. Elde edilen içerik bütünüyle belirtilen sıralama doğrultusunda çalışmada hedeflenen sonuca götüreceğ biçimde dizini yazılmış ve incelenerek, yorumlanarak analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PLASTİK SANATLARDA KOZMOS VE KOZMOLOJİ (KOZMİK YAPI)

1.1. KOZMOS NEDİR?

Kozmos; evren ya da kâinat olarak da adlandırılan, gözlemlenebilen ya da var olduğu kabul edilmiş cisimlerin ve enerjilerinin tümünü bünyesinde barındıran bir oluşumdur. Yeryüzü, gök cisimleri, canlılar, insanlar ve en küçük varlıkları dahi içerisinde barındıran, sınırları belirlenemeyen, bütünsel anlamda tüm âlemlerin kompozisyonlarından oluşan, fiziksel sisteme verilen addır. Pozitif bilimler tarafından incelenen kozmos; gök cisimlerini barındıran, uzayda var olan her şeyin toplamı olarak nitelendirilir. İnsanoğlu evrenin oluşumuna dair sorgulamalarda bulunmuş ve farklı teoriler oluşturmuştur. Bu teoriler içerisinde en çok bilinen ve benimsenen “Bigbang” (Büyük Patlama) teorisi olmuştur. Büyük Patlama teorisine göre evren, sıfır hacimlidir ve çok yüksek enerji potansiyeline sahiptir. Sıkışmış bir noktanın patlamasıyla meydana gelmiştir. İlk patlamanın nasıl ve ne derecede olduğu, evrenin oluşumu meydana gelmeden önce yerinde ne olduğu ve bunlarla birlikte evrenin ne gibi bir şeyin içinde genişlediği sorularına günümüzde bile cevap bulunamamaktadır. Aynı zamanda evren öncesi durumlar ve evren dışı varoluşlar hakkında farklı şekillerde hipotezler ortaya konulmaktadır. Büyük patlama sonucunda uzun bir süredir bağımsız hareket eden ve sürekli genişleyen evrenin üzerinde kütle çekim kanununun etkisiyle bir araya gelen bağımsız gazlar gökadalaları oluşturmuşlardır. Kütle çekim kanunu sonucunda gökadalalar olarak tanımlanan galaksilerin birbirine yaklaşarak devasa gruplar oluşturduğu gözlemlenmiş ve bu teoriler üzerine incelemeler yapılmıştır. Galaksiler içerisinde yıldız oluşumları gerçekleşmiş ve bu yıldızların çevresinde sistemler oluşmuştur. İçinde yaşadığımız Güneş sistemi bunlardan biridir. Evrende 400 milyardan fazla ve hatta bu miktarında ötesinde gökada olarak tanımlanmış olduğumuz galaksi ve yıldız olduğu tahmin edilmektedir (Evren, Tarih yok: 1-4. paragraf).

Görsel 1.1. Don Goldman NGC 7293: Helix Bulutsusu Fotografik Görüntüsü, 10 Ocak 2014, NASA.
Erişim Tarihi: 18.04.2019 <http://www.bulutsu.org/ggg/?gun=121004>

Kozmosun mekân ve zaman boyutları her insanın anlayış sınırları içine girmez. Üzerinde barındığımız yerküre, başsız ve sonsuz bir enginlikte kaybolmuş minicik bir gezegendir. Kozmik perspektifte, insanoğluna ilişkin uğraşların çoğu anlamsız hatta çocuksu görünür ama yine de insan soyu her dem genç her dem merak küpü ve her dem cesur, ayrıca çok da umut vericidir (Sagan, 2017: 8).

Sagan'ın da bahsettiği gibi insanda büyük merak uyandıran evrenin, sürekli olarak genişleyen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. İnsanoğlu da bu merakını farklı disiplinlerde oluşturduğu yapılanmalarla birlikte ele almıştır. Sanat, edebiyat ve teoloji gibi konularda kozmosun nasıl ve ne ölçüde ele alındığı ya da insanoğlunun kozmosu nasıl algıladığı üzerine geniş bir perspektif sunulmaktadır.

1.2. KOZMOLOJİ NEDİR?

Kozmoloji, evren bilimi olarak bilinmektedir. Bir bütün olarak evrenin uçsuz bucaksız sonsuzluğunu belirten kozmoloji sözcüğü Türkçeye, Yunanca Cosmos (evren) ve logic (bilim) kelimelerinin birleşimi olarak geçmiştir. Kozmoloji bir bakıma evrenin hareketliliğini, oluşumunu ve süregelen evrimini incelemektedir. O, din, felsefe, mitoloji ve fizik gibi bilimsel alanların yanı sıra metafizik, edebiyat ve astronomi

alanlarında da önemli bir bilim dalıdır. Kozmolojiyle ilgilenenlere, inceleme yapan kişilere “kozmozog” veya “evrenbilimci” denilmektedir. Geçmişten günümüze evrenin sonsuzluğunu ve sürekli olarak değişen evreni merak eden kozmozoglar, bütün ihtişamıyla parlayan gökyüzünü, uzaydaki kozmik havayı merak etmiştir. Böylelikle insanoğlu, kozmozoloji bilimini anlama eylemi içine girmiş ve kozmos üzerinde pek çok gözlem yapmıştır. Elde edilen deneyimler çağdaş kozmozolojinin temelini oluşturmuştur. Kozmozoloji olarak belirttiğimiz evren bilimi birçok disiplinle bütünleşmiş, aynı zamanda bu disiplinleri etkilemiş ve her dalda bir konu haline gelmiştir (Bulğen, 2010: 50).

Kozmozoloji, ait olduğu medeniyetin başta bilim olmak üzere felsefesinden, sanatına ve dinine kadar bütün alanların oluşumuna katkı sağladığı, bununla birlikte döngüsel olarak, oluşturdukları bu zemin ve çerçeve üzerinden kendilerini yeniden tanımladıkları, en eski uygarlıklardan günümüz modern toplumlarına medeniyetlerin bir kozmozolojiye, her şeyi ona göre değerlendirecekleri bir hikâyeye paradigmaya maskeye sahip olmak ihtiyacını hissetmişlerdir. Bu hâkim hikâyeye insanın varlık bütünü içindeki yerini pekiştirmesini sağladığı gibi, kültürel faaliyetlerine de zemin ve çerçeve teşkil etmiştir (Bulğen, 2010: 77-78).

Alman felsefesinin kurucu isimlerinden biri olan ve felsefe tarihinin kendisinden sonraki dönemlerinin en önemli belirleyicisi olan Immanuel Kant, kozmosu ciddi anlamda incelemiş ve felsefi açıdan değerlendirmiştir. Kant, evren bilimine büyük bir ilgi duymakla beraber düşünceleriyle kozmozoloji bilimine felsefi bir bakış açısıyla yaklaşma imkânı tanımıştır. Kant’a göre kozmozoloji biliminde modern fizik oluşumu açısından ve uzay-zaman sorunsalıyla tüm evrenin oluşumu Newton fiziğine dayandırılmıştır. Kant, Newton’un fiziğinin bütün ilkelerinden yola çıkarak felsefi yönden kozmozoloji bilimini değerlendirmiş ve üzerinde çalışmalar yapmıştır. Tüm bunlarla birlikte Kant, kozmozoloji bilimine dair oluşturduğu çalışmalarını daha ileri bir seviyeye getirerek birçok değerlendirme ve hipotez geliştirmiştir. Kant, Newton’dan hareketle güneş sisteminden başlayarak Samanyolu gibi sistemleri ele almıştır. Kant aynı zamanda Newton’un fizik kurallarından yararlanmış, büyük patlama teorilerinden kozmozolojinin büyük ölçekli oluşum yapılarından bahsetmiş ve bu yapılanmaları felsefi açıdan değerlendirmiştir. Böylelikle Kant, kozmozolojiye, uzay-zaman sorunsalına ve büyük patlama teorilerine cevaplar bulmaya çalışmıştır. Kant, bilimsel anlamda kozmozoloji bilimini incelemiş ve edindiğı tüm bilgileri felsefi düşüncelerine aktarmıştır. Kozmozoloji biliminin etkisi sadece felsefi düşünce perspektifiyle ele alınmakla kalmamış bu etki aynı zamanda farklı disiplinlerle de yorumlanmıştır. İnsanoğlu sürekli olarak

kendi varoluşunu merak etmekle birlikte yaşadığı dünyayı, kozmosu merak etmiş ve sürekli olarak sorgulamış, araştırmış ve deneyimler kazanmaya çalışmıştır. Tüm bunlarla birlikte kozmoloji biliminin ışığında evrendeki konumunu algılamaya çalışmış ve farklı teoriler ortaya koyarak bilimsel açıdan birçok alana katkıda bulunmuştur (Ural, Akarsu, 2007: 2,3).

1.3. KOZMOSUN FARKLI DİSİPLİNLERE ETKİLERİ

Geçmişten günümüze insanoğlu, evren ve evrenin gizemi hakkında bir merak içinde olmuş, evren üzerine araştırmalar ve analizler yapmıştır. “Evren nasıldır?, büyüklüğü ne kadardır?, Evrendeki gezegenlerin oluşumu, işleyişi, hareketliliği nasıl ve ne ölçüdedir?” gibi sorulara cevap arayan insan, uzayın sonsuz ve süregelen evrimini inceleyerek kozmik açıdan değerlendirmeye çalışmıştır. İnsanoğlu farklı disiplinlere etki eden kozmosu analiz ederken birçok bilimsel bilgiye ulaşmıştır. Fizik, felsefe, din ve mitolojik bakış açısıyla kozmosun etkileri aynı zamanda mimarî, resim, heykel alanlarında da görülmektedir. Kozmos ve Kozmoloji bilimi bu disiplinlerin yanı sıra daha birçok (metafiziksel kozmos fikri, edebî kozmos fikri gibi) alanda da analiz edilmiştir. Tarihsel süreçlerdeyse dinî bakış açısıyla kozmos fikri kendi içerisinde ayrılarak dini farklılıkları meydana getirmiş, kozmoloji ve kozmogoniler bu süreçte ele alınmıştır.

1.3.1. Fiziksel Bakış Açısıyla Kozmosun Etkileri

Günümüzde olduğu gibi yakın zamanlarda da insanın kozmoloji bilimine ilgisi artmıştır. Artan bu ilgiyi kozmik bakımdan inceleyen fizik ve astrofizik bilimleri bilimsel gözleme bağlı kalmıştır. İnsanoğlu, deneysel ve fiziksel bir bakış açısıyla kozmosu ele almış, birçok hipotez sunmuştur. Kozmosun etkisi; Büyük Patlama (Bigbang), Nebula, Karadelik, yıldız oluşumları ve gezegenlerin varoluş süreçleri gibi fizik kanunları çerçevesinde ilerleyen bir süreçtir. Fiziksel bağlamda bir bakış açısı oluşturulan kozmos, konu bakımından irdelenmiştir. Fiziksel bakış açısıyla kozmostan etkilenenler arasında en önemli isimlerden biri de hiç şüphesiz Galileo Galilei olmuştur. Galilei modern fiziğin babası olarak kabul edilmektedir. Ayrıca astronomi alanında

oldukça ilerleyen Galilei, teleskobunu kendisi yapmıştır. Birçok gözlem ve deneyimler yaşayan Galilei, fiziksel bağlamda kozmos etkilerini ortaya koymuştur. Bu gözlemlerinde dağları ve kraterleri olan bir küre olan Ay'ın düz olmadığını aynı zamanda Venüs'ün de ay gibi evreleri olduğunu -güneş etrafında dönmesi- gibi gözlemlerinin kanıtlarını sunarak birçok hipotez ve teori oluşturmuştur. Galilei, fiziksel bağlamda kozmosu incelediğinde astrofiziği ve en önemlisi fizik bilimini büyük bir şekilde etkilemiştir. Ayrıca farklı disiplinlere de ışık tutan çalışmalar yapmıştır. Fizik biliminde sadece Galileo değil aynı zamanda Einstein, Newton ve daha birçok fizikçi kozmos üzerine hipotez ve teori oluşturmuşlardır. Teleskoplardaki teknolojik gelişmeler ve uzay gözlemevlerinin kurulmasıyla birlikte fiziksel olarak kozmik açıdan Edwin Hubble'ın da teorileri ve gözlemleri olmuştur. Son yıllarda evrendeki büyük ve küçük ölçekli yapılar hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. Kozmos, evrenin evrimini karakterize eden fiziksel parametrelerin, zamanın fonksiyonu olarak ifade edilmesidir. Günümüzde de hala birçok fizikçinin odak noktası olan kozmosun uzaysal bağlamdaki zaman parametreleri, ışık hızı yılı ve kozmik bağlamda gerçekleşmiş olan fiziksel parametrelere ilgi duyulmuştur. Böylece kozmos fizik bilimiyle fizik kanunları çerçevesinde irdelenmiştir. Farklı boyut ve fiziki ölçümlerle teleskobik görüntü elde etmeye çalışan günümüz fizikçileri, astronomlar ve kozmologlar birçok bakış açısıyla kozmosu incelemiş ve hala incelmektedirler. Fizik bilimi alanında araştırmalar gerçekleştiren Albert Einstein, 1905 yılında fizik yasalarında ışığın durduğunu veya sabit hızda ilerlediğini ileri sürmüştür. Einstein, bu teorisinde ışığın gözlemciler için aynı olduğunu, boşluktaki hızının gözlemcinin hızından bağımsız bir şekilde var olacağını ortaya koymuştur. Böylece Albert Einstein kozmik olarak uzay-zaman kavramını incelemiş olduğu “özel görelilik kuramını” ortaya atarak, fiziksel bağlamda kozmosun etkilerini ortaya koymuştur (Hubble, 1929: 168).

Fizik ve kozmoloji biliminde önceki dönemlerde olduğu gibi günümüzde de hala bu teoriler kullanılmaktadır. Einstein ile birlikte Newton da birçok teorisi ve hipoteziyle fizik ve astrofizik bilimine büyük katkılarda bulunmuştur (Hubble, 1929: 168).

Görsel 1.2. 4 Ekim 2018 Expedition 56 ekibi tarafından çekildikten sonra Soyuz uzay gemisinden çekilen fotoğraf ekibi Uluslararası Uzay İstasyonu. Erişim Tarihi: 18.04.2019
<https://www.puls4.com/buzz/Videos/NASA-oeffnet-ISS-Raumstation-fuer-Touristen>

1.3.2. Felsefi Bakış Açısıyla Kozmos

İnsanoğlu varlığını ve içinde yaşamış olduğu dünyayı, evreni, sürekli olarak sorgularken farklı bilimlerden yararlanmış ve bir düşünce sistemi geliştirmiştir. Felsefi bir bakış açısıyla fikirler ortaya atmaya çalışan insanoğlu evrenin, insanın, tabiatın yaratılan her bir cismin yaratıcısı ve doğası ile ilişkisini ruhani bir şekilde akla uygun olarak sorgulamış ve bu ilişkiyi çeşitli açılardan açıklamaya çalışmıştır.

Kozmoloji ve felsefe, uzun tarihi geçmişleri içinde birbirlerini karşılıklı olarak ve çok yönlü bir şekilde etkilemişlerdir. Hem felsefede hem de kozmolojide çeşitli problemlerin doğuşu ve gelişmesi bu etkileşime bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Her iki disiplin arasındaki etkileşim doğrudan –mikro düzeyde- ; ayrıca diğer bilgi türleri vasıtasıyla kurulan ve “paradigma” kavramı çerçevesinde ele alınabilecek dolaylı –makro düzeyde- gerçekleşmiştir (Ural, 2001: 1).

İnsanoğlu tüm bu paradigmlar sonucunda varlığını, evrendeki yerini ve evrendeki varoluş amacını bulmaya çalışmıştır. Felsefi fikirler oluşturarak kozmosu inceleyen insanın, sorgulamaları ve bu sorgulamaları metafizik gibi eski bir disiplinle yapması gözlemlenmektedir. İnsanoğlu felsefi bakış açısıyla evreni sürekli olarak sorgulamış ve bu sorgulamaları birçok bilime, bu bilimlerin içerisinde var olan fiziğe, astrofiziğe,

edebî anlamda oluşturulan yazılı kaynaklara ve mitolojiye başvurarak açıklamaya çalışmıştır. Bu alanlardan elde ettiklerini birleştirerek ve bunlar üzerinde değerlendirmeler yaparak daha birçok alana yardımcı olabilecek nitelikte bir disiplin oluşturmuştur. Günümüzde de hala oluşturmaya devam etmektedir. Felsefî sorgulamalar genel olarak fiziksel bakış açısından oluşan kozmos anlayışına bağlanmış ve bu bağlantı ile elde edilenler bilimsel anlamda pek çok bilim dalıyla ilişkilendirilmiş ve farklı fikirlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bir değerler toplamının en gelişmiş ve geniş biçimiyle bir düşünce sistemi olarak karşımıza çıkan Felsefe, Antikçağda ilk kez görülmüş günümüze kadar da akademik anlamda değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Felsefe evrenin açıklanmasında yavaş yavaş mitolojilerin önüne geçmeye başlamış ve bilimsel çalışmalara kaynaklık edip yol göstermiştir. Kısacası evren ve kâinatın oluşumu hakkındaki görüşler, kozmik fikirlerle ve bir felsefe düşüncesiyle analiz edilerek karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple kozmos ile felsefe arasında bulunan, günümüze kadar sürecektir olan ilgi ve bu ilginin özelliklerinin de farklı fikirlerle Antikçağ 'da karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu ilginin en temel özelliklerinden biri de yapılan gözlemleri geniş bir mercekten inceleyerek teorik bir çerçevede anlamlandırmaya çalışmaktır. Diğer bir ifadeyle, eğer yapılan gözlemlerin böyle farklı bir teorik çerçevede anlamlandırma girişimi olmasaydı, özellikle de bilimsel bilginin gelişiminde önemli bir hareketlilik de söz konusu olamazdı. Nitekim Mısır ve Mezopotamya gibi medeniyetlerde Ay ve Güneş başta olmak üzere çeşitli gök cisimlerinin hareketleri ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmış, yapılan geniş çaplı gözlemler Antikçağı da büyük ölçüde etkilemiştir. Aristoteles, Platon gibi Antik Yunan çağındaki filozofların yanı sıra 18. yüzyılda evren ve kozmik fikirler hakkında felsefî düşünceler öne süren Immanuel Kant'ın felsefî bir bakış açısıyla kozmosu değerlendirdikleri görülmektedir. Aristoteles ve Platon gibi ünlü felsefeciler fizik, gökbilimi, mantık ve siyaset gibi birçok alanda çalışmalar yapmışlardır. Özellikle 18. yüzyılda bulunan Kant, felsefî bakış açısıyla kozmosu incelemiş ve fikirleriyle birçok hipotez oluşturmuştur. Onun hipotezlerini daha sonra birçok gözlemci onaylamış ve fikirleri üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Kant, bütün teolojik fikirlerden uzak durarak kozmos düşüncesini mantık çerçevesinde ele almıştır. Dünya ve Güneş sistemi gibi bütün mekanik düşüncelerin ve analizlerin taslaklarını sonsuz bir şekilde uzatarak teorik olarak onları anlamlandırmaya çalışmıştır. Kozmosta başlangıçta var olan maddelerin ve bütün cisimlerin evrene geniş

bir şekilde dağılmış olduğunu savunmuştur. Buna ek olarak göğün uçsuz bucaksız olduğunu ve hiçbir şeyin parçalanmaksızın birbirleriyle ilişkili olduğunu savunarak birçok tezi ve analizi çürütmüştür. 1755’de ele aldığı “Evrensel Doğal Tarih ve Gök Teorisinde” dünyanın başlangıcını konu alan Kant, gök ve astronomi hakkında dikkat çeken iki teorisinden bahsetmiştir. Birinci teorisi yıldız ve gezegenlerin oluşumu üzerinedir. Kozmostaki ince, loş görünüme sahip gaz bulutlarının, yerçekimi kuvveti altında kendilerine doğru çökecekleri teorisini ileri sürerek, Dünya’nın ve diğer gezegenlerin dönüşünü açıklamayı amaçlamıştır. Böylece farklı sorgulamalarda bulunarak uydular gibi pek çok yıldızdan oluşan samanyolunu, saf ve kurgusal bir biçimde tasvir eden ilk kişi olarak felsefe tarihine geçmiştir. Özellikle gelecek kuşaklara felsefi açıdan kozmik sorgulamalar yapabilmeyi sağlamıştır. “Ada Evrenleri” olarak adlandırdığı samanyolunu ya da galaksileri teleskoplar yardımıyla gözlemlediğinde, belirsiz görülen nebulaların güneş sisteminin bir devamı niteliğinde olduğu teorisini ortaya atmıştır. Aynı galaksi içerisinde olan yıldızlar ve uydularla gezegenleri, dolayısıyla galaksileri birbirine bağladığı düşüncesini sorgulamış ve teorisini sunmuştur. Kozmos bağlamında felsefi açıdan farklı düşünce ve sorgulamalar yapan Kant birçok astronomi bilimcisine de yol göstermiştir (Ural, 2001: 2)

1.3.3. Dini Bakış Açısıyla Kozmos

Kozmos, dinî bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise felsefenin önemli bir kolu olan metafizik alanında kozmosun incelenemediği görülmektedir. Dinî bakış açısıyla kozmos; konu bakımından yakınlığıyla birlikte evrenin tarihini, doğasını, başlangıcını ve sonunu sürekli olarak sorgulayan bir sistemin içinde kendi oluşumuna dair açıklamalar elde etmiştir. İnsanoğlu, meydana geldiği ilk günden beri kendi varoluşunu sürekli olarak sorgulamış, araştırmış ve insanoğlunun tarihinde farklı inanç yapıları meydana gelmiştir. Meydana gelen bu inanç yapıları üzerinden birçok araştırma yaparak dinî bağlamda kozmoloji bilimine katkı sağlayan ünlü filozoflar ve bilim insanları farklı perspektiflere sahip olmakla beraber yeni düşünce biçimleri geliştirmişlerdir. Bilimsel yönden oldukça farklı açıklamalara sahip olmasının yanı sıra kozmosa, kâinata ve kozmos içerisinde yer alan tüm âleme oldukça değişik pencerelerden bakılmış ve bu bakış açılarını insanoğlu kendi hayatına inanç olarak geçirmeye çalışmıştır.

Evrenin sonsuzluğu fikri Aristo'da kendini daha da açık bir şekilde gösterir. Ona göre yıldızlar ezeli bir yakıtla yanarlar ve ebedidirler. Platon her şeyin "kaos" tan çıktığını söylerken, onun bu açıklamasının yoktan yaratılışa daha yakın olduğu söylenebilir, fakat Platon yorumcularının çoğunluğuna göre Platon da maddenin ezeli kalıcılığı fikrine inanmaktadır. Bu görüşün tarihteki en önemli savunucuları Platon ve Aristo olmakla beraber, onlardan sonra gelip onlardan etkilenen filozoflar da benzeri görüşleri savunmuşlardır. Örneğin Farabi ve İbni Sina'nın bu görüşlerden etkilenmesi ve Gazali'nin onlara getirdiği eleştiriler İslam dünyasında çok ünlü olmuştur (Taslaman, 2012: 6).

İnsanoğlu tüm bu varoluşlara birer deneyimsel nitelik kazandırarak bir inanca sahip olmuştur. Bu nedenle her dinin bir veya daha farklı dini görüşü olmuş ve bunlarla birlikte dinî açıdan farklı bir perspektif geliştirmiş ve tüm bunları destekler nitelikte görüşler ortaya çıkmıştır. Ayrıca dinî bakış açısıyla kozmos fikrinin, felsefî düşüncelerden etkilenmesinin yanı sıra mitolojik fikirlerden de etkilendiği görülmektedir. Aynı zamanda belirtilen disiplinlerin varoluşlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Bazı durumlarda evrenin başlangıcından sonuna kadar devam eden durumların, evrenin yaratılışı olan kozmogonisini ve evrenin yok edilmesi olan eskatolojisini, dini anlamda insanın evrendeki konumuyla ilişkilendirerek bir yer kapladığı gösterilmiştir.

Dinî bakış açısıyla kozmosun insanoğlunun devamlı dini inançlarıyla ve düşünce sistemleriyle alakalı yaptığı sorgulamalarla karşımıza çıktığı görülmüştür. Farklı medeniyetlerde ortaya çıkan bu sorgulamaların en belirgin örnekleri arasında olan Mezopotamya düşünce sisteminde, yer ile gök hiçbir zaman birbirinden ayrı düşünülmemiş, bu düşünce sisteminin aksine yerin ve göğün birbirinin parçası ve tamamlayıcısı olduğu belirtilmiştir. Bunun ilerisinde evrenin oluşumu bilimsel açıklama ve sorgulamalara bağlı kalınmayarak doğrudan tanrıların iradesiyle açıklanmıştır. Dönemin insanları evrenin düzeninin tanrıların yeri ve göğü oluştururken kendi aralarında gerçekleşen mücadele esnasında ortaya çıkan büyük bir kaostan meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir. Bu açıklamalar sonucunda insanların dünya üzerindeki hâkimiyeti bir kenara atılmış, evrenin düzeninin tanrılar tarafından idare edildiği ve insanın sadece bunu kabullenmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Tanrıların isteğiyle

kozmos içerisinde yaşayan insanın veya tüm canlıların etrafındakileri ancak tanrıların izin verdiği ölçüde değiştirebileceği ileri sürülmüştür.

Mitolojik eserlerde kozmos anlayışı, oluşturulan düzene hiçbir şekilde müdahale edemeyip sadece mantığını temel alan, akla uygun bir şekilde yapabileceklerini sunabilen, bir evren algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ve böylece dinî bağlamdaki kozmik algının da görülebileceğini mümkün kılmıştır. Kişinin kendisinin merkez olmasının aksine yeryüzünün merkez olduğu bir düşünüş tarzı sadece Mezopotamya dönemi ile sınırlı kalmamış binlerce yıl boyunca sürmüştür. Mezopotamya'daki bazı sınıflara mensup olan insanlar yönetimleri altındaki insanlara kabullendirdiği “gökyüzünde olanlar tanrılara aittir ve insanlar onları anlayamaz” düşüncesiyle bu mantıklarının bir adım ötesine geçmiş ve gök cisimlerinin hareketlerini açıklamaya çalışmışlardır. Yine aynı şekilde gökyüzündeki gözlemleriyle bilinen astronomi biliminin medeniyetlerden biri olan Mısır'da da pek çok gökyüzü gözlemleri yapılarak kozmosu anlama çabasına girmişler ve gökyüzünde kozmosta yer alan güneşin, ayın ve yıldızların oluşumlarını kendilerince yorumlayarak tanrısal bir kimlik oluşturmuş ve dini bağlamda kozmos sorgulamaları yapmışlardır. Dinî bakış açısıyla kozmosta insanoğlu dinî boyutlar çerçevesinde sorgulamalarını yapmış ve kendince oluşturduğu sınırlardan çıkmadan açıklamalarda bulunmuştur. Değerlendirmiş olduğumuz Mezopotamya medeniyetinin yanı sıra Sümerler, Mısırlılar ve daha birçok medeniyetin de evrenin varoluşu ile ilgili inanışlarının dini, mitolojik bağlamda kozmolojiye yansıdığını görmekteyiz (Yıldırım, 2016: 24-25).

1.3.4. Mitolojik Bakış Açısıyla Kozmos

Kozmos felsefe başta olmak üzere çeşitli disiplinlerle karşılıklı etkileşim halinde kalmıştır. En geniş biçimde değerlendirilecek olursa etkileşimin merkez noktasının Antikçağ'a uzandığı gözlemlenecektir. Fakat Antikçağ'dan önce felsefi unsurların sorgulamalarının henüz olgunlaşmadığı dönemde kozmosun, toplumlar arasında mitolojik anlamda değerlendirilebileceğimiz düşünce yapılarıyla birlikte karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu durumun ilk örneği Sümerlerin yazılı tabletleriyle birlikte günümüze ulaşmıştır. Sümerlerin yazılı tabletlerinin yanı sıra Mezopotamya'da bahsedilen mitolojik anlatımları, Asurlular, Mısırlılar, Babiller ve daha birçok

medeniyetler anlatmış ve evren ile ilişkilendirilerek gözlemlerini yaptıkları mitolojik anlatımlar sunmuşlardır. Sümerler başta kozmos olmak üzere kozmosun yaratılışını, insanı, toplumu, hayatı gözlemlenebilen her şeyi diğer disiplinlerde olduğu gibi bunların başlangıcı ve sonlarını inceleyerek hatta sorgulayarak Mitolojik anlamda irdeler. Mitolojik perspektifteki kozmosun tümü sadece kozmik bağlamdaki sorgulamalarda değil, dinî, edebî anlayışları da etkilemiştir. Medeniyetler arasında pek çok mitolojik iletişim söz konusu olmuştur. Kozmik bağlamda evrenin başlangıcından sonunu merak eden insanoğlunun, farklı iletişim kurarak mitolojik bakış açısına anlamlar yüklemiştir. Bunlara en belirgin örneklerden biri de Mezopotamya mitolojisinde görülmektedir.

Mezopotamya mitolojisinde hem dünyanın hem de insanların yaratılışının kaynağı tanrıların varlığı olmuş ve bu sebepten mitolojik anlatımlar tanrıların soy zinciri olan yani teolojik olarak teogoni diyebileceğimiz anlatımla başlamıştır. Temel hareket noktası olan tanrılara rağmen hiçbir mitolojik olayda eksiksiz bir dünya algılayışı ortaya konmamış, bunun yerine parça parça anlatılar sunulmuştur. Bu anlatımlardan yola çıkılarak hem Mezopotamya mitolojisinin özelliklerine hem de insanların dünya algılayışlarına ulaşmak mümkün olmaktadır. Mezopotamya Mitolojisinde evrenin yaratılışı farklı anlatımlarla sunulmuş ve kozmoloji bilimi bağlamında ileri dönemlerde sorgulamalar yapıldığı görülmüştür. Mezopotamya mitolojisi gibi farklı örneklerle kozmik evrenin karşımıza çıktığı ve mitolojik iletişimleri de destekler nitelikte olduğu görülerek kozmik bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır (Yıldırım, 2016: 21).

1.4. TARİH BOYUNCA FARKLI BAKIŞ AÇILARIYLA KOZMOS FİKİRLERİ

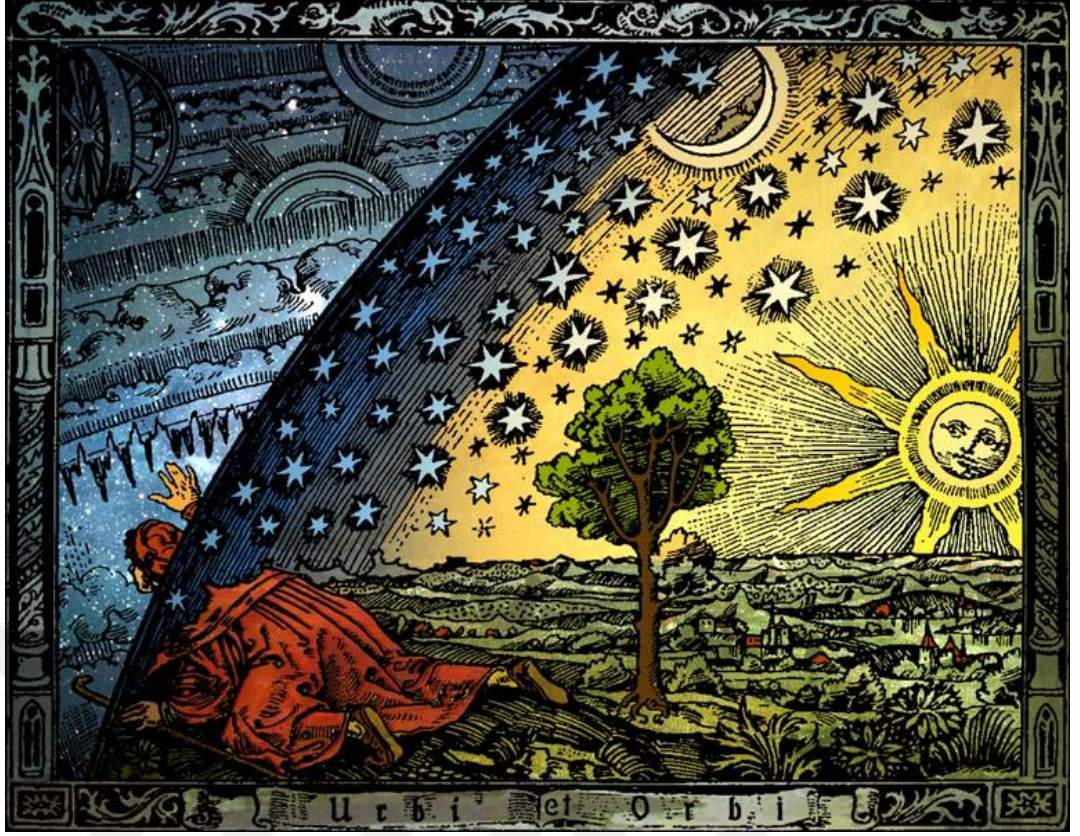
Tarih boyunca kozmoloji olgusu Dünya'nın birçok yerinde, farklı kültürlerde ve çeşitli medeniyetlerde karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli kozmogoniler evrenin ortaya çıkışına, başlangıcına ve sonuna ayrıca Evren'deki bütün oluşumlara dair farklı hikâyeler ortaya atmıştır. Bir araştırmada kozmoloji, incelenen 60'dan fazla farklı kültür ve medeniyetlerde bulunan ortak unsurlardan biri olarak belirlenmiştir. Böylelikle kozmoloji anlayışı din ile sürekli iç içe olmuş dini medeniyetlerde kutsal olarak görülen Mit hikâyelerinde yerini almıştır. Bunların sonucu olarak kozmolojiler ve hatta

kozmogoni unsurları, topluluklarda ve bireylerde farklı değerlendirmelere farklı görüşlere yol açmıştır. Dinler ve mitler arasındaki farklılıkların, bu dinlerin ve mitolojik hikâyelerinin kozmolojilerinde görülebilmesi mümkün olmuştur. Tarih boyunca birçok medeniyeti etkileyen bu kozmolojiler, Mezopotamya kozmolojisi, Hindu kozmolojisi, Çin kozmolojisi ve Yunan kozmolojisi gibi birçok medeniyetin kozmolojik fikirleri bulunmaktadır. Bu kozmoloji fikirlerinin ötesinde daha birçok kozmolojik fikir bulabilmek mümkündür.

1.4.1. Mezopotamya Bakış Açısıyla Kozmos Fikri

Fiziksel kozmolojinin ilk örneklerinden birinin Mezopotamya’da ortaya çıktığı ve bazı bilim adamlarına göre kozmoloji fikirlerinin ortaya çıkmasında Mezopotamya’nın öncü olduğu belirtilmektedir. Bilim adamları bu kozmogoniler arasında Mezopotamya’nın kozmolojik fikirleriyle alakalı önemli ölçüde bilgiler kaydetmiştir. Bu kozmoloji anlayışında matematik ve deneysel gözlem önemli bir yer edinmiştir. Özellikle Babiller tarafından matematiksel işlemler yapılarak bunlarla birlikte deneysel bağlamda gözlemler yapılarak gök cisimlerinin durum ve hareketleri konusunda büyük bir ilerleme kat edilmiştir. Tüm bunlarla birlikte Evren’i dinî bakış açısıyla ortaya atılmış olan kozmos fikrinden ziyade, fiziksel kozmos fikirlerine kapı açarak, görüşlerini sunmuşlardır.

Bunun sonucunda varoluşların üzerine çeşitli medeniyetlerce geliştirilen fikir ve değerlendirmelerin kozmolojik olarak teorik bir alt zeminini oluşturmuştur. Dönemin kozmos yaklaşımına örnek olabilecek niteliğe sahip olan Flammarion gravürünün görseli Görsel 1.3. te görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra bazı bilim adamları fiziksel kozmolojinin kökeni olan Antik Yunan’ da kozmos fikir anlayışının görülmesinde büyük rol oynamıştır (Mezopotamya kozmolojisi, Tarih yok: 1-22. paragraf).

Görsel 1.3. Anonim Flammarion gravürünün elle boyanmış bir sürümü, 1888. Erişim Tarihi: 22.04.2019
<http://www.turkcewiki.org/wiki/Kozmoloji#/media/Dosya:Universum.jpg>

1.4.2. Hindu Bakış Açısıyla Kozmos Fikri

Tarihte bilinen ilk evren modelini barındıran ve Hinduizm'in kutsal Vedik olarak adlandırmış olduğu metinlerinde açıklandığı görülen evrenin (kozmos) genişleme ve tamamen yıkıma uğrama arasında gidip gelen bir düşünce üzerine kurulu olduğu görülür. Hindu bakış açısına göre kozmos, canlı bir özgürlük ve sürekli devam eden bir doğum, ölüm ve tekrar bir doğum döngüsü biçiminde nitelendirilmiştir. En eski metinlerde basit bir kozmik fikre yer verilmektedir. Bazı kozmik fikirlerde evrenden önce hiçbir şeyin var olmadığı, bunların içerisinde yaratıcının dahi var olup olmadığının belirsizliği vurgulanmıştır. Bu belirsizliği vurgulayarak ve kendilerince evrensel düzen anlayışlarını bu düzende sorgulayarak yazılı metinlerine aktarmışlardır. Evrensel döngü vurgusu, bu kozmolojide büyük bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak Hindu bakış açısıyla evrenin daha önceki metinlerde yer alan kozmos anlayışının; döngüsel kozmolojiyle uyumlu bir şekilde olduğu altın çağa başlayan ve giderek kötüleşen, bayağılaşan dört çağdan geçtiğini belirtmişlerdir. Bunun sonucundaysa evren yok edilip tekrar yaratılarak

aynı dört çağı yaşamaktadır. Bu döngü içerisinde evrenin doğuşu, ölümü ve yeniden doğuş sürecinin devam ettiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Hindu kozmogonisinde şaraptan denizler, farklı bölgeleri ayıran geometrik şekildeki sıradağlar gibi öğeler barındıran zengin bir kozmos anlayışı mevcut olmuştur (Hindu Kozmolojisi, Tarih yok: 1-3. paragraf).

1.4.3. Çin Bakış Açısıyla Kozmos Fikri

Kozmosu Çin bakış açısıyla açıklarken düzen vurgusu yapılmış ve ahenk içindeki evren modeli kullanılmıştır. Evren anlayışı beş element üzerinden temellendirilmiştir. Bu beş element; ateş, su, toprak, hava ve metal olup kozmik bir fikri oluşturmuştur. Bu bakış açısının ilk örnekleri M.Ö. bininci yılda ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu fikirler oldukça sade bir anlayış temelinde şekillenmiştir. Kozmos Cennet ve Dünya'ya ayrılmış olup öncelikle yaratıcıya aittir ve onun tarafından denetlenmektedir. Kozmosun bütünü ile parçaları arasında uyumlu bir ilişki bulunmaktadır. Evren'deki düzenin küçük ölçekte kendi parçalarında ve insan hayatında bulunduğu fikri özellikle vurgulanır. Çinlilerin kozmos üzerindeki fikirleri çok gelişmiştir. Kozmosun farklı formlarında ortaya çıkan önemli özelliklerden bahsedilir. Bu özellikler birbirleriyle çelişebilen çiftlerden oluşmaktadır. Kozmos söz konusu zıtlıkların temelde birbirleriyle yakından ilişkili olduğu ve beraber var olabilecekleri fikri üzerinden açıklanır. Çin kozmolojisinin diğer temellerinde olan hekzagram (Davud'un yıldızı) ve beş element de yine bu dönemde Çin bakış açısıyla kozmos fikirlerinde yerlerini almışlardır. Daha önceki dönemlerde kehanet için kullanılan hekzagram algısı, bu dönemde Evren'deki değişiklik türleriyle ilişkilendirilerek kozmik bir anlam kazanmıştır. Son olarak bu beş element ile düşünceleri doğrultusunda kozmosun doğası gereği farklı oluşumlar birbirlerine doğru değişimi sunulmuştur.

Böylelikle beş elementin farklı olmalarını simgeleyen Çin kozmik fikirlerinde aynı zamanda zengin bir düşünce sistemi oluşmuştur. Ve büyük oranda geometrik vurgular barındıran bu kozmik fikre göre Dünya kare, Cennet diye belirttikleri 'gök' ise kubbe şeklinde dairesel biçimde tasvir edilerek, kozmik bağlamda ilişkisi sunulmuştur. İlk kozmolojide de bulunan bu kozmografi, daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir (Çin Kozmolojisi, Tarih yok: 1-2. paragraf).

1.4.4. Yunan Bakış Açısıyla Kozmos Fikri

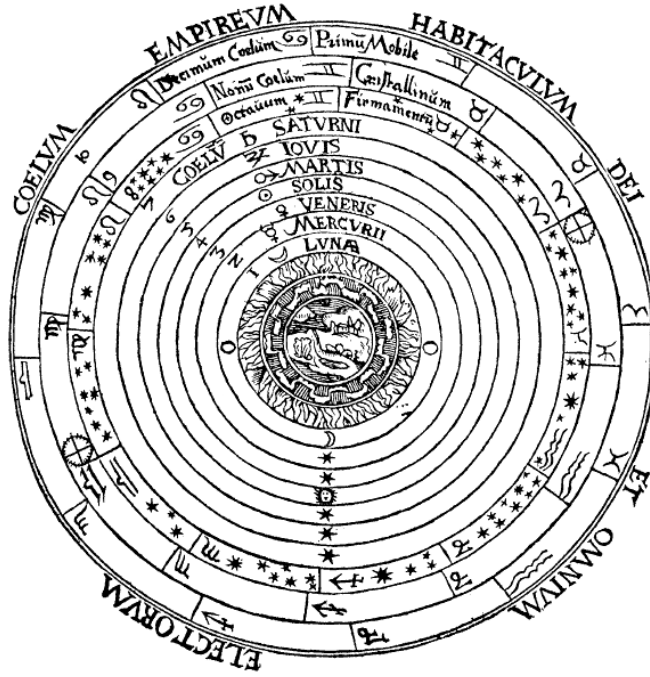
Klâsik dönemde kozmos fikri Yunan filozoflarından olan Aristo düşünceleriyle birlikte Platon'un fikirlerinde ön plana çıkmaktadır. Batı kültürünün tarih öncesi zamanlarında kozmos fikri çok fazla gelişmemiştir. Ancak Yunanlılarla ortaya çıkan felsefe anlayışı algılanabilir düzenle biçimlenen evren anlayışını ortaya çıkarmıştır. Yunan bakış açısıyla kozmos fikrinde dünyanın temel düzeni olan ve evrenin özü anlamlarına gelen kozmos ve kozmoloji bilimini yapılandıran ilk düşünürün Platon olduğu vurgulanmıştır. Farklı kaynaklar, bulunan düşüncelerde ve diyaloglarda dünyanın oluşum süreci ve nasıl meydana geldiği hakkında sorgulamaların yapıldığı üzerine yorumlar barındırmaktadır. Sonsuz, dairesel, küresel, dinamik ve eşsiz evren öyle bir tasarımcı tarafından oluşturulmuştur ki; fiziksel oluşumunda dünyanın kesin ve tutarlı bir şekilde oluşturulan tasarımına rağmen bütününde karmaşıklık ve kaos hissi vermektedir.

Emsalsiz kozmos, Aristoteles'in fikirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Onun kozmosu fizik ve metafizik alanlarında gelişmiştir. Aristoteles'in düşünce sistemindeki evreni, dünyanın küçük boyuttaki oluşumu, hareketiz olan küresi, bütün yıldızları, galaksileri, nebularını ve diğer bütün gezegenleri kısaca âlemin hepsini barındıran varlıkların geçici olarak bu düzende bulunduğunu vurgulamıştır. Yunanlı filozof Aristo kendi perspektifinde olan fikrini sunmuştur. Bunların yanı sıra yıldızlar küresinin dairesel hareketinin tanrısal bir mükemmeliyetçiliği sembolize ettiğini vurgulamıştır.

Kozmik fikirler çerçevesinde Platon geometrik bir kozmik yapı anlayışı benimsemiştir. Platon görünüş ile gerçek arasında ileri sürdüğü görüşlerini kozmolojiye dair fikirlerinde de göstermiştir. Ona göre evrenin bir görünen bir de görünmeyen kısmı vardır. Görünen evren düzensizdir. Görünmeyen evren ise gerçek bir evren düzenine sahiptir. Tüm bu düşüncelere göre astronomlar, gök cisimlerine dairesel hareketler yükleyerek gözlemedikleri noktayı kurtarma, koruma çabası içindedirler. Her ne kadar Platon'un kozmos fikri kendi felsefî düşünce anlayışıyla bağlantılı olsa da pek tutunamamıştır. Platon'un öğrencisi olan Yunan filozofu Aristo ise gök cisimlerinin varlığını, bunların gökte taşındığını ve dönen küreler olduğunu öne sürmüştür. Bu kozmik anlayış genel Yunan bakış açısındaki kozmos anlayışı içinde, Orta çağ boyunca korunmuştur. Aristo söz konusu kürelerin hareketinin onların doğasında olduğunu öne sürmüştür. Buradan Aristo'nun çeşitli metafiziksel bağlantılar kurmaya çalışması,

eserlerinin diğer klasik Yunan filozoflarıyla birlikte İslam Felsefesinin de aracılığıyla tekrar Batı'ya dönmesini sağlamıştır. Batı'da bu eserlere olan ilgiyi arttırmıştır. Aristo'nun Evren anlayışının, özellikle de Evren'in kalıcılığı fikrinin o dönemde Batı'da hâkim olan Hristiyan anlayışla çelişmesi sonucu, felsefi tartışmaların yanı sıra kozmik bağlamdaki düşünceler üzerinde tartışmalara da yol açmıştır.

Schema huius præmissæ diuisionis Sphærarum .

Görsel 1.4. Anonim, Batlamyus'un Güneş sistemine dair bir anlayışını gösteren tarihi bir çizim. Erişim Tarihi: 22.04.2019 <http://www.turkcewiki.org/wiki/Kozmoloji#/media/Dosya:Ptolemaicsystem-small.png>

Yunan kozmik anlayışındaki fikirleri İskenderiyeli Yunan matematikçi, coğrafyacı ve astronom olan Batlamyus sistematize ettiğine dair Görsel 1.4. te sunulan evren anlayışla yapılan tarihi bir çizim gösterilmiştir. Aynı zamanda M.S. ikinci yüzyılda yazmış olduğu 'Almagest' adlı başlıca eseri genel kabul görmüş, yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Kendisinden önce yazılan çoğu eserin nüshaları artık kullanılmadıkları için üretilmemiştir. Batlamyus'un Evren anlayışı sayısal ve hesap temelli değildir. Fakat tüm bunlardan ziyade geometriye vurgu yapmış ve kürelerden oluşan bir kozmik fikir geliştirmiştir. İnsan merkezli olan ve Dünya'yı Evren'in merkezinde gören bu kozmoloji anlayışı uzun bir süre kabul görmüş ve

kendinden sonraki dönemlerde de yaşamış olan astronomların ve filozofların kozmosa olan düşüncelerini etkilemiştir

1.4.5. Türklerin Bakış Açısıyla Kozmos Fikri

İnsanoğlu sürekli olarak merak içinde olmuş ve sorgulamış; kendisinin, doğanın ve kozmosun nasıl yaratıldığına dair sorularının cevaplarını bulmaya çalışmış, farklı kültürlerden farklı görüşler ortaya atarak sorularının yanıtlarını bulma çabası içinde olmuştur. Aynı atmosfer içinde yaşayan insanların kozmos anlayışları bir diğerinden farklı olmuştur. Bu anlayışları kendi hayatlarına geçirerek farklı şekillerde deneyimler kazanmışlardır. Bu farklı deneyimlerin insanoğlunun yaşadığı coğrafya, geçim kaynakları, kültürel yapıları ve dinî inanışlarının etkisi altında olduğu söyleyebilmek mümkündür.

Kozmos algısının kökeninde, kozmoloji biliminin konularından biri olan “evrenin yaratılışı” yer almaktadır. Türk toplumlarından olan Altay Türkleri, Asurlular ve Babillerin ortaya koyduğu edebî eserlerin evren anlayışını yansıtan, kozmik olarak yaratılış destanlarını ele alan çalışmalarda kozmos fikri üzerinde durulmuş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu topluluklarda evrenin yaratılışı ile ilgili olarak su ele alınmış ve tüm canlıların yaratılışındaki en önemli unsur olarak suya büyük önem verilmiştir. Bugün ise modern fizikte tüm elementlerin yapı taşının atomlar olduğu açıklanmaktadır. Varlığıyla tüm canlıların yaşam kaynağı olan suyun eksik olması halinde bir yok oluşun başlayacağını varsayan dönemin insanları için su, evrenin yapıtaşı olarak görülmüştür. Türkler ve diğer medeniyetler gibi sadece su elementinden değil gökyüzünde gözlemledikleri cisimlerden de oldukça etkilenmişler ve Mitoloji alanında kozmik fikirler geliştirmeye çalışmışlardır.

Türkler gök cisimlerinin bizatihi kendisine kutsiyet vermiştir. Özellikle Kutup Yıldızı göğün direği ve ruhlar dünyasının kapısı olması dolayısıyla önemlidir. Mezopotamya’da ise gök cisimleri tanrılara atfedilerek kutsallaştırılmıştır. Her tanrı sahip olduğu düşünülen özelliklerine göre bir gök cismi ile birlikte anılmıştır. Daha açık bir ifade ile bir kam yani aya baktığında kutsanmış ayı gördüğünü düşünürken; bir Mezopotamya ruhban sınıfı mensubu aya baktığında Tanrı Sin’in yansımasını izlediğini varsaymıştır (Yıldırım, 2017: 69).

Birbirinden farklı coğrafyalarda ve kültürlerde yaşamını sürdürmüş olan Mezopotamya ve Türk topluluklarını konu bakımından ele alan Yıldırım, bu

toplumların bazı yönleriyle birbirine benzediğini ve bazı yönleriyle de birbirinden ayrıldığını gösteren bir kozmos anlayışının gelişim sürecinden bahsetmiştir. Bu kozmos anlatışının o dönemde yaşayan insanların dünyalarını ne denli etkilediğini de vurgulamaya çalışmıştır. Binlerce yıl boyunca sözlü kültür içerisinde yaşamış olan Türk toplumu, kozmik bağlamda oluşturmuş olduğu anlayışı ilk kez Mezopotamya’da yazıya dökmüştür. Diğer toplumlarda olduğu gibi Türk toplumlarında da farklı dini ritüellerle birlikte gökyüzüne, evrene veya kozmosa dair birçok soru sorularak cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

1.5. KOZMİK NEDİR?

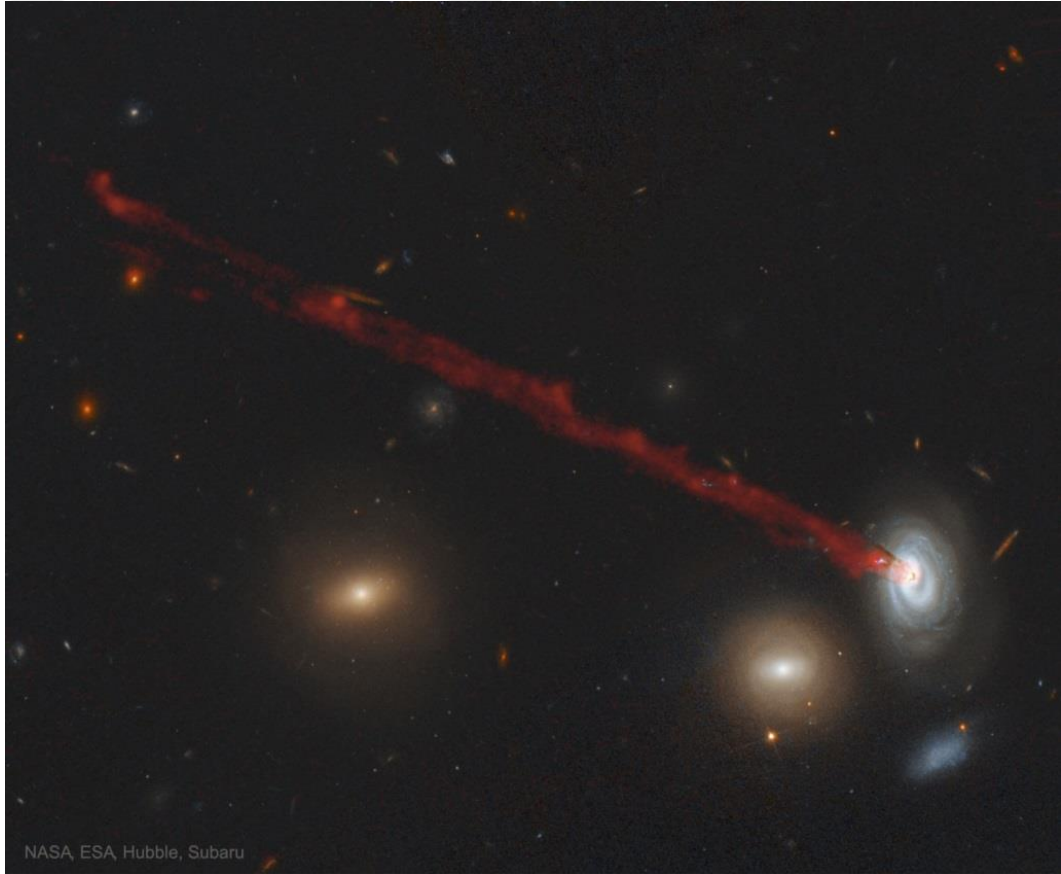
Kozmik ise evrenle ve onun genel düzeniyle ilgili olarak gezegenlerin, takımyıldızlarının, karadeliklerin, samanyolu, nebula, nova ve daha birçok sonsuzluğun tamamının bir düzen olarak değerlendirilmesidir. Kozmos kavramı ise evrenin başlangıcı ve sonunu inceleyen, 20. yy bilimidir. İnsanda büyük bir merak uyandıran evrenin doğrudan doğruya gerçekmiş gibi yıldızlı gökyüzünü, parlak ayı ve ayın muhteşem dokusunu resmeden insan, gözlemleri ile duyuşal deneyimlerini sınırlamıştır. İnsanların ilk zamanlarda oluşturdukları deneyimleri sonucunda, algılanabilir gerçeklikten kozmik gerçekliğe uzanan bir bağlantı kurulmuş böylece yeni bir yapılanma sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu yapılanmalar uzayın sonsuz boşluk algısıyla bütünleşerek plastik sanatlara da büyük katkılar sağlamıştır. Aynı zamanda evrendeki kozmik yapılanmalar insanoğlunun hayatın başlangıcından itibaren ilgilendiği ve büyük uğraşlar sarf ettiği bir konu haline gelmiştir. Evrendeki kozmik yapılanmalardan en çok etkilenen bilim adamlarıyla birlikte sanatçılar olmuştur. Kozmik bir yapı oluşturma hayaliyle somutlaştırmak için evrenin resmedilişi onun ulaşılmaz sınırlarını daha yakın hale getirmeye başlamıştır. Böylece sanatta müthiş bir bilim ve kâinat keşfi ortaya çıkmıştır.

Evrenin hissettirmiş olduğu sonsuzluktan etkilenen sanatçılar doğadaki ve kozmostaki ritmi yakalama çabası içine girmiş, hissedilen bu sonsuzluğu bilimden yararlanarak eserlerine yansıtmaya çalışmışlardır. Tuvalin üzerine yaptığı resimle geometriyi oluşturan sanatçı, doğadaki ve kâinattaki geometrik formları kullanarak; hareketi, değişim biçimlerini ve dönüşümü görsel sonsuzluğa ait bir bütün olarak tuvaline aktarmıştır. Sanatçılar dairesel formları zaman kavramı içerisinde anı

yakalayarak veya gücün değişim özelliğinden yararlanarak köşeli formlardan ziyade yuvarlak, dairesel formlar kullanmışlardır. Dairesel formlara da hava ve su gibi elementleri eserlerinin merkezine koyarak değindikleri görülmektedir. Sanatçı doğanın bütünlüğünü düzenini, yani kozmik yapı anlayışını ortaya koyarak eserler üretmiştir. Kozmik yapı algısı sanatçılardaki zamana dokunma isteğini, zamanın değişimlerini, var ettiği olguları, sanatçının eserlerinde estetik formlarla oluşturduğu ve bu formları kozmik olarak yapılandırarak izleyicisine sunduğu görülmektedir. Kozmos uzay ve sarmal olarak tasvir edilen imgeler, yıldızlar, metaforik bağlamda oluşan cisimler, göksel boşluk ve nebular, gezegen tasvirleri gibi gök ile ilgilenen sanatçıların temel konsepti haline gelmiş, sanatçıların eserlerine yansımıştır.

Görsel 1.5. NASA Hubble Uzay Teleskobu, Phillip Newman, Spiral Galaxy D100' ün Uzun Gaz Kuyruğu. Erişim Tarihi: 23.04.2019 <https://science.nasa.gov/long-gas-tail-spiral-galaxy-d100>

Sanatçılar bütün ihtişamıyla parlayan gökyüzünü, uzaydaki kozmik havayı, gezegenleri, takımyıldızlarını, karadelikleri ve daha birçok sonsuz bütünlüğü gözlemlemeye çalışarak doğadaki ve evrendeki o kozmik yapıyı yakalama eylemi içine girmişlerdir. Sanatçılarda dünya ya da kozmos olsun bütün zamanlar sonsuzluğa giden bir yol olmuş bu bağlantı hep devam etmiştir. Sanatçılar aynı zamanda bütün zamanları estetik formlarla yapılandırmışlardır. Görsel 1.5. te de görüldüğü gibi sanatçı ve insanoğlu bu yapılanmaları oluştururken astronomiyi incelemiş ve bu bilimin mükemmel ilerleyişi ile kozmik gerçekliğe uzanarak yeni yapılanmalarla uğraşmışlardır.

1.6. PLASTİK SANATLARDA KOZMİK YAPININ İNCELENMESİ

Görsel algıya yönelik olarak değerlendirme altına aldığımız heykel, mimari, resim, grafik sanatlar ve farklı tür malzemelerin kullanımında değerlendirilen aynı zamanda genel olarak tanımlanabilen plastik sanatlar, pek çok sayıda kozmik yapıda eserler vermiştir. Kozmoloji bilimi bakımından değerlendirilmesi ve uzaysal varlık olan evrenin, mikrodan makroya tüm canlıları çepeçevre sarmalayan bir oluşum konumundadır. Bu bağlamda farkında olduğumuz, bildiğimiz yerküre, güneş sistemi ve samanyolu galaksisi ile oluşan daha geniş anlamda değerlendirebileceğimiz bilim adamlarının varsayımıyla sürekli olarak genişleyen fakat bir diğer yandan karadelikler tarafından yutulan bir evren teorisi üzerine kurulu olan kozmos üzerinde durularak plastik sanatlarda kozmik yapı ve konstrüksiyon olarak birçok eser oluşturulmuştur. Ve bu kozmik yapılar incelenerek uzaysal anlamda sonsuz espas anlayışıyla eserler oluşturulduğunu görmekteyiz.

1972 ve 1976 yılları arasında Harward Üniversitesi Rasathanesi'nde gözlemler üzerine çalışılan gezegenleri ve nebulaları gösteren seriler üreten birçok gözlemci-sanatçı ortaya çıkmıştır. 1874 ve 1875 yılları arasında Paris Rasathanesi'nde bulunan sayısız şekilde samanyolu konulu eserler üreten sanatçılar çalışmalarını gelecek nesillere aktarmışlardır. İyi bir gözlemci olarak düşünülen sanatçılardan en önemlisi de Van Gogh ve eserleri olmuştur. Van Gogh özel olarak elementler üzerinde durmuş ve sadece dünya ile ilgili değil galaksileri ve evreni de konu olarak seçmiştir. Van Gogh'un düşünce yapısına göre bizler dünyada doğar, yaşar ve ölürüz ancak yıldızların hep gökte

kaldığını ve her daim parıldadığını vurgulayarak eserlerinde tasvir ettiğini söyleyebilmemiz mümkündür.

Geleneksel konulardan ziyade astronomi ile ilgilenen Van Gogh'un, eserlerini oluştururken 'gece' unsuru ve yıldızların kozmik duruşundan oldukça etkilendiği görülmektedir. Özellikle sanatçının önemli eserlerinden olan Görsel 1.6. da gösterilen "Selvi ve Yıldızlı Yol" adlı çalışmasının hiç beklenmedik bir şekilde oluşturulan kozmik boyutu gösterilmiştir. Ve ayrıca Görsel 1.7. de yer alan "Yıldızlı Gece" adlı resminin temel kompozisyonunda görülen spiral şekilde oluşturulmuş olan nebula olarak nitelendirebileceğimiz imgeyi kullandığı görülmektedir (Özsirkıntı, Kasap, 2015: 110-111).

Görsel 1.6. Vincent Van Gogh, "Selvi ve Yıldızlı Yol", 1890, 91x71 cm, Tuval Üzerine Yağlı Boya, Kröller - Müller Museum, Otterlo. Erişim Tarihi: 24.04.2019 <https://www.pivada.com/vincent-van-gogh-selvili-ve-yildizli-yol-1890>

Sanatçı eserinde, aralarındaki etkilenmeyi açıkça göstermiş ve resimlerinde kuş bakışını özellikle kullanmış ayrıca samanyolunu servinin arkasından yükselen cennet gibi tasvir ettiği görülmüştür. Evrenden ve uzayın kozmik yapısından oldukça etkilenen Van Gogh derin dini hislerinden doğan ruhsal durumunu uzay ile buluşturmuş ve

eserlerine yansıtmiştir. O da diğer felsefi düşünürler veya sanatçılar gibi var oluş amacını sorgulamış, dünyanın yaratılışı, evrendeki konumumuzu ve evrenin oluşumunu sorgulamış ayrıca bu sorgulamaları yaparken bunları eserlere yansıtarak izleyicisine sunmuştur.

Van Gogh'un "Yıldızlı Gece" ile "Selvi ve Yıldızlı Yol" adlı çalışmalarının, uzayın sonsuz boşluğundan, o kozmik yapının döngüsünden, gökyüzünün parlaklığı ve muhteşem bir görüntü sergilemesinden etkilenilerek yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Van Gogh' unda gökyüzüyle, uzaydaki o kozmik düzenin sıralanışını sergiliyormuşçasına bir düzen, bir denge aynı zamanda bir döngü durumuyla hep bir ilişkisi olmuştur. Bu döngüyü evrenin sonsuzluğuna doğru giden bir döngü olarak değerlendirebilmemizi mümkün hale getirmiştir.

Görsel 1.7. Van Gogh, Yıldızlı Gece, 1889, 921x737 cm, Tuval üzerine yağlıboya, Moma The Museum of Modern Art New York. Erişim Tarihi: 24.04.2019
https://www.moma.org/collection/works/79802?artist_id=2206&locale=en&page=1&sov_referrer=artist

Genel olarak bakıldığında sanatçılar eserlerinde ve kozmos hakkındaki tüm yorumlarında derin düşüncelere sahip olmuşlardır. Ayrıca sanatçılar eserlerinde bu durumu anlatırken dünyanın merkezinden yola çıkarak evrenin düzenini çalışmalarına konu edinmişlerdir. Birinci Dünya savaşı öncesine kadar uzanan sanatçıların her biri kozmik uzayın imgelerini sembolik olarak farklı biçimlerle aramışlardır. 1910'lu

yıllarda bunları soyutlama yaparak bulmaya çalışmışlardır. Bu soyutlamayı Robert Delaunay' ın Görsel 1.8. de bulunan “Dairesel Formlar: Güneş ve Ay” adlı çalışmasında daha belirgin bir şekilde görmekteyiz. Delaunay çalışmasında geometrik biçimlerle evrenin kozmik yapısının düzenli sıralanışını, uzayın sonsuz derinliğini ve nasıl oluşturduğunu yapıtında görürüz.

Görsel 1.8. Robert Delaunay, Dairesel Formlar: Güneş ve Ay, 1913, Tuval üzerine yağlıboya, 134,5x134,5 cm, Museum of Modern Art New York. Erişim Tarihi: 25.04.2019
https://www.moma.org/collection/works/78302?artist_id=1479&locale=en&page=1&sov_referrer=artist

Sanatçının çalışmasında çarpıcı renkler kullanarak, doğanın ve kâinatın yuvarlak, dairesel biçimlerle tasviri üzerine algısal bir görüntü oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz. Ve tüm bunlarla birlikte o kozmik havayı yakalayarak gökteki boşluktan da faydalanarak iç içe geçmiş dairelerin renklerle dinamizmini yakaladığı eserde görülmektedir. Sanatçının genel olarak, doğanın ve kâinatın kabul gördüğü ve içinde barındırdığı dairesel formları bir arada kullanarak eserlerini oluşturduğu görülmektedir. Robert Delaunay'ın yanı sıra Bauhaus 'yapı evi' olarak nitelendirilen okulun öncü ismi olan Wassily Kandinsky'nin de Görsel 1.9. da bulunan çalışmasında görüldüğü gibi o

dönemde daha çok vurgulamış olduğu dairesel ve temel biçimli geometrik formları eserinde sık sık kullanmıştır.

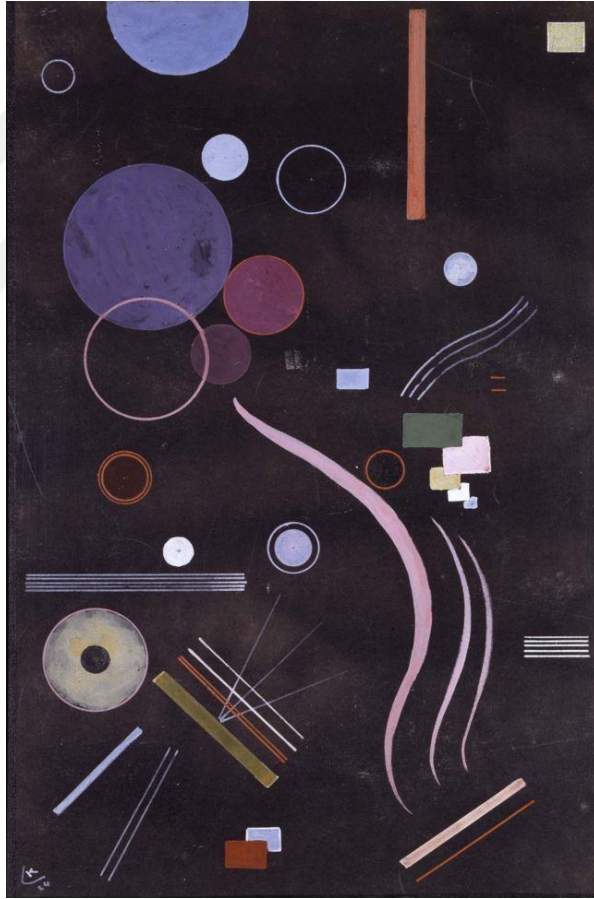

Görsel 1.9. Wassily Kandinsky, "Siyah İlişki", 1924, 36.9x36.2 cm, Kağıt üzerine suluboya ve mürekkep, Museum of Modern Art Newyork. Erişim Tarihi: 25.04.2019
<https://www.moma.org/collection/works/36689>

Sanatçı özellikle bauhaus döneminde 1924 yılında yapmış olduğu 'Siyah İlişkiler' adlı tablosunda kullandığı dairesel formlarını oluştururken çizgiler kullanmış farklı biçimlerde kompozisyonlar oluşturmuştur. Tüm bunlarla birlikte sanatçı, uzaysal anlamda bir ruhsal yükseliş oluşturma isteğini ve siyah nokta ile kozmik bağlamda eser üzerine bir yapı oluşturma isteğini görsel olarak izleyicisine sunmuştur. Sanatçının kullandığı geometriksel ve çizgisel formlarla da yakınlık uzaklık ilişkisi kurarak bir kozmik espas oluşturduğu görülmektedir. 1920'lerde Kandinsky yapıtlarında geometrik formları sıklıkla kullanmıştır. Aynı zamanda sanatçının eserlerini, felsefi ve düşünsel anlamda zenginleştirerek kozmik bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Moskova'da gerçekleştirdiği yapıtlarında dikdörtgen, daire ve farklı geometriksel formları kullanarak

bu formlar üzerinde süreklilik oluşturarak çeşitli eserler ortaya koymuştur (Kurt, 2008: 11).

Eserlerde sürekliliğin devam etmesi konusunda Kandinsky'nin çalışmalarına baktığımızda özellikle 1924 yılında oluşturduğu Görsel 1.10. da gösterilmiş olan 'İsimsiz' tablosunda siyahı yoğun bir şekilde kullanmıştır. Sanatçı eserinde birbirinin devamı niteliğinde oluşturduğu daireleriyle ve aynı zamanda renklerle de evrenin birbirine olan uzaklık yakınlık ilişkisini sunmuştur. Tüm bunlara ek olarak sanatçının eserinde, renklerde mavinin, siyahın uzaya giden sonsuz boşluğu ifade edermişçesine kullanmış olduğunu görmekteyiz. Sanatçı kompozisyonunu çizgilerle de desteklemiş ve bu şekilde değerlendirebilmemizi mümkün kılmıştır.

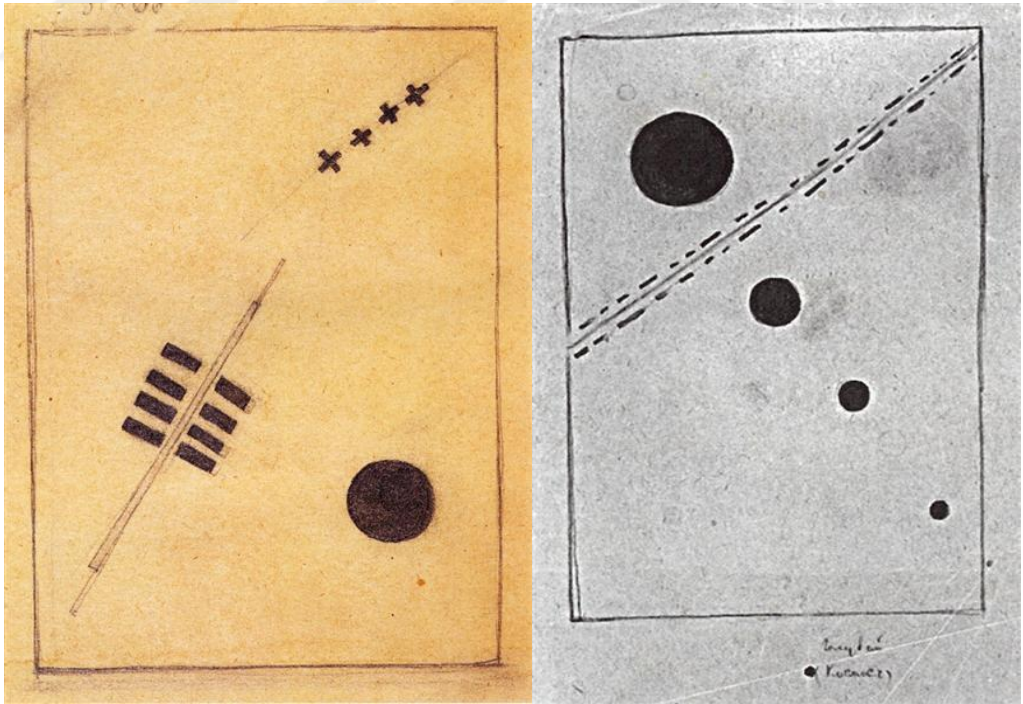

Görsel 1.10. Wassily Kandinsky, "Başlıksız", 1924, 36x24 cm, Kağıt üzerine suluboya ve guaj, Madrid Museum Reina Sofia. Erişim Tarihi: 26.04.2019 <https://www.wassilykandinsky.net/work-556.php>

Kandinsky soyut sanat ile soyut dışavurumculuğunun yanı sıra konstrüktivist yaklaşımlarda eserler üreterek mimari ve tasarım anlayışına da büyük bir katkıda bulunmuştur. Sanatçılar ve onların sanat eserlerine de farklı ilhamlar ve fikirler vererek

kendinden sonraki kuşakları da etkilediği görülmektedir. Tüm bunlarla plastik sanatlarda kozmik yapı fikri sanatın birde 1913'lü yıllarında kâinat ve uzay temasını konu alan, bütün Rus Avangard akımına özellikle de süprematizm akımının öncüsü olan Malevich 'in eserlerine daha belirgin bir şekilde yansıdığını görürüz. Bu kozmik dinamizm fikirlerinin başlamış olmasıyla daha sonraki dönemlerde Avrupa'da yayılıp gelişmiştir. Aynı zamanda Fütüristlerce konu haline gelmiş tüm bunların sonrasında ise, neoromatik projelerle Rusya'da konstrüktivistlerin kozmik dönüşümünü uzay çağının geleceğini açıklamışlardır. Özellikle Malevich'in uzaysal dönüşüm içerisinde objektif bir biçimle uyguladığı süprematist dünyayı, uzaysal derinliklerle vurgulamışlardır.

Sanatçı, kozmik yapının düzenlerini, derinliklerini sonsuz uzayda gezinen hacimsel elementleri dikey-yatay formlarla uygulamıştır. Aynı zamanda dairesel kare biçimlerle uzayın kozmik düzenine sonsuz boşluk ve derinlik anlayışına da vurgu yapmıştır. Sanatçının eserlerini analiz ettiğimizde özellikle Görsel 1.11.'de sunulan "Kozmos" serisinde tüm değerlendirmelerin vurgulandığını görmekteyiz.

Görsel 1.11. Kazimir Malevich "KOZMOS SERİSİ", 1917. Erişim Tarihi: 26.04.2019
<https://www.wikiart.org/en/kazimir-malevich/cosmos-1917>

Malevich uzayın sonsuz boşluğuna yaptığı gizemli yolculuğuna “KOZMOS” serisi ile farklı bir bakış açısı kazandırarak sonsuz kozmik yapıda bir düzen ve yok oluş sunmuştur. Bu kozmik yapılanmalar üstüne Malevich başta olmak üzere birçok sanatçı eserlerinde uzay, boşluk algısına değinmiştir ve böylelikle kozmosun hayatımızla olan bağlantılarını gözler önüne sermişlerdir. Bu kozmik yapılanmalarda bilhassa Görsel 1.12.’de gösterilen Tatlin’in “III. Enternasyonel Anıtı” nda El lissitzki’nin yaptığı eserlerinde ve daha birçok sanatçıda kozmik evren ilişkisinin uzay çağı geleceğinin sinyallerini veren çalışmalar da görmekteyiz. Rus avangard sanatının bir diğer önemli öncülerinden biri de Vladimir Tatlin ve onun başyapıtı III. Enternasyonel anıttır. Plastik sanatlar anlayışında III. Enternasyonel Anıtı değerlendirecek olursak, kozmik yapı oluşumunu gelecekteki uzay çağı dinamizmini ve kendi ekseni etrafında dönüşümünü tamamlaması anlatılmaktadır. Eser spiral formlarıyla çatışma halinde iki eksenden oluşmaktadır. Yapı o dönemin şartlarından ötürü oluşturulmuş olmasa da ahşap malzemelerden oluşturulan maketiyle de tarihe mal olan bir yapıt olmuştur. Eser; Resim, mimari ve heykel birleşiminin kozmik yapı olarak değerlendirebilmemizi mümkün kılmıştır (Antmen, 2014: 102).

Görsel 1.12. Vladimir Tatlin “III. Enternasyonel Anıtı” 1919 – 1921, Ahşap Maket. Erişim Tarihi: 27.04.2019 <https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2012/inventingabstraction/?work=226>

Anıtta bu eksen döngüsü adeta uzayın sonsuz boşluğuna kozmolojik düzenine konstrüktif oluşumla yaklaşarak bir uzam oluşturulmuştur. Tatlin’ in “III. Enternasyonel Anıtı” ile birlikte kozmik anlamda değerlendirilebileceğimiz daha birçok konstrüksiyonları bulunmaktadır. Moskova’da bir stüdyoda çalışan Lyubov Popova, ‘Cubo-Fütürizm’ yani Rus fütürist sanatçılar arasında yer almıştır. Sanatçı aynı zamanda resim ve heykel sanatı bağlamında anaokulunun öncü ismi olmuştur. Sanatçı oluşturduğu eserlerinde stillerini sentezlemesiyle ressamın mimarlığı olarak nitelendirmiştir. Bu stilleri oluşturan sanatçı, çalışmalarında mimari bağlamda süprematist bir tavır sergilemiştir. Sanatçının eserlerini geometrik biçimsel formlarla ve bilimsel anlamda oluşturarak eserlerinde fütürist etkileri de ön plana çıkardığı görülmektedir (Hayatı, Tarih yok: 1-7. paragraf).

Görsel 1.13. Lyubov Popova, "Uzay Gücü İnşası", 1920-1921, 1123x1120-50 cm, Kontrplakta odun tozu yağı, Devlet çağdaş sanat müzesi, Selanik, George Costakis Koleksiyonu. Erişim Tarihi: 28.04.2019 <https://www.wikiart.org/en/lyubov-popova/space-force-construction-2>

Aynı zamanda konstrüktivist sanatçılardan olan Popova, Görsel 1.13. de bulunan 'Uzay Gücü İnşası' adlı çalışmasında oluşturduğu geometrik formlarla adeta konstrüktivistlerin eserleri gibi bir dinamizm oluşturmuştur. Sanatçının eserlerinde aynı zamanda bir süreklilik söz konusu olmaktadır. Popova 'Uzay gücü İnşası' adlı eserinde yumuşak, sıcak ve soğuk renk ilişkisini bir arada kullanmıştır. Sanatçı eserinde, dairesel formları bir araya getirerek boyasız bir kontrplak olan bir zemin üzerine yerleştirmiştir. Ayrıca çeşitli çizgi ve farklı şekillerdeki dairesel formları bir araya getirmiş, farklı diyagonal çizgilerle bütünleştirdiği kompozisyonunu oluşturmuştur. Sanatçı bu diyagonal çizgileri karşılıklı olarak birbirinin devamı niteliğinde bütünleştirmiş ve bunları ışık ve çok renkli olan gölgelerle pekiştirerek bir bütün oluşturmuştur. Resmin ötesine geçebiliyormuşçasına diyagonal çizgilere ve dairesel döngüye uzaysal bir derinlik kazandırılmış böylelikle kozmik yapı bağlamında sorgulamalar yapabileceğimiz bir eser haline dönüştürülmüştür. Sanatçı uzay gücü inşası eseriyle kozmik âlemin sürekli olan hareketliliği ve doğa-kâinat ilişkisinin vazgeçilmez biçimsel

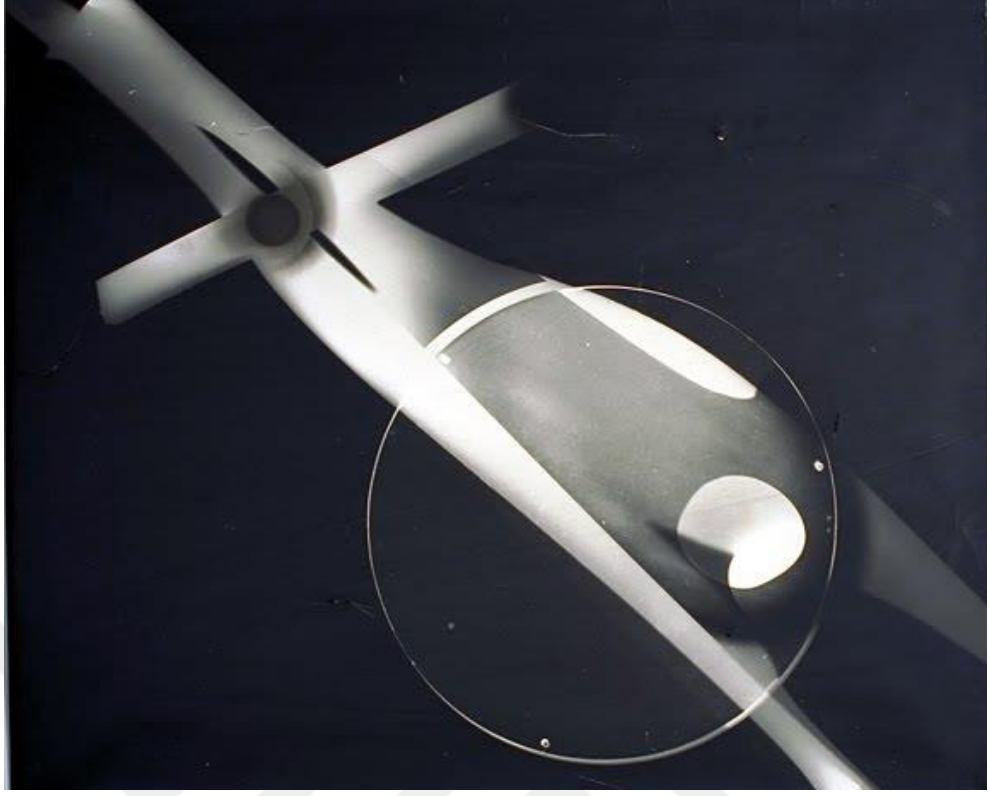
formu olan daireleri oluşturmuştur. Böylelikle eserde kozmos sorgulamalarının yapılabileceğini gözler önüne sererek izleyicisine sunmuştur. Plastik sanatlarda kozmik yapı anlayışına uygun olarak çalışan bir diğer Macar kökenli sanatçı ise Laszlo Moholy Nagy'dir. Konstrüktivist ve süprematist ressam, desinatör, fotoğrafçı ve aynı zamanda akademisyen olan sanatçı konstrüktivizmden oldukça etkilenmiş ve Bauhause okulunun öncü isimlerinden biri olmuştur. Teknoloji ve sanayinin sanata olan entegrasyonunu yani bir araya getirerek birleştirme, bütünleştirme olgularını kullanarak çalışmalarını yapmış ve kendi oluşturduğu sanat eserlerinde bunu savunmuştur. Moholy – Nagy eserlerinde kariyeri boyunca fotoğraf, tipografi, heykel, resim, baskı gibi teknikleri ve endüstriyel tasarım alanlarında uzmanlaşarak yenilikçi bir tavır sergilemiştir. Fotogram denilen teknikle, ışığı kullanarak hassas kâğıdın üzerine objeler yerleştirmiş ve ışığa maruz bırakarak yaptığı foto grafik işleme deneyler yapmış, bütün bunlara bağlı olarak eserlerini oluşturmuştur. Nagy'nin kozmik açıdan değerlendirebileceğimiz en önemli eserlerinden biri de Görsel 1.14. te de gösterilen 'Uzay Modülatörü' adlı çalışmalarıdır. Sanatçının ilk kez 1934 yılında Amerika'da tanıtılan PLeiglas olarak bilinen yeni materyalleri tanıtmış olduğu, aynı zamanda bunları Uzay Modülatörleri olarak bilinen eserlerinde kullandığı görülmüştür. Malzemenin yansıtıcı ve şeffaf olması, sanatçıyı bu malzemeyi kullanmaya itmiş ve hareket izlenimi oluşturarak sanatçıda ışığı ön plana çıkarma ve harekete geçirme isteği uyandırmıştır. Sanatçı, zaman zaman Uzay Modülatöründe olduğu gibi Pleksiglas adı verilen şeffaf tabakalarını kullanarak olağanüstü etkiler elde etmiştir (Laszlo, 2018: 1. paragraf).

Görsel 1.14. Laszlo Moholy-Nagy, "Uzay Modülatorü", 1939-1945, Pleksiglaslarda yağ ve kesikli çizgiler, 63.2x66.7 cm, Guggenheim Müzesi New York. Erişim Tarihi: 04.05. 2019
<https://www.guggenheim.org/artwork/2987>

Nagy Uzay Modülatoründe oluşturduğu geometrik formları bir araya getirerek kompozisyonunda birleştirmiştir. Sanatçı uzay modülatoründe yaptığı gibi diğer eserlerinde de ışık haznesini yoğun bir şekilde kullanarak arka planda gölgelerin oluşumunu sağlamıştır. Sanatçıda konstrüktif bir yapı oluşturma isteği uyanmış ve eserini bu bağlamda izleyicisine sunmuştur. Nagy çalışmalarında kullandığı geometrik nesnelere farklı şekillerde kurgularken bu nesnelere uzayda asılı duruyormuş gibi yanılsamasının oluşumunu sağlamıştır. Nagy'nin eserlerindeki en temel nokta; şeffaf malzemeler kullanarak geometrik biçimli olan nesnelere uzay ve hacim arasındaki ilişkileri yansıtmasıdır.

Görsel 1.15. Laszlo Moholy-Nagy, "Photogram", 1924, Kağıt üzerine pozlama. Erişim Tarihi: 04.05.2019 <https://www.wikiart.org/en/laszlo-moholy-nagy/photogram>

Fotogram adı verilen Görsel 1.15. te de gösterilen fotoğraf makinası kullanmadan sadece pozlama yöntemi ile kâğıt üzerine görüntü elde etmesiyle oluşturduğu eserlerinde özellikle ışığı kullanan sanatçı, Bauhaus dönemlerinde ilk gerçek karanlık odasını oluşturmuştur. Sanatçı çalışmalarında ışık efektlerini yoğun bir biçimde kullanmıştır. Sanatçı, ışığı manipüle etmiş ve tüm bunlar sayesinde de resimsel karmaşayı oluşturmaya çalışmıştır. Aynı zamanda sanatçı eserlerinde, 'kaos' diyebileceğimiz etkiyi elde ederek kozmik bağlamda eserlerini yorumlayabilmemizi mümkün hale getirmiştir. Nagy çalışmalarında uzaysal hacmi, derinliği gölge-ışık kapsamında başarılı bir şekilde kullanmış ve kozmik uzay olarak nitelendirebileceğimiz eserler üretmiştir (Farthing, 2012: 418).

İKİNCİ BÖLÜM

PLASTİK SANATLARDA KONSTRÜKTİVİZM (YAPISALCILIK)

2.1. KONSTRÜKTİVİZM NEDİR?

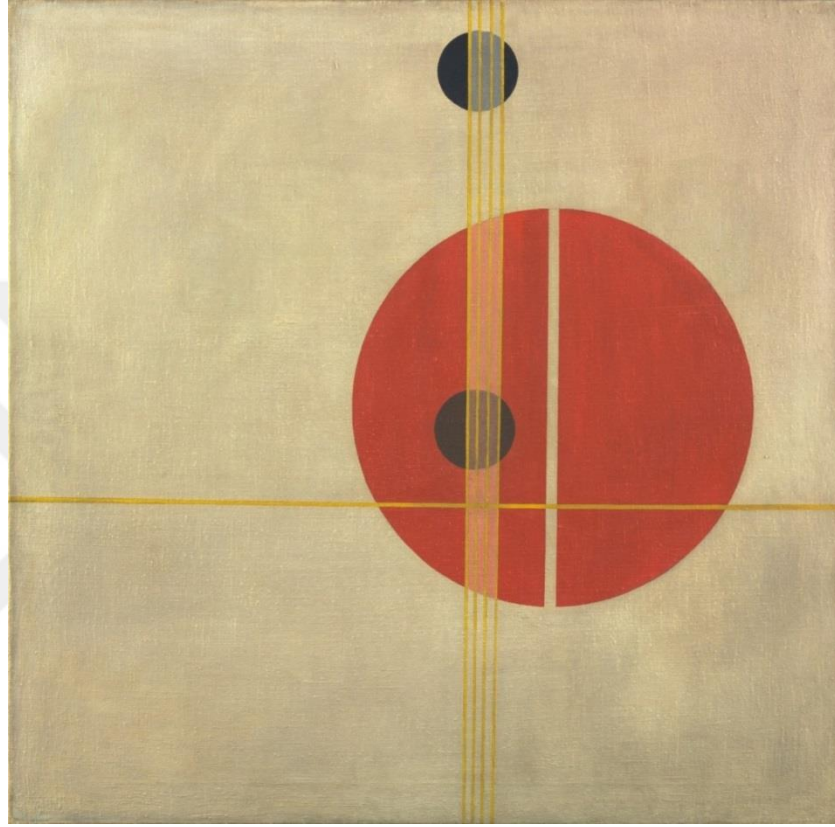
1920’li yıllarda Moskova’da gelişen, Türkçe’ ye ‘Yapısalcılık’ veya ‘İnşâcılık’ olarak geçen konstrüktivizm, tüm Rus avangardını etkileyen bir akım olmuştur. 1917 devrimi ile birlikte Rusya’da yeni bir toplum oluşmuş ve sanatçılar aynı zamanda bu toplumun dinamizmine ve uzay çağı olarak nitelendirilen dönemine uygun eserler vererek kitlelere ulaşmışlardır.

Rus Konstrüktivizmi, 20. Yüzyılın ilk yarısında görülen başka avangart sanat akımları gibi bir ‘soyut estetik’ hareketi olarak doğmamıştır. Topluma ve kolektif ruha yönelik yaşam alanlarının yaratılmasına katkıda bulunmak ve yeni bir toplumun tümüyle yeni bir ‘görünüm’ kazanmasına çalışmak, konstrüktivistlerin öncelikli hedefidir. Mimarlığa ve mühendisliğe ilgi duymaları kitle iletişiminde kullanılan grafik ve fotoğraf gibi maceralara yönelmeleri, sanatçıyı bir tür ‘yaratıcı tasarımcı’ ya da toplum mühendisi olarak görmeleri bundandır (Antmen, 2014: 104).

Antmen’nin de belirttiği gibi dönemin kitlelerine ulaşmaya çalışan ve kendinden sonraki akımları da etkileyen bir sanat topluluğu oluşmuş ve bu topluluk günümüzde de etkisini göstermektedir. Bu akımın en önemli sanatçılarından biri olan Vladimir Tatlin, III. Enternasyonel Anıtı’nı oluşturmuş ve dönemin teknolojik anlamda ilerleyişinden faydalanmıştır. Sanatçı, ahşap maket modelini hareket ettirebilme hayaliyle birçok elektronik malzeme düşünerek çalışmalarını oluşturmuştur. Tatlin’in III. Enternasyonel Anıtı’nın yanı sıra Naum Gabo’nun hareketli heykelleri ve Alexander Calder’in elektrikli motorlarla desteklediği mobilleri ön plana çıkararak teknolojik bağlamda hareketli heykeller oluşturulmaya çalışılmıştır. Kinetik sanata ve dijital sanata da çağrışımlarda bulunan bu hareketli heykeller Rus avangardının en önemli başyapıtları haline gelmiştir.

Bu eserler sanatta teknolojinin ileriki aşamalarında da karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunların yanı sıra fotografik anlamda çalışan sanatçılar olmuş ve dönemin uzay çağı anlayışını esas alarak eserler üretmişlerdir. Moholy-Nagy makine ve tasarım estetiğini kullanmıştır. Nagy, geleneksel teknikler dışında resim yüzeyinde fotografik etkileri kullanarak arayış içindeki sanatçılar içinde yer almıştır. Fotografik eserler üreten Konstrüktivist sanatçı; resim, fotoğraf, sinema ve kinetik heykeller yaparak ileriki sanat

akımlarında da önemli bir rol oynamıştır. Fotografik açıdan eserler üreten en önemli sanatçılardan biri de László Moholy-Nagy olmuştur. Moholy-Nagy konstrüktivizmden ve Malevich'in öncüsü olduğu süprematizminden oldukça etkilenmiş ve eserlerini farklı bakış açılarıyla üretmiştir (Bayev, Ayteş, 2011: 46).

Görsel 2.1. Laszlo Moholy - Nagy, Q 1 "Suprematistic", 1923, Tuval üzerine Yağlı Boya, 95.2x95.2cm, Modern Sanat Müzesi New York. Erişim Tarihi: 06.05.2019
<https://www.moma.org/collection/works/80514>

Kazimir Malevich (1878-1935), Lyubov Popova (1889-1924), Vladimir Tatlin(1883-1953) ve Alexander Rodchenko(1891-1956) gibi sanatçılar Paris ve Berlin'deki en son kültürel ve sanatsal eğilimlerin farkındaydılar ve 1917'den önce hem yurtdışında hem de Rusya'da çeşitli sergiler düzenlemişlerdi. Malevich'in sanatı, sanatsal sismik dalgaya – “yaratıcı sanatta saf hislerin üstünlüğü” olarak tanımladığı süprematizme- dönüşmeden önce empresyonizm ve fütürizm etkileri taşıyordu (Farthing, 2012: 400).

Görsel 2.2. Kazimir Malevich, "Siyah Kare", 1915, Tuval üzerine yağlı boya, 106x106 cm, Tretyakov Galerisi, Moskova- Rusya. Erişim Tarihi: 08.05.2019 <https://www.wikiart.org/en/kazimir-malevich/black-suprematistic-square-1915>

Malevich 'in Görsel 2.2. de gösterilen "Siyah Kare"sinde oluşturduğu bu sanatsal sismik havayı daha yoğun bir şekilde izleyicisine sunmuştur. Yapmış olduğu bu çalışmada, soyutlamayı aşırı derecede sade bir şekilde oluşturmuş geometrik biçimi en saf haline indirgeyerek sanatsal anlamda bir devrim ortaya çıkarmıştır. Sanatçı, eserinde resimde gerçeklik olmadan da resim yapılabileceğini sunmuştur. Malevich'in tek renk olarak sunduğu Siyah Kare'si bizleri bir bakıma uzaysal anlamda derin boşluğa götürmekte ve tamamen boşluk imgesi üzerine yapılmış olduğunu hissettirmektedir. Malevich'in boş imgesiyle oluşturduğu eserlerinde daha sonraki sanatçıları ve eserlerini oldukça etkilediği görülmüş, eserlerin uzaysal bağlamda değerlendirilmesi mümkün hale gelmiştir.

Malevich, "Siyah Kare"nin geçmişe ait gelenekleri sonlandırıp yeni bir resimsel dili müjdeleyen "sıfır-biçim" tesis ettiğini belirtti. Aynı zamanda suprematizm'in

gelişimin üç evresine de değinen Malevich, ilk evrenin siyah, ikinci evrenin renkli ve üçüncü evrenin de beyaz olduğunu açıkladı. 1918’de, son evre için, renkleri tamamen ortadan kaldırarak, ama geometrik şekillerin hâlâ görülebilir olduğu, beyaz üzerine beyaz bir dizi resimler yaptı (Hodge, 2016: 122).

Böylelikle Malevich gibi süprematizm dönemini yansıtan farklı malzeme ve konu içerikleriyle sanatta devrim yaratan eserler üretilmiştir. Süprematizm ile birlikte konstrüktivizmi başarılı bir şekilde oluşturan sanatçı, ‘Vladimir Tatlin’ dönemin hareketliliğini kendi tarzıyla eserlerine yansıtmıştır. Sanatçı, eserlerini üretirken dönemin inşasına nasıl bir gelecek tasarladığına ilişkin önemli ipuçları bırakarak farklı sanat anlayışlarına katkı sağlamıştır. Bunun en iyi örneğini Görsel 1.12. de Tatlin’in Sovyet devrimine ve komünizmine olan sonsuz inancın bir simgesi olarak tasarladığı 3. Enternasyonel Anıtında görmekteyiz. Sanatçı, eserde gelecekteki uzay çağını anımsatarak, kozmik evren algısının hareketliliğine dair bir algı oluşturmuştur. Aynı zamanda sanatçının bu çalışmasında kinetik heykel ve mimari fikrinin öncülüğünü yaptığı görülmektedir. Tatlin bu eserinin yanı sıra farklı türden malzemelerle oluşturduğu köşe rölyefleri ile birlikte bir dinamizm sağlayarak konstrüksiyonlarını oluşturmuştur.

2.2. BAŞLICA KONSTRÜKTİVİST SANATÇI VE ESERLERİNİN İNCELENMESİ

Sanat yapıtının biçimi iki temel ilkeyle düzenlenmiştir. Gereç (renkler, sesler ve sözcükler) ve yapı (konstrüksiyon). Bunlarla gereçler bir bütünlük içinde kendini Düzenler ve sanatsal mantık ile derin anlamını kazanır. 1923’te “Resim Teorisi Üzerine” adlı yazısında Konstrüktivizmi böyle açıklıyordu, Nikolai Tarabukin. Konstrüktivizm, gereç ve yapı (materyal ve konstrüksiyon) gibi iki elemanın birliği için oluşturulmuş bir sanatsal sistemdir (Beykal, 1985: 18).

1920’lerde Rusya’da akım ‘gerçek mekânda-gerçek araçlarla’, yani malzemeler ilkesiyle boyasal bağlamdaki resimlere kısmen karşı çıkmıştır. Bu doğrultuda sanatçılar, farklı türden malzeme kullanarak, inşacı-yapısalcı ve geometriksel bir düşünce çerçevesinde, yeni bir sanat anlayışını benimsemişlerdir. Konstrüktivizm akımının kurucularından olan Tatlin, 1920’lerde Rusya’da sadece resim ve heykel alanında değil, aynı zamanda mimari, şiir, tiyatro, sinema, grafik ve tasarım gibi alanlarda da bu akıma özgü örneklerini vermiştir. 1922 yılında Düsseldorf’ ta gerçekleştirilmiş olan “Uluslararası İlerici Sanatçılar Kongresi” konstrüktivistler için tarihi bir önem taşımaktadır. Çünkü bu kongrede ciddi anlamda tanınan konstrüktivizm, yaygınlık

kazanmış ve tüm dünyada kabul görmüştür. Konstrüktivistler espas ve hacim ile ilgili temel öğeleri araştırırken bir yandan da bunların görsel, fiziksel ve fonksiyonel kapasiteleri için sorgulamalarda bulunmuşlardır. Sanatçılar, tuval yüzeyinden başlayarak ve tuvali de içine alarak mekâna doğru gelişen sanatın izlerini sunmuşlardır. Işık ögesi ise yalın bir şekilde, soyutlamanın bir parçası olmuş böylelikle geometriyi içine almış ve büyük bir yer edinmiştir. Konu dâhilinde başlıca konstrüktivist sanatçı ve eserlerinde bunların hepsini bir bütün olarak görmekteyiz. Özellikle tez konusu gereği eserleri, kozmik yapılanma bakımından değerlendirdiğimizde sanatçıların uzay ve kâinat temasını bütün Rus avangard akımına yansıttığını görürüz. Bilhassa Malevich'in getirmiş olduğu Süprematist anlayışında farklı türden eserler oluşturulmuştur. Bu kozmik yapılanmaların sanatçı ve eserlere yansıdığı konstrüktivizm akımında, daha yoğun olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Konstrüktivizm akımı, uzay çağı olarak adlandırılırken kozmosun ağır ve hareketsiz maddesel kütlelerini akıllıca düzenleyen bir mimari ile bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda mimari fikirlerin Malevich'in Süprematist fikirleriyle başladığı görülmüş, kozmik olarak da değerlendirilmiştir (Beykal, 1985: 18-22).

2.2.1. Wassily Kandinsky (1866 – 1944)

İlk modern soyut resimlerin öncüsü olan Kandinsky, etkili bir Rus ressam ve sanat teorisyenidir. Moskova Üniversitesi'nde hukuk ve ekonomi eğitimi gören sanatçı, 1896'da Münih'e taşınmış ve tüm zamanını resim çalışmalarına adanmıştır. 1914'te Moskova'ya dönene kadar Paris'te yaşayan sanatçı, ressam Anton Azbe'nin sanat okulunda eğitim görmüş ve soyut sanata yönelerek 1909'da 'Doğaçlamalar' adı verdiği çalışmalarını yapmıştır. Kandinsky aynı zamanda müziğe de yönelmiş ve renklerle sesler arasında ilişkilendirmeler yaparak eserler üretmiştir. Soyut sanatın öncüsü olan Kandinsky, Rus devriminde eğilimci Sovyet rejimine katkıda bulunmuştur. 1920'lerde Bauhaus okulunda eğitim vererek birçok eser üretmiştir. Wassily Kandinsky bauhaus dönemlerinde yapısalcı işler üretmiş ve uzaysal bağlamda eserlerini ele alarak kozmik yüklemeler yapmıştır. Sanatçının özellikle Görsel 2.3. te de gösterilen "Ağır Daireler" adı verdiği eserinde bu kozmik algıyı daha çok hissedebilmekteyiz... Sanatçı, çalışmasında kozmik bir bağlantı kurmuş aynı zamanda dairesel biçimdeki çalışmalarını oluştururken bu bağlantı doğrultusunda kozmosu daha belirgin bir şekilde vurgulamıştır. Sanatçı 'Ağır Daireler' adlı eserinde dairesel biçimlerini oluştururken

uzaydaki gezegenleri farklı boyutlarda ve renklerde olduğunu vurgulayarak eserini kompoze etmiştir. Sanatçı, eserinde renkli olarak resmettiği daireleri arka planda karanlık ve gizemli aynı zamanda biçimleri sanki sonsuz âlem içerisinde yüzüyormuş gibi sunmuştur. Tüm bunlarla birlikte eserini büyüklü küçüklü gruplar halinde oluşturarak resmetmiştir. Ve yine sanki birer takımyıldızını oluşturuyormuş gibi izleyicisine sunmuştur (Antmen, 2014: 85).

Görsel 2.3. Wassily Kandinsky, "Ağır Daireler", 1927, Tuval üzerine yağlı boya, 57.2 × 52.1 cm, Pasadena- Kaliforniya, Norton Simon Müzesi. Erişim Tarihi: 08.05.2019
<https://www.wassilykandinsky.net/work-277.php>

Bir renk lekesi farklı boşluk deneyimleri yaratır, bu farklılık lekenin, resim düzleminin tam ortasında mı yoksa sola veya sağa mı ya da yukarı veya aşağı mı yerleştirildiğine bağlıdır. Tek tek her ilişki kendine özgü bir uzaysal his ortaya çıkarır. Resim kenarıyla yatay, dikey ya da çapraz ilişkide bulunan düz ve eğri çizgiler, yüzeyi farklı bir şekilde yönlendirmesi ve keşfetmesi için gözü zorlar ve böylece başka bir uzaysal duyum çeşidi ortaya çıkarırlar. Resim yüzeyi üzerinde çeşitli şekiller oluşturarak daha da zengin uzaysal ifade yaratılabilir. Bunların tonları, renkleri, dokuları ve pozisyonları daha yoğun ve çeşitli uzaysal deneyimlere imkân verir (Kara, 2018: 224).

Kara'nın da bahsettiği gibi Kandinsky'nin eserlerinde bunları daha belirgin bir şekilde görebilmemiz mümkündür. Sanatçının, 'Ağır Daireler' adlı eserinin yanı sıra Görsel 2.4. de görülen 'Birkaç Çember' adlı çalışmasında da yine aynı şekilde Kara'nın da söylediği gibi farklı renkler, tonlar ve pozisyonlar kullanarak bir uzaysal ifade oluşturulmaya çalışılmıştır. Sanatçı eserinde kozmik bağlantılar kurarak Rus avangard sanatının ütopyik bağlamda sanatsal deneyimlerini yansıtan işler üretmiştir. Sanatçı aynı zamanda evrensel ve estetik bir dil oluşturarak geometrik formlarla yapılan çemberleri uzayın sonsuz boşluğuna entegre ederek farklı renk ve kümeler halinde izleyicisine sunmuştur. Böylece sanatçı, uzayın kozmik ve ahenkli görüntüsünü 'Birkaç Daire' eserine yansıtmıştır. Kandinsky dairesel geometrik formlarıyla ve eserlerindeki kompozisyonuyla kozmos bağlamında dördüncü boyuta işaret etmiş ve eserlerini bu doğrultuda farklı şekillerde yansıtmıştır.

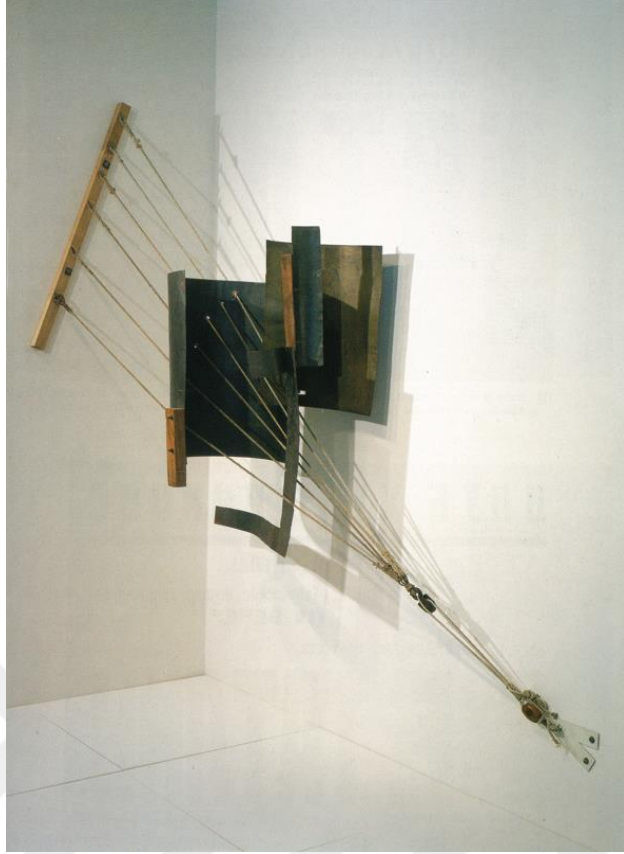

Görsel 2.4. Wassily Kandinsky, "Birkaç Daire", 1926, Tuval üzerine yağlı boya, 140.3 x 140.7 cm, Solomon R. Guggenheim Müzesi. Erişim Tarihi: 10.05.2019 <https://www.arthipo.com/tr-tr/cemberler-wasily-kandinsky.html>

2.2.2. Vladimir Tatlin (1885-1953)

Rus ressam ve tasarımcı olan Tatlin, Rus konstrüktivizmin öncü figürlerinden biri olmuştur. Bütün Rus avangard sanatına ve bundan sonraki sanat akımlarına büyük ölçüde ilham veren sanatçı, Moskova resim, heykel ve mimarlık okulunda eğitimini almıştır. Tatlin 1914 yılında Paris ve Berlin'e yaptığı gezilerinde gözlemlediği avangard yaklaşımlar, sanata bakışını etkilemiş ve tüm bunlarla birlikte sanata ve sanat eserlerine olan deneysel yaklaşımlarını beslemiştir. Sanatçı Rusya'ya döndüğünde cam, ahşap, alçı, metal ve çeşitli atık malzemeleri kullanarak gerçekleştirdiği soyut konstrüksiyonları ve köşe rölyefleriyle dikkat çekmiştir.

Sanatçı sanat eserlerinde özellikle işçi sınıfına büyük önem vererek ve sanatta günlük malzemeleri kullanarak sanata yeni bir önem kazandırmıştır. Tatlin "gerçek malzeme-gerçek mekân" anlayışının öncülüğünü yapmış ve bu anlayışa büyük önem kazandırmıştır. Bu noktada Tatlin, farklı malzemelerin birleşiminden duvar köşelerine yerleştirdiği, sanki boşlukta asılı duruyormuş gibi görülen denemeler yapmaya başlamıştır. Görsel 2.5.'te de gösterilen "Karşıt Kabartma" olarak adlandırılan bu yöntemle yaptığı işlerini Tatlin mekân köşelerine yerleştirmeler yaparak boşluğu da kullanarak yapıtlarını kurgulamıştır. Tatlin, yapmış olduğu bu köşe rölyeflerini farklı şekillerde oluşturarak uzamsal bağlamda boşluğu kullanmış ve hatta eserlerini değerlendirdiğimizde kozmik bir bağlantı gözlemlememize olanak sağlamıştır... Tatlin oluşturmuş olduğu bu rölyeflerinin yanı sıra zamanla kullanım amaçlı nesnelere tasarlamıştır. Bu nesnelere kimi zaman porselenden süt şişesi olmuş kimi zaman ise ucuz soba ya da bir sandalye, masa olarak tasarlanan bir nesne olarak karşımıza çıkmıştır (Antmen, 2014: 108).

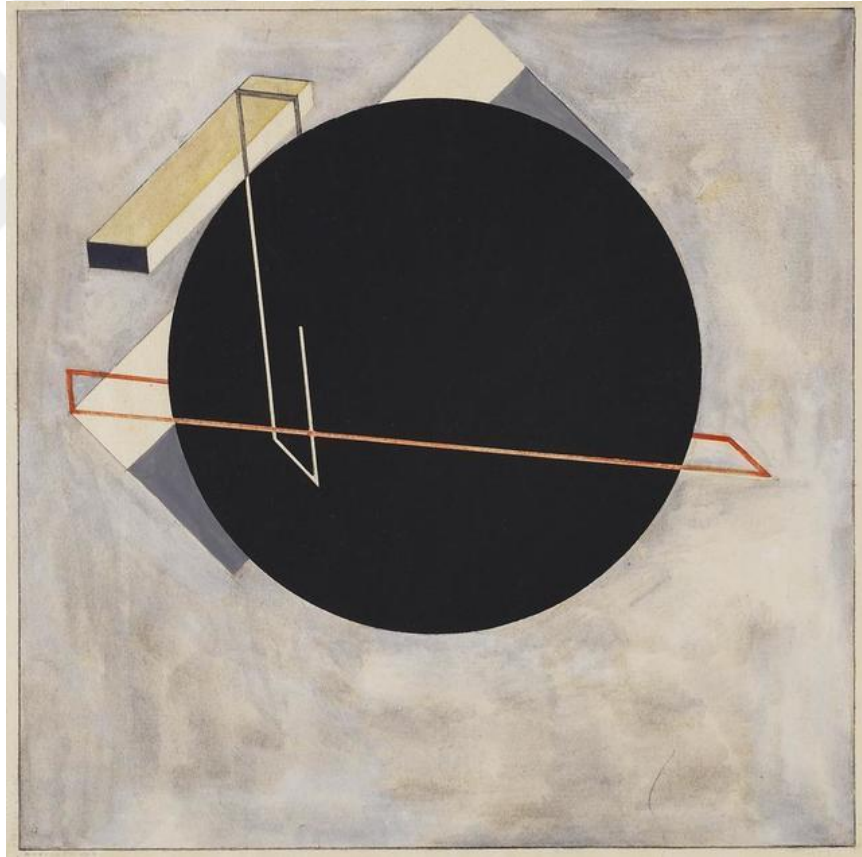
Görsel 2 5 Vladimir Tatlin, "Counter Relief" 1914-1915, Demir, bakır, ahşap ve kablolar. 71 x 118 cm. St Petersburg. Erişim Tarihi: 12.05.2019 <https://www.artsy.net/artwork/vladimir-tatlin-corner-counter-relief>

Tatlin'in konstrüktivist tarzdaki işlerine dönecek olursak; Sanatçının bu yaptığı köşe düzenlemeleriyle kendi kuramını oluştururken bir yandan da yapıtını çevreden nasıl soyutlayabileceği üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Tatlin 'in eserlerine kozmik olarak baktığımızda yapısal anlamda farklı tür malzemeler kullandığı yapıtlarında, uzaysal açıdan gelecekteki uzay çağının dinamizmini yansıttığı görülmektedir. Sanatçının, köşe rölyefleri ve en önemli çalışması olan III. Enternasyonel Anıtında bunları belirgin bir şekilde vurguladığı -küp, silindir farklı geometriksel biçimler- kullandığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda sanatçı, boşluk algısı ile espas kullanarak uzaysal açıdan eserlerini oluşturmuştur. Tatlin köşe rölyeflerinde uzamsal anlamda işler üretmiş bunun yanı sıra kozmik yapı olarak izleyicisine sunmuştur.

2.2.3. El Lissitzky (1890 – 1941)

Yahudi asıllı Rus Ressam El Lissitzky; Tasarımcı, Tipografist, Grafiker, Desinatör ve Fotoğrafçı olup Rus avangard sanatının önemli bir figürüdür. El Lissitzky'nin pek çok sanat eseri bulunmaktadır. Sanatçı, eserlerinde dönemin devrim ideolojisine ve bu ideolojinin yaygınlık kazanması için propaganda çalışmalarına çeşitli biçimsel formlardaki tasarımları kullanarak katkı sağlamıştır. Lissitzky'nin çalışmalarının başında afişleri, dergileri ve resimleri gelmektedir. Aynı zamanda Lissitzky, eserlerini oluştururken geometrik formları dönemin ideolojisine uygun olarak kullanmış ve afişlerinde, resimlerinde bunları yaparken geometrik biçimlerini toplumun bazı kesimlerine özgü farklı şekillerde simgeleyerek yapmıştır (Hayatı, Tarih yok: 1-2. paragraf).

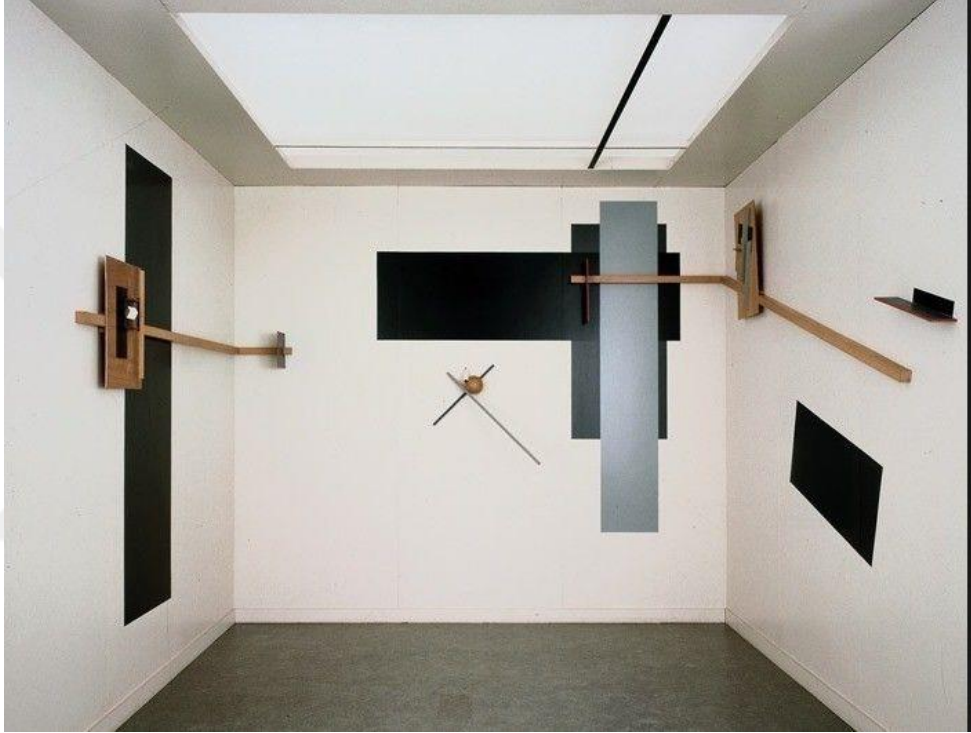

Görsel 2.6. El Lissitzky, " Proun 8 Stellungen" 1923, Dökülen kağıda grafitin üzerine suluboya ve guaj çizimi, 24.5 × 24.8 cm, Kanada Ulusal Galerisi, Ottawa. Erişim Tarihi: 12.05.2019
<https://www.wikiart.org/en/el-lissitzky/proun-8>

El Lissitzky'nin, Malevich' in Süprematist tavrından çok etkilenmiş olduğu ve bu tavrı eserlerine de yansıttığı görülmektedir. El Lissitzky, sadece afiş, dergi ve resimlerle

yetinmeyip aynı zamanda tasarımcı gücünü kullanarak dönemin ideolojisine uygun eserler üretmiştir. Ve tüm bunların yanında Tatlin'in "gerçek malzeme-gerçek mekan" olgusundan yararlanarak mekan içerisinde yerleştirmeler yaptığı görülmektedir. El Lissitzky, 1920'lerde saf soyut bir geometrik arayışın içine girmiş ve Görsel 2.7. de de gösterilen 'yeni sanat nesnesi' (Proun) olarak adlandırdığı farklı türden malzemeleri kullanmış aynı zamanda üç-boyutlu mekân düzenlemelerinin planını oluşturmuştur (Antmen, 2014: 106).

Görsel 2.7. El Lissitzky, "PROUN Odası", 1923 (1971 rekonstrüksiyonu). Erişim Tarihi: 12.05.2019
https://www.artsy.net/article/beth_fiore-proun-room

Lissitzky, PROUN' un "Pentür ile mimarlık arasında bir durak" olduğunu belirtir. Bunun anlamı en iyi onun "PROUN Odaları" nda okunur. Ona göre bu odalar, izleyicilerde dış dünyayı değiştirme gücü uyandıracak "sahne" lerdir, "gösteri" lerdir. (Demonstrationsraum). Eserlerin asılı olduğu bir takım duvarların sınırladığı bir sergi mekânı değil, dönüşümlerin yaşandığı bir atmosferdir; Bir mikro kozmosdur. Peki, nasıl inşa edilecektir bu PROUN mimarlığı? Betondan, metalden ve camdan... "PROUN hala inşa edilmeyi bekleyen dünyanın tamamına uygulanacak ve betonun sertliğini, metalin düzgünlüğünü ve camın yansımaları yeni hayatın dış zarına dönüştürecekler (Artun, 2015: 76).

Diye belirten Artun Lissitzky'nin çalışmalarında bilhassa 'Proun Odalarında' kozmik yapı oluşturma çabasına değinmiştir. Aynı zamanda sanatçı çalışmalarında dönüşümsel bağlamda farklı bir atmosfer oluşturacağını vurgulamıştır. Proun

Odaları'nın kozmolojik bağlamda bambaşka bir dünyaya geçiş gücünü uyandırarak sahnelendiği ve adeta bir gösteri sergiler nitelikte olduğu görülmektedir. Lissitzky'nin bu inşası ve diğer çalışmaları kendinden sonraki sanatçı ve eserlerini etkilemiştir.

2.2.4. Alexander Calder (1898 – 1976)

Alexander Calder 22 Temmuz 1898 tarihinde Pennsylvania' daki Lawton kentinde sanatçı bir ailede doğdu. Mühendis olarak yetişen Calder, 1930 yılında Mondrian'ın Paris'teki atölyesini ziyaret etti. Sanatçı, Mondrian'dan oldukça etkilendi. Calder'de Mondrian gibi evrenin matematiksel yönüne büyük ilgi duydu ve bunu eserlerine başarılı bir şekilde yansıttı. Calder'e göre evrenin matematiksel yasalarını yansıtan böyle bir sanatın katı ve hareketsiz olmaması gerektiğini düşünmüş ve böylelikle eserlerinde bu hareketliliği ve dinamizmi oluşturmaya çalışmıştır. Calder Mondrian'ın atölyesinin beyaz duvarlarını süsleyen dikdörtgen kâğıtları görüp dalgalanmalarını seyretmiş ve bu dalgalanmalardan oldukça etkilenmiştir. Dönemin heykel sanatında, 'kinetik heykel' dediğimiz anlayış çok yeni bir fikir olsa da Calder kendince oluşturduğu tasarımlarına motor takarak eserlerini oluşturmuştur. Marcel Duchamp 1931 yılında bu tür eserlere 'Mobiller' adını takmış ve böylece günümüze de 'Calder'in Mobilleri' olarak gelmiştir. Calder kablolarla asılı duran, rüzgâr hava akımına göre hareket eden heykellerinin öncüsü niteliğindedir (Farthing, 2012: 447).

Mondrian görsel bir ritim yaratmak için birbiriyle kesişen çizgiler ve renkli şeritlerle sürekliliği kesintiye uğratan beyaz alanlar kullanırken Calder hem görsel hem mekânsal ritim yaratmak için boşluktan, ışıktan ve hareketten faydalanıyordu. Çalışmaları adeta havada dans eden sanatçı, heykelin ne zaman ve nasıl hareket edeceğinin önceden belirlenemeyeceği hissini izleyiciye aktarıyordu (Farthing, 2012: 447).

Görsel 2.8. Alexander Calder, "Kırmızı Dijitaller"1945, Metal Levha Tel ve Boya, 216x241x104 cm, Calder Derneği New York, ABD. Erişim Tarihi: 10.05.2019 <https://www.tate.org.uk/art/artworks/calder-mobile-101686>

Alexander Calder 'ın eserleri Kozmik yapı ve konstrüksiyon olarak değerlendirildiğinde, eserlerini kozmik boşluğa hâkim kılarak yaptığı görülmektedir. Sanatçının mobilleri, sürekli olarak kendini tekrar eden şekiller çizmektedir. Calder'in 1934 yılında oluşturduğu Görsel 2.9. da gösterilen 'Bir Evren' adlı çalışmasında da belirtildiği gibi Mondrian'ın sanatından çok etkilenmiş aynı zamanda Mondrian gibi tıpkı Calder de, evrenin matematiksel yasalarını yansıtan ve evrenin sürekli olarak hareketliliğini oluşturan mobillerini kurmuştur. Calder çeşitli şekillerde ve renklerdeki biçimlerini asarak boşlukta dönüp sallanmalarını sağladı. Ve böylece evrenin kendisini yani kendi kozmik görselini ortaya koymuş oldu.

Görsel 2.9. Alexander Calder, “Bir Evren” 1934, Motorla çalışan hareketli kompozisyon, boyalı demir boru, tel ve ahşap ile iplik, yüksekliği 102.9 cm, Modern Sanatlar Müzesi (MoMA), New York, NY, ABD. Erişim Tarihi: 10.05.2019 <https://www.wikiart.org/en/alexander-calder/a-universe-1934>

Sanatçı, bir evren adlı çalışmasında da kendince bir evren yaratma isteği oluşturmuştur. 1930’ların başında, Calder’in uzayda hareket eden soyut resimleri oluşturma isteği ve bu istek doğrultusunda iki küresel kozmik şekli bir araya getirilerek 40 dakikalık bir döngü boyunca farklı alanlara gittiğinin gözlemlenmesini sağlamıştır. Böylece eser, motor ile hareketlilik kazandırılan çalışmalara da kapı açmıştır. Calder astronomiyle ilgilenmiş ve çalışmalarının ayrık oluşumunu hareketli parçalarını güneş sistemine benzetmiş ve bunu çalışmasına yansıtarak eseri kozmik olarak yapılandırmıştır. Calder’in yapmış olduğu hareketli heykellerin genel olarak kozmosun bir yansıması niteliğinde olduğu ve eserlerinde bunları oluştururken sistematik bir şekilde mekân içerisinde kurguladığı görülmektedir (E.H.Gombrich, 2009: 584).

2.3. KOZMİK YAPI OLARAK KONSTRÜKSİYONLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İlk çağlardan bu yana insanlar evrendeki yerlerini düşünmüştür. Dünya'nın bulunduğu yer ile evrenin diğer bölümleri arasında bir bağlantı var mı diye merak etmiştir. Binlerce yıl önce, gerçek bir bilim olmayan astroloji ortaya çıktı. Bir kişinin doğumunda yıldızların aldığı pozisyon bundan sonra o insanın geleceğini belirler diye kabul edildi. Gezegenler, hareket eden ışık noktaları, tanrılar olarak düşünüldü. İnsanoğlu evrenin kendi yararı ve kullanımı için düzenlendiğini sanıyordu (Sagan, 2016: 216).

İnsanoğlu, oluşturduğu bu kozmik bağlantıda uzayın keşfinin insan üzerindeki etkilerini incelemiş, evren ile insan arasındaki ilişkiyi araştırmış, uzay araçlarıyla bile keşif faaliyetini gözler önüne sererek kozmos algısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu bağlantılar ile insanoğlu artık gezegenleri geceleyin gökyüzünde dolaşan ışıklar olarak algılamaktan vazgeçip bizlerin de evrenin en ufak bir parçası olduğumuz gerçeğiyle karşı karşıya bırakmıştır. Böylelikle Sagan'ın da bahsettiği gibi kozmik bağlantıların insanoğlu üzerinde var olup olmadığı konusunda merak uyandırmıştır. Kozmosun uçsuz bucaksız dünyasına insanlar hep hayranlıkla bakarak hayatlarına ve sanat eserlerine yerleştirmişlerdir. Bu bir resimde, sinemada veya bir heykelde de karşımıza çıkmaktadır. Uzayın sonsuz boşluğu bazen en ürkütücü haliyle dikkat çekerken bazen de muhteşem büyüleyici haliyle de karşımıza çıkmaktadır. Bunu astronomi bilimine ilgi duyanlar üzerinde de görebiliriz. Aslında bakacak olursak astronomiyle iç içe büyük bir bağlantı kurduğunu söyleyebiliriz. İnsanoğlu hep merak ederek yeni keşifleri açığa çıkarmış ve kozmik bağlantıları doğrular nitelikte olmuştur. Sanatçı ise tüm bunları sanat eserlerine uyarlayarak farklı alan ve şekillerde eserler üretmiştir. Bilhassa bu çalışmaları sanatçının yapmış olduğu konstrüksiyonlarında görebilmemiz mümkündür. Kozmik anlamdaki konstrüksiyonlar farklı felsefi düşünceler ve uzaysal açıdan farklı disiplinlerdeki bilimlerden etkilenecek eserler üretilmiştir.

1764'te Immanuel Kant, 'Sublime' (yüce) objelerini bir bir belirtmiştir. Ona göre, sonsuzluk fikrini sezgisel olarak taşıyan doğa ve görünüşleri sublime'dir. Fakat en önemlisi olan "Gece" konusu, gerçekten sonsuz ve uzun süresiyle üç katı sublime'dir diye iddia eder. Örneğin; Celmins'in (resim 2.10.) da yapmış olduğu yıldızlı gökyüzü gibi... Ayrıca bu simgeyle uzaya bakmayı zamanda dolaşmak gibi düşünen Einstein tarzı modern gözlemciler için kozmos ultra sublime'dir. Böylece Peterson Ewen, Imi Knobel, Vija Celmins ve Thomas Ruff'un "Yıldız Takımları" tartışılmaz derecede süblimedir (Özsirkıntı Kasap, 2015: 97).

Görsel 2.10. Vija Celmins, "Jüpiter Ayı - Takımyıldızı", 1983, Baskılar ve katlar, mezzotint ve dağlama, 60. 3 x 47 cm, Berggruen Galerisi - San Francisco. Erişim Tarihi: 10.05.2019
<http://www.artnet.com/artists/vija-celmins/jupiter-moon-constellation-a-WIDnHL09tunpm5DJwL5Gag2>

Özsırkıntı'nın da ele aldığı Kant'ın 'sublime' yani 'yüce' kavramından yola çıkarak farklı sanat eserleri üreten sanatçı, kozmik yapılanmalarla, nebulalarla, yıldız ve uzaysal düzenle ilgilenen Kant'ın kozmik sublime anlayışıyla kavramsal bir beklentiyle tanışmış ve seyircilerinin izlenimine eserlerini sunmuştur. Sanatçı çalışmalarını sık sık bilimsel materyallere yönelerek oluşturmaya çalışmıştır. Sanatçılar kozmosun çalışmalarını rasathaneden müzeye imgelerin yerlerini değiştirerek uzayın derinliklerini, gizemini faydalı ve güzel bir yol ile görselleştirmişlerdir. Kozmik görselleştirmeleri de yapısal anlamda ele alan sanatçı, özellikle fotoğraftan etkilenmiş ve aslen kozmosun düzeninden, gezegenlerin, yıldızların, karadeliklerin, nebulaların ve hatta Ay'ın, Mars'ın yüzeyindeki dokulardan bile etkilenmiş, bunları fotoğraflamış ve birer sanat eseri oluşturmuşlardır.

2.3.1. Paterson Ewen (1925 – 2002)

Kanada’lı ressam olan Ewen, kozmik yapı anlamında oldukça etkili bir sanatçı olmuştur. Ewen eserlerini oluştururken birçok farklı malzemeyi ve fotografik görüntüleri oldukça etkin kullanmıştır. Sanatçı, birçok baskı ve kabartma heykel tarzında oluşturduğu eserleri ile bilinmektedir. Astronomi konularıyla da oldukça ilgili olan Ewen’in eserlerinde kozmik algı oldukça güçlü bir şekilde görülmektedir. Özellikle Van Gogh’un 1889’da yaptığı en ünlü eserlerinden biri olan ‘Starry Night’ (Yıldızlı Gece) eserinden oldukça etkilendi. Ewen, Van Gogh’un astronomi alanından etkilenecek yaptığı eserlerinden bilhassa gece serisinden ilham aldı ve eserlerine bunları yansıttı. Özellikle Görsel 2.11. de de gösterildiği gibi ‘Solar Eclipse’ (Güneş Tutulması) adlı eserinde bunu görmekteyiz. Sanatçı çalışmasında ilk açık gök parçalarından birini yapmış ve eserini oluştururken gece gökyüzüne olan ilgisinden ve kozmik yapı bağlamındaki güneş tutulması onun için tasvir etmeyi seçtiği nadir rastlanan gök cisimlerinden biri olmuştur. Sanatçı ilk oymalı kontrplak üzerine yaptığı işe yani ‘Solar Eclipse’ye (Güneş Tutulması) sekize sekiz ayaklı kontrplak üzerine farklı el aletleri kullanılarak daire biçimini oyarak başlamıştır. Sanatçı eserini gravür baskı olarak üretmiştir. 1971’de eserini oluşturan sanatçı; ahşabı mürekkeplerken başka bir şeyler yapma gerekliliği duymuş ve Ewen’in kozmik bir şekilde tanımlamış olduğu kabartma heykel, resim ve baskı yapımını birleştirerek çalışmasını tamamlamıştır (Hatch, 2018: 3).

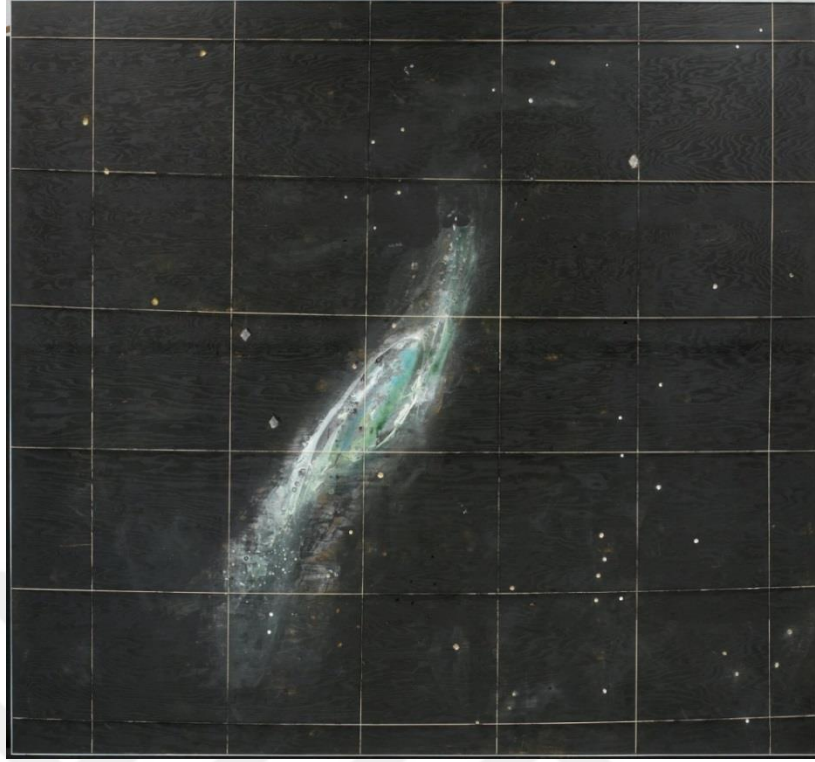

Görsel 2.11. Paterson Ewen, "Güneş Tutulması", 1971, Kontrplak üzerine akrilik, 121.9 x 243.8 cm, Vancouver Sanat Galerisi – Kanada. Erişim Tarihi: 12.05.2019 <https://aci-iac.ca/art-books/paterson-ewen/key-works/solar-eclipse>

Eser kozmik açıdan oldukça başarılı olmuş ve felsefi bağlamda Kant'ın kozmik Sublime (Yüce) anlayışıyla kavramsal bir beklentiyle tanışmıştır. Böylece sanatçı eserlerini seyircilerinin izlenimine sunmuştur.

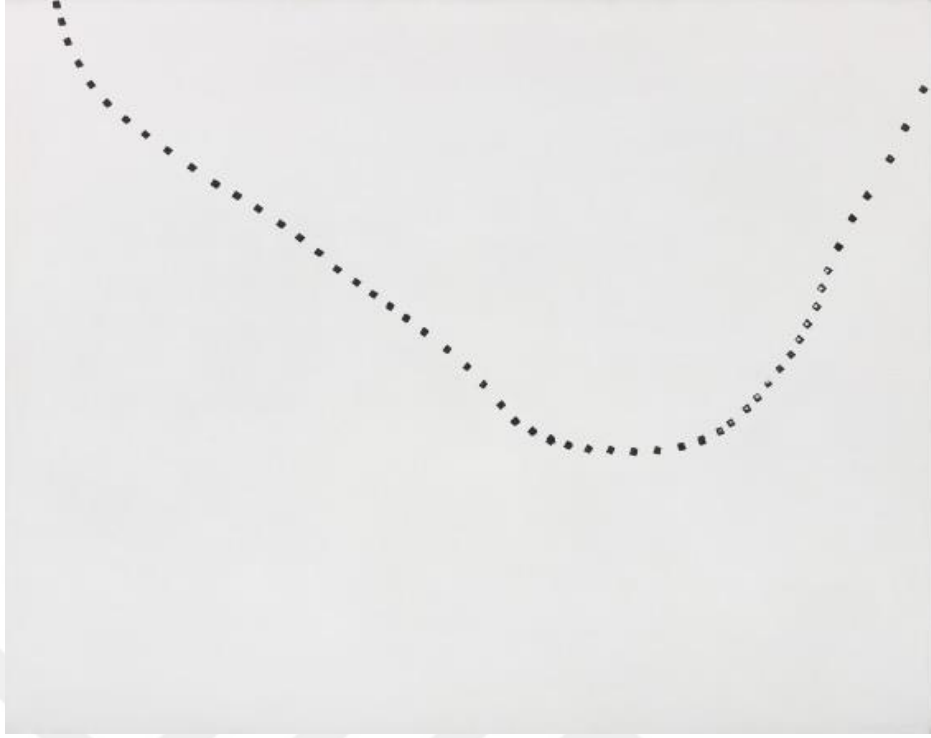
Sanatçının eserinde, dairesel formları iç içe geçerek oluşturmuş olduğu döngü algısı ile adeta kozmos bağlamında doğa-evren ilişkisinin bir arada verdiğini görmekteyiz. Sanatçı sanki bir gezegenin evrelerini oluşturmuş ve tüm bunların hepsini izleyicisine sunarak kozmik algıyla farklı bir perspektif sunmuştur. Sanatçı çalışmalarını sık sık bilimsel materyallere yönelerek farklı malzemeler ve teknikler kullanarak oluşturmaya çalışmıştır (Özsırkıntı, Kasap, 2015: 97).

Görsel 2.12. Paterson Ewen, "Galaxy NGC-253", 1973, Metal üzerine Akrilik-Kontrplak üzerine sicim, 243.7 x 228.5 cm, Ottawa - National Gallery of Canada. Erişim Tarihi: 12.05.2019
<https://www.gallery.ca/collection/artwork/galaxy-ngc-253>

Tüm bunların yanı sıra Ewen, güneş ve ay hatta daha farklı şekillerde ele aldığı gezegenler gibi daha tanıdık âlemler seçmiş ve farklı şekillerde oluşturmaya çalışmıştır. Ewen göksel çalışmalarında, çevredeki yüzey alanını dışlayarak daha dairesel anlamda çalışmasına başlamıştır. Ve böylece izleyicinin bakışını nesneye yani ana merkeze sabitlemiştir. 1973 yılında oluşturduğu Görsel 2.12. de yer alan "Galaxy NGC-253," adı verdiği eserinde olduğu gibi izleyicisini ana merkeze toplamaktadır. Sanatçının, eserinde Kuzey ışıklarının olduğu bölgeye izleyiciyi resmin yüzeyine onun önemli oluşuna dikkat çekerek tamamladığı görülür (Hatch, 2018: 29).

Görsel 2.13. Paterson Ewen, "Uzayda İzler", 1970, Tuval üzerine akrilik, 172.7 x 213.4 cm, Ontario Sanat Galerisi, Toronto – Kanada. Erişim Tarihi: 12.05.2019 <https://aci-iac.ca/art-books/paterson-ewen/where-to-see/>

Sanatçı son zamanlara doğru eserlerinde daha figüratif bir oluşum sergilemeye başlamış ve bunu özellikle 'Uzaydaki İzler' adlı çalışmasına yansıtmıştır. Ewen diğer çalışmalarında olduğu gibi kendi iç dünyasında oluşturduğu kozmosu eserlerine farklı oluşumlarda yapılandırarak izleyicisine sunmuştur. Sanatçının oluşturmuş olduğu uzaydaki izler adlı kompozisyonla bunu daha belirgin hale getirmeye çalışmıştır. Sanatçı soyut, beyaz bir yüzeyin üzerine kavisli olacak şekillerde sıralı bir noktali çizgi formu oluşturmuştur. Sanatçı, tüm toplumların yaşamında ve evrensel bağlamdaki konumumuzda kısaca hayatımızda bir yaşam akışının olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda sanatçı, çalışmasında bu yaşam akışının sıralı ve bir o kadar da düzensiz olduğunu belirterek bu vurguları izleyicisine aktarmaktadır. Sanatçı son dönemlere doğru uzaydaki varlığımızın ne derecede ve ne ölçüde olduğuna dair eserlerini üretmiş, izleyicisine kozmik yapı algısında farklı bir bakış sunmaya çalışmıştır (Hatch, 2018: 25).

2.3.2. David Malin (1941-...)

İngiliz-Avustralyalı bir gökbilimci ve fotoğrafçı olan David Malin astronomik nesnelerin muhteşem renkli görüntüleri ile bilinen bir fotoğraf sanatçısıdır.

David Malin gibi sanatçılar bilimsel kozmik uzay üzerine bilimsel fotoğrafları kendilerine mal ederek bir tür Ready-made olarak kullanmışlardır. Onlar için bilim çok önemlidir ki bunları eserlerine de kolaylıkla aktarmaya çalışmışlardır. Malin' de çalışmalarında bu fotoğraflardan yararlanarak renkli olarak aldığı baskıları üzerinde çalışmıştır. Kozmosun çalışmaları Rasathaneden müzeye imgelerin yerlerini değiştirerek uzayın derinliklerini gizemini faydalı ve güzel bir yol ile görselleştirmişlerdir (Özsırkıntı Kasap, 2015: 99).

Özsırkıntı'nın da belirttiği gibi bu kozmik görselleştirmeleri ele alan sanatçı bilhassa fotoğraftan etkilenmiştir. Sanatçı, gerçekte kozmosun düzenini oluşturan âlemi, gezegenleri, yıldızları, karadelikleri ve daha adını bilmediğimiz bir sürü gök cisimlerini ele almıştır. Tüm bunlarla birlikte sanatçı, Ay'ın, yüzeyindeki dokulardan etkilenmiş, farklı perspektiflerle fotoğraflamış ve birer sanat eseri oluşturmaya çalışmıştır. Bilimsel açıdan bu konuda eserler üretmeye çalışan sanatçılar kozmosun gözlemlenebilir, dokunulabilir ve hatta hissedilebilir nitelikte olduğunu ve birçok katmandan oluştuğunu düşünmüştür. Böylelikle sanatçılar eserlerini oluştururken bunu hissederek kozmosu adeta içinde yaşayarak eserlerine yansıtmışlardır. Bu bakımdan NASA sanatçılara fotografik görüntü olanağı sunmuş ve birçok sanatçının eserlerinde bu imgeleri kullanmasında etkin bir rol oynamıştır. NASA'nın özellikle Hubble teleskobundan görülebilen imgeleri için birçok önemli görevler verdiği kişiler olmuş ve bu kişiler farklı şekillerde gözlemler yaparak sanatçıları etkilemiş ve bu imgeleriyle sanatçının bilimsel anlayışta eserler üretmesine imkân sağlamıştır. Böylece sanatçı kozmos anlayışıyla eserlerini görselleştirebilmiş ve izleyicisine sunabilmiştir.

Görsel 2.14. David Malin, Sombrero Gökadası M104, 1975-1985- 1998, kromojenik baskı, 60.96 x76.2 cm, San Francisco Modern Sanat Müzesi. Erişim Tarihi: 12.05.2019
<https://www.sfmoma.org/artwork/2000.72/>

2.3.3. Ludek Pesek (1919 – 1999)

Eserlerinde astronomi konularını işleyen İsviçreli sanatçı Pesek, kozmik yapıya, astronomiye büyük bir hayranlık duymuş ve bu ilgisini yapıtlarına yansıtmıştır. Sanatçı aynı zamanda bir roman yazarıdır. Uzaysal konuları yapıtlarına yansıtmasının yanı sıra romanlarına da aktarmış ve farklı şekillerde hayranlarının beğenisine sunmuştur. Sanatçı farklı kuruluşlarda çalışmış, resimlerine büyük ilgi oluşturmuştur. 1960'lı yıllarda Amerikalı okuyucular ve Dünyanın bazı bölgelerinden olan okuyucular, “National Geographic” ve “Planets of Solar System” isimli dergi ve kitaplarında seri şeklinde gezegenlerin parlak imgeleriyle, görüntüleriyle karşılaşmışlardır. Bu görselleştirilmiş olan imgeler İsviçre’de yaşayan Çek ressam Ludek Pesek’e ait çalışmalardı. Pesek başlangıç olarak Amerika’da çok az tanınan biri olmasına rağmen kozmosu inceleyen ve kozmik görselleştirmeler yapan insanlar arasında efsanevi biri olmuştur (Pesek, Tarih yok: 1-9. Paragraf).

Görsel 2.15. Ludek Pesek, "Deimos'tan Görünüm", 1980, Tuval üzerine yağlı boya. Erişim Tarihi: 14.05.2019 http://www.ludekpesek.ch/ludek_pesek_mars_paintings_noel_cramer.php

İlk kez yapılan uzay uçuşlarında bilimsel bağlamda oluşturulan resimler insanlar arasında büyük ilgi odağı olmuştur. Aynı zamanda sanatçının yapmış olduğu bu resimleri dönemin genç yaştaki kesimine farklı alanlarda ilham verdiği görülmüştür. 1969 tarihinde kitap kapaklarını resimleyen Ludek Pesek, bazı kitapları Birleşik Devletler’de yeniden yayımlanmasını sağlamıştır. Böylece yüksek fiyatlarda ödemeler yapan National Geographic topluluğu onun bu resimlemelerine dair oluşturmuş olduğu bakış açısıyla makaleler istemiştir. Tüm bunların ardından ise romanlar, atlaslar ve takip eden yıllarda gezegenler hakkında resmedilmiş kitap kapaklarını oluşturarak yayımlamıştır. 1981-1985 tarihleri arasında resimleri doruğa ulaşmış ve tüm bunların arasında ‘Mars Gezegeni’ adı verdiği çalışması en bilimsel araştırma eseri olarak yerini almıştır. Resimlerini durağan ve sabit tutan sanatçı, yazıyla fikirlerini dile getirmiş ve resimleriyle bir bağlantı oluşturarak hareketlendirmeye çalışmıştır.

Görsel 2.16. Ludek Pesek, "Satürn'ün Halkası", 1980, Tuval üzerine yağlı boya. Erişim Tarihi: 14.05.2019 <https://fineartamerica.com/featured/artists-impression-of-interior-of-saturns-rings-ludek-pesek.html>

Pesek eserlerini oluştururken Görsel 2.16. da gösterilen Satürn'ün Halkası'nda olduğu gibi diğer çalışmalarında da hep bir illüstratif algı ortaya koymuştur. Uzayın uçsuz bucaksız oluşunu ve içerisindeki gezegenlerle o kozmik havayı görselleştirmiştir. Böylelikle bütünsel açıdan incelendiğinde bu kozmik döngü, sanatçılar üzerinde sürekli devam etmektedir. Aynı zamanda günümüzde de teknolojinin hızla ilerlemesiyle uzaya çıkan insanlar, uzayda hayat var mı? Mars'ta yaşanılabilir mi? gibi birçok soruyla karşı karşıya kalmaktadır. Farklı açıdan farklı teknolojik aletlerin de gelişmesiyle uzayın incelenmesi ve görselleştirilmesini her an görmekteyiz. Sanatçılara her zaman ilham kaynağı olan uzay ve sonsuz boşluk algısı bilhassa günümüz sanatçılarına ve sanat eserlerine konu olmuştur. Pesek, özellikle 'Satürn'ün Halkası' adlı eserinde gezegenin halkalarının önüne geçmiş olan devasa büyüklükteki çakıl taşı kayalarını resmetmişti. Daha sonra ise bu çakıl taşları buz parçalarına veya kırılarak yok olan gök cisimlerine benzetilmiştir (Özsırkıntı, Kasap, 2015: 149, 150, 151).

2.3.4. Vladimir Skoda (1942-...)

1942 yılında Prag'da doğan sanatçı çağdaş sanat hareketiyle bilinen ve hala da bilinmekte olan günümüz sanatçılarından biridir. 1968'den bu yana Paris'te yaşayan sanatçı basit geometrik şekiller kullanarak eserlerini oluşturmaktadır. Spiraller, küpler ve daha çok yuvarlak formları kullanarak eserlerini oluşturan sanatçı, parlatılmış çelikten oluşturduğu küçüklü-büyükü heykelleriyle uzaysal açıdan kozmosa çağrışımlarda bulunan sanatçılardan biridir. Sanatçının Görsel 2.18. de gösterilen çalışmasında çelikten oluşturduğu dairesel formdaki bu heykellerini iç bükey ayna görüntüsü oluşturularak yapmış ve etrafındaki her şeyin yansımaları sağlamıştır. Farklı boyutlarda oluşturduğu toplarını sarkaçlarla asarak etrafındaki her şey ile ilişkilendirmeye çalışan sanatçı, etrafında bulunan her bir cismin kozmosa dâhil olduğunu eserlerine yansıtarak sunmuştur (Baudoin Lebon Galeri, 2003: 1. paragraf).

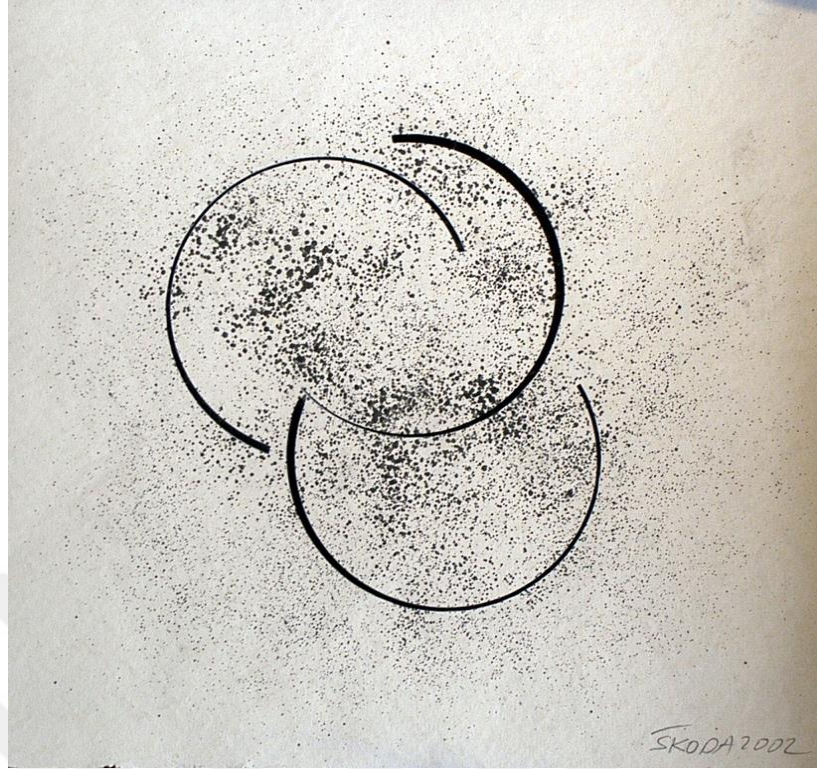
Görsel 2.17. Vladimir Skoda, "İsimsiz", 1989, Oyulmuş Çelik Heykel, 19x0x0 cm, Baudoin Lebon Galerisi – Paris. Erişim Tarihi: 22.05.2019 http://www.baudoin-lebon.com/cspdocs/artwork/images/vladimirSkoda_BL40489.JPG

Sanatçı heykellerinin yanı sıra farklı bakış açılarıyla oluşturduğu resimleri ve baskı çalışmalarıyla heykelde olduğu gibi büyük bir başarı elde etmiştir. Böylece sanatçı, kozmik yapı anlayışında değerlendirdiğimizde çağdaş sanatın en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Bilimsel bağlamda farklı fizik bilginlerinden etkilenen sanatçı evrenin her şeyin içine dâhil olduğuna dair eserler üretmiştir. Ve sanatçının, tüm bunları en basit biçimiyle izleyicisine sunduğunu görürüz.

Görsel 2.18. Vladimir Skoda, "İsimsiz",2004, Karışık Teknik Heykel, 125 x 20 x 0 cm, Baudoin lebon Galerisi – Paris. Erişim Tarihi: 22.05.2019 http://www.baudoin-lebon.com/cspdocs/artwork/images/vladimirSkoda_BL29306.jpg

Görsel 2.19. Vladimir Skoda, "İsimsiz", 2002, Mürekkep ve kağıt üzerinde kolaj, 31 x 33 cm, Baudoin Lebon Galerisi – Paris. Erişim Tarihi: 23.05.2019 http://www.baudoin-lebon.com/cspdocs/artwork/images/vladimirSkoda_BL32765.jpg

1995'te şehrin resmi gök bilimcisi olarak, işlerinin alt zeminini "Kepler'e Övgü" adlı konseptinde oluşturduğu retrospektif bir sergi düzenledi. Sergilediği çizimleri ve resimleri, birbirleriyle bağlantılı yıldızları temsil eden noktalar ve onların bir araya gelerek oluşturduğu takımyıldızlarıyla tasarlanmıştır (Özsırkıntı Kasap, 2015: 92).

Sanatçının, cilalı çelik heykellerinin yanı sıra baskı çalışmalarında da ön planda olduğu ve pek çok iş ürettiği görülmüştür. Sanatçı, bu tür işlerinden olan Görsel 2.20. de gösterilen takımyıldızları çalışmasında da diğer baskı çalışmalarında olduğu gibi geometrik biçimleri kullanmaktadır. Sanatçı heykellerinde kullandığı dairesel formun dışına çıkmayarak eserlerinde kozmik yapı oluşturma anlayışının sürekliliği niteliğinde eserlerini oluşturmuştur. Sanatçı çizimlerinde, gravürlerinde ve heykellerinde kozmosu kullanmış, manyetik açıdan bir gök geometrisi adı verebileceğimiz bir tavır sergilemiştir. Aynı zamanda sanatçı, bilimsel bağlamda matematiğe, astronomiye olan ilgisini çalışmalarına yansıtarak izleyicisine aktarmıştır.

Görsel 2.20. Vladimir Skoda, "İsimsiz", 2003, Arches 350g kağıdı üzerine Gravür Baskı, 117 x 119 cm, Val-de-marne çağdaş sanat müzesi – Fransa. Erişim Tarihi: 23.05.2019 <http://www.macval.fr/Vladimir-Skoda#&gid=1&pid=1>

Sanatçı, bu tasarımları farklı baskı türleri ve farklı teknikler kullanarak oluşturmaya çalışılmıştır. Böylelikle sanatçının eserleri uzaysal açıdan değerlendirebilir niteliktedir. Sanatçı geometrik bağlamda oluşturduğu çalışmalarını farklı şekillerde sergilemiş, kozmos ile ilgilenen ve astronomiden de oldukça etkilenen diğer sanatçılar gibi eserlerini üretmeye çalışmıştır (Macval müzesi, 1996: 1-4. Paragraf).

2.3.5. Leo Villareal (1967-...)

1967 yılında dünyaya gelen Amerikalı sanatçı Villareal, minimalist etkilerle oluşturduğu eserlerini led ışıklar kullanarak yapısal olarak mekânla birlikte kurgulamış ve farklı şekillerde izleyicisine sunmuştur. Sanatçı 'Kozmos' adını verdiği çalışmasını ise mimari bir yapı içerisinde kurgulamış ve böylece eserinde, adeta bir video art görüntüsü sunmuştur. Sanatçı çalışmasını kozmos çalışan diğer sanatçılar gibi evrenin sonsuz boşluğunu dinamizmini ele alarak oluşturmuş, aynı zamanda tüm bunları yaparken dönemin teknolojisini başarılı bir şekilde kullanmıştır. Sanatçı, bu tür teknolojilerin yaratıcılığını ve hayal gücüne cevap veren farklı şekillerde led ışıklarını

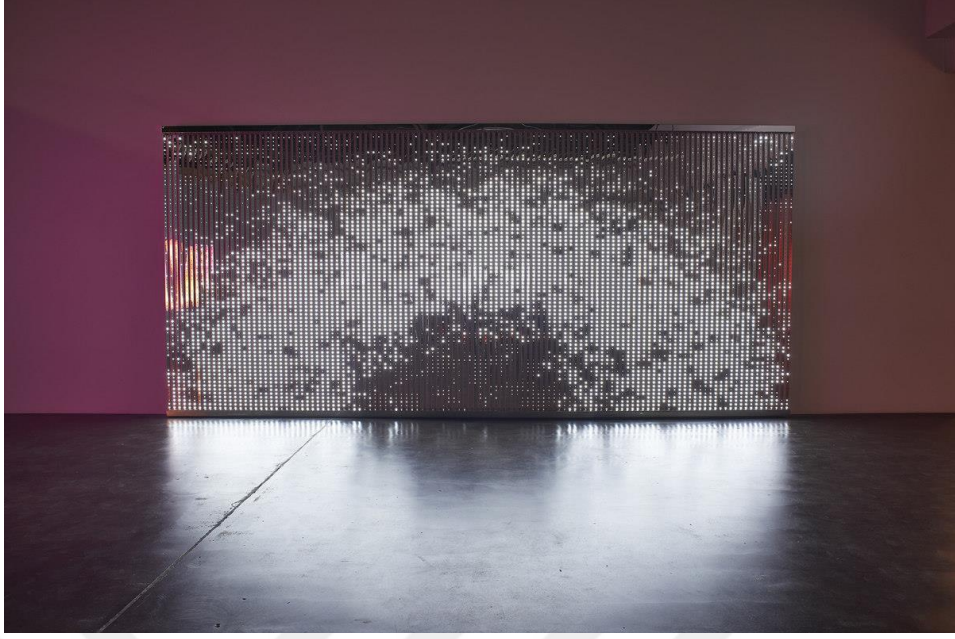
kullanarak eserlerini oluşturmaktadır. Görsel 2.21.'de yer alan 'Kozmos' adlı eserinde sanatçı, dairesel formda görsellik sunan ledlerini mimari yapının tavanına yerleştirerek izlenime sunmuştur. Villareal, çalışmasını 2012 yılında tamamlayarak çalışması için beyaz led ışıkları, bilgisayarlı özel yazılımlar ve elektrik donanımı kullanmış ve eserini tamamlamıştır (Hayatı, Tarih yok: 1-3. Paragraf).

Görsel 2.21. Leo Villareal, 'Cosmos', 2012, Beyaz Led ışıkları, Özel yazılım ve elektrik donanımı, Mimari yapıya özel kurulum, Herbert F. Johnson Cornell Üniversitesi Sanat Müzesi – ABD. Erişim Tarihi: 24.05.2019 <https://museum.cornell.edu/exhibitions/leo-villareal-cosmos>

Sanatçı 'Kozmos' isimli çalışmasının yanı sıra 2015 yılında oluşturduğu Görsel 2.22. de gösterilen "Parçacık Evren" isimli çalışmasında da yine aynı şekilde led ışıklarını ve bilgisayar destekli yazılımları, elektrik donanım sistemlerini kullanmıştır. Sanatçının oluşturduğu bu çalışmasında alanı da ele alarak yapısal olarak eserini kurgulamış ve izleyicisine sunmuştur.

Görsel 2.22. Leo Villareal, "Parçacık Evreni" , 2015, Jessica Silverman Galerisi, San Francisco – ABD.
Erişim Tarihi: 25.05.2019 <https://artviewer.org/leo-villareal-at-fused-space/>

2.3.6. Ron Cooper (1943 - ...)

1943 doğumlu olan sanatçı Ron COOPER, Kaliforniya’da büyümüş ve kariyerine 1960’ların sonuna doğru Los Angeles’ta başlamış Amerikalı bir sanatçıdır. 1973 yılında Guggenheim Müzesi ve daha birçok müzede ve koleksiyonlarında çok sayıda uluslararası sergiye katılmıştır. Sanatçı renkli floresan ışıklarını, neon ve cam aracılığıyla yansıtarak bu yansıyan ışığı kullanmış ve bu ışığın şeffaf olmasını ve rengini araştıran çeşitli eserler üretmiştir. Sanatçı bu ışıkları kullanarak uzaysal açıdan boşluğu kullanmış, farklı şekillerde konstrüksiyonlarını oluşturmuş ve bu konstrüksiyonları oluştururken ışıktan ve geometriksel biçimlerden faydalanmıştır. Böylece sanatçı, eserlerini de bu doğrultuda üretmiştir (Nyehaus Galerisi, Tarih yok: 1. paragraf).

Görsel 2.23. Ron Cooper, "Dairesel Boşluk", 2012, Işık ve Uzay, Kurulum. Erişim Tarihi: 25.05.2019
<http://www.nyehaus.com/ron-cooper>

Sanatçı özellikle günümüze çok yakın bir tarihte, 2012 yılında oluşturduğu 'Dairesel Boşluk' konstrüksiyonunda bu derinliği uzaysal bağlantıdaki boşluk algısını oluşturarak izleyicisine sunmuştur. Sanatçı tüm bunları yaparken tarz olarak ışık-uzay doğrultusunda eserini nitelendirmiş ve bir konstrüksiyon kurgusu oluşturmuştur. Tüm bunları oluşturan sanatçının amacı ışığı mekânın manipülasyonunu ve etkileşimini denemek aynı zamanda fiziksel nesne sınırlarının ötesine geçmek olmuştur. Sanatçı, böylece eserinde nesnelerin uzayda asılı duruyormuş gibi sergilenmesini sağlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATINDA KOZMOS VE KONSTRÜKSİYONLARIN İNCELENMESİ

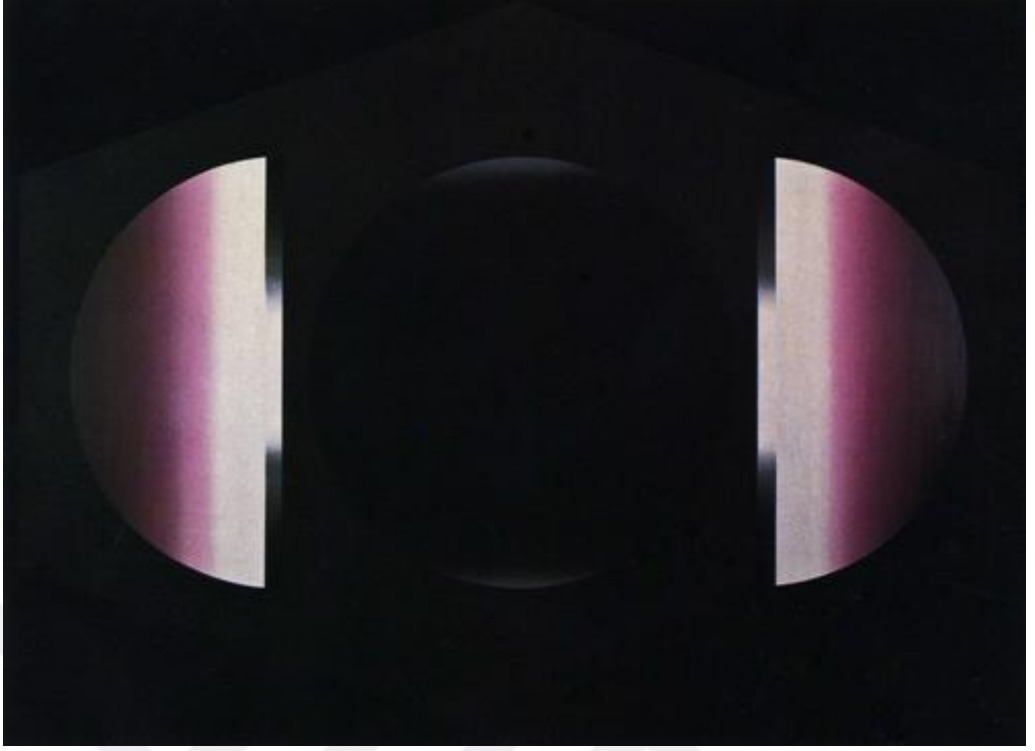
İnsanoğlu evrenin varlığını, sonsuzluğunu, yok edilişini sürekli olarak sorgulamıştır. Bu sorgulamalar geçmişten günümüze kadar devam etmiş ve farklı disiplinler arasında köprü görevi görmüştür. Kozmos diye nitelendirdiğimiz bu muhteşem oluşum astronomi biliminin gelişmesiyle fizik, felsefe, din gibi disiplinlerin yanı sıra sanatı da büyük ölçüde etkilemiştir. Astronominin gelişmesi ile özellikle diğer batılı sanatçılar, düşünürlerle birlikte Türk sanatçıları ve düşünürlerini etkilediği bu bağlamda farklı sanat eserleri, yapıtlar oluşturulduğu görülmektedir. Türk resim sanatında kozmosa süreç bağlamında bakacak olursak çok daha eskilere dayandığını söyleyebilmemiz mümkündür. Örnek verecek olursak ilk gökyüzü incelemeleri M.Ö. 1059- 240'lara kadar dayandığı bilinmektedir. Bu gökyüzü incelemelerini farklı kültürlerde yaşayan düşünürlerle birlikte Türk âlimlerinde yaptığı ve farklı oluşumlardaki disiplinlere büyük katkılar sağladığı görülmektedir. Gökyüzü gözlemleri yapan Türk âlimlerinden biri olan Ali Kuşçu evreni, gezegenleri ve gezegenlerin kürelerini ele alarak gezegenlerin hareketlerini gözlemlemiş ve astronomi bağlamında eserler üreterek sanata katkıda bulunmuştur. Bu süreçte gözlem yapan âlimlerin yanı sıra insanoğlu sürekli olarak kozmostaki yerini konumunu merak etmiş, sorgulamış ve araştırmıştır. Resim sanatı bağlamında değerlendirdiğimizde ise sanatçı, astronomi bilimindeki bilgiler doğrultusunda ve gözlemleri ile eserler üretmiş, sanatın daha sonraki dönemlerinde ise bunları birer konstrüksiyon ve farklı yapılar inşa ederek karşımıza çıkarmıştır. Resim sanatında kozmosun ele alınışının ilk olarak minyatürlerde olduğu bilinmekte daha sonraki dönemlerde ise Türk resim sanatının uzaysal bağlamda farklı işler oluşturan sanatçılar ve eserlerinin karşımıza çıktığı görülmektedir. Türk resim sanatı Cumhuriyet'in ilanından sonra Batı resminin etkisi altında kalarak farklı şekillerde gelişmeyi amaçlamışlardır. Cumhuriyet'in ilanı ile ekonomik, kültürel ve dini ölçütlerde büyük değişimler olmuş ve bunların hepsinin sanatta büyük bir başkalaşım geçiren gelişmelere yol açtığı görülmüştür. 20. Yüzyılın sanayi devrimi ile birçok teknolojik gelişim süreci başlamış büyük endüstri merkezleri oluşturulmuştur.

Sanatçıları büyük ölçüde etkileyen bu durum Konstrüktivizm ve Bauhaus dönemlerinde sanat sürecinde olduğu gibi kendini gösteren bir anlayışa ortam hazırlamış ve böylelikle uzaysal bağlamda değerlendirilebileceğimiz eserlerin üretildiğini söylememiz mümkün olmuştur. Türk resim sanatında uzaysal bağlamda farklı dönem ve üsluplarla eserler üreten sanatçılar dönemin koşullarını ve bilimsel alandaki gelişmeleri göz önünde bulundurarak eserler üretmiş ve hala üretmektedir. Kozmik bağlamda geçmişten günümüze eserleri incelediğimizde Türk resim sanatının öncü isimlerinden olan sanatçılarımız Halil Akdeniz, Adnan Çoker, Devabil Kara, Müjde Ayan ve Handan Özsrkıntı Kasap gibi isimlerin yapıtlarını değerlendirebilmemiz mümkün olmaktadır. Bu sanatçılarımız farklı dönem ve tekniklerle oluşturmuş oldukları yapıtlarıyla kozmosu farklı bir perspektifle izleyicisine sunduğu görülmektedir.

3.1. ADNAN ÇOKER (1927-...)

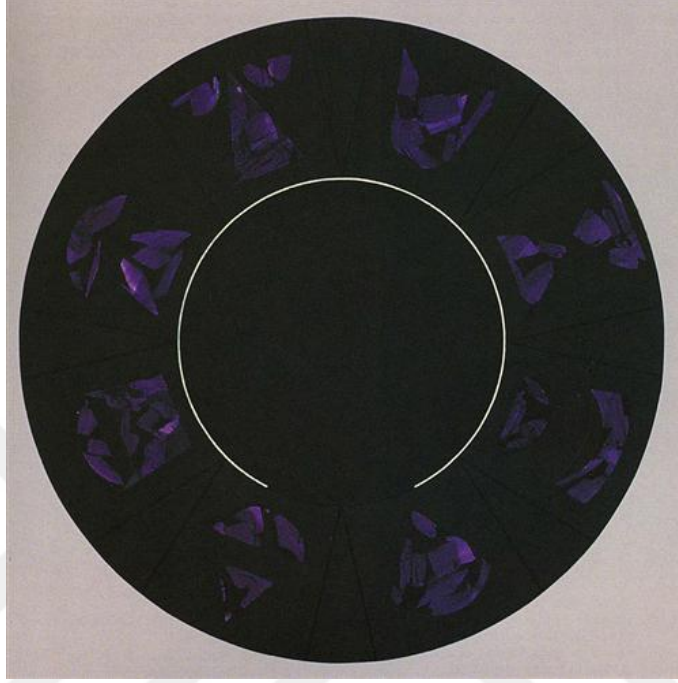
1927 yılında doğan Adnan Çoker, geometrik formun ve ışığın kavranabilir olmasını sağlamış ve ulaşılmayan bir gizeme sahip olan eserler üreterek izleyicisine sunmuştur. Çoker bulunmuş olduğu ortamın kültüründen yani Osmanlı ve Selçuklu mimari yapılarından oldukça etkilenmiş ve birçok soyut biçimli eserler ortaya koymuştur. Sanatçı çalışmalarında espas kavramını ele alarak eserler üretmiş ve resim yüzeyini espasın çözümlendiği bir alan olarak değerlendirmiştir. Sanatçının çalışmalarını kozmik olarak değerlendirdiğimizde ise Rus konstrüktivist sanatçıların eserlerinden etkilenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Malevich'in geometrik biçim anlayışından ve boşluğu yapısal açıdan kullandığı eserlerinden oldukça etkilendiği görülmektedir. Çoker yaptığı soyutlamalarında zemin rengi olarak oluşturduğu siyahı çalışmasının mekânı olarak ele almış mekân ve boşluk algısını başarılı bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca sanatçı eserinde soyutla somut arasında gidilip gelinen bir algı oluşturmuştur (Şener, 2010: 123-124).

Görsel 3.1. Adnan Çoker, 'Gök Planı', 1975 - 1976, Tuval Üzerine Yağlıboya, 114x143.30 cm. Erişim Tarihi: 19.05.2019 <http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Galeri&icerik=Goster&id=3173>

Kozmik açıdan değerlendirebileceğimiz en önemli çalışmalarından biri olan Görsel 3.1. de de görülen 'Gök Planı'nın eski Türklerin inançlarına atıfta bulunduğu mitolojik veya dini kozmosun etkileri üzerine değerlendirebileceğimiz bir çalışma olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Sanatçı çalışmasını oluştururken kendi üslup ve tarzıyla geometrik biçimlerinin en saf ve en soyut halini siyah zemin üzerine kompoze ederek izleyicisine sunmuştur. Adnan Çoker eserde gök imlerini kullanmış ve bunların doğanın parçası olduğunu aynı zamanda eski inançlara dayandığını, gök kubbenin hem bu dünyaya hem de öteki dünyaya ait olduğunu vurgulamıştır. Çoker'in tüm bunlarla birlikte astronomiyle de oldukça ilgili olduğunu kanıtlar nitelikte sunduğu Görsel 3.2. de de gösterilen 'Eksik Burçlar' adlı eserlerinde kozmik olarak eserler ürettiği görülmektedir. Sanatçı, burçları 1998 yılında yapmış olduğu 'İstanbul Işıkları' adı verdiği retrospektiflerinde daha önce yapmış olduğu çalışmalarını bir araya getirerek bir kompozisyon oluşturmuş ve izleyicisinin beğenisine sunmuştur. Sanatçı çalışmasında tuval yüzeyinde görülen formları küçültmüş, sınırsız bir simetrik algısı oluşturmuştur. Çoker çalışmalarını yaparken uzamsal bağlamda uzaysal boşluk algısı oluşturmuş ve

'Eksik Burçlar' adı verdiği çalışmalarında da tuval yüzeyine dairesel formlar kullanarak yeni alanlar oluşturmuştur.

Görsel 3.2. Adnan Çoker, 'Eksik Burçlar', 2002-2003, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 100x100 cm. Erişim Tarihi: 19.05.2019
<http://www.adnancoker.com/pPages/pArtist.aspx?paID=483&section=140&lang=TR&periodID=&pageNo=0&exhID=1031>

Görsel 3.3. Adnan Çoker 'Eksik Burçlar 10 ', 2003, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 85x85 cm. Erişim Tarihi: 19.05.2019
<http://www.adnancoker.com/pPages/pArtist.aspx?paID=483&section=140&lang=TR&periodID=&pageNo=0&exhID=1031>

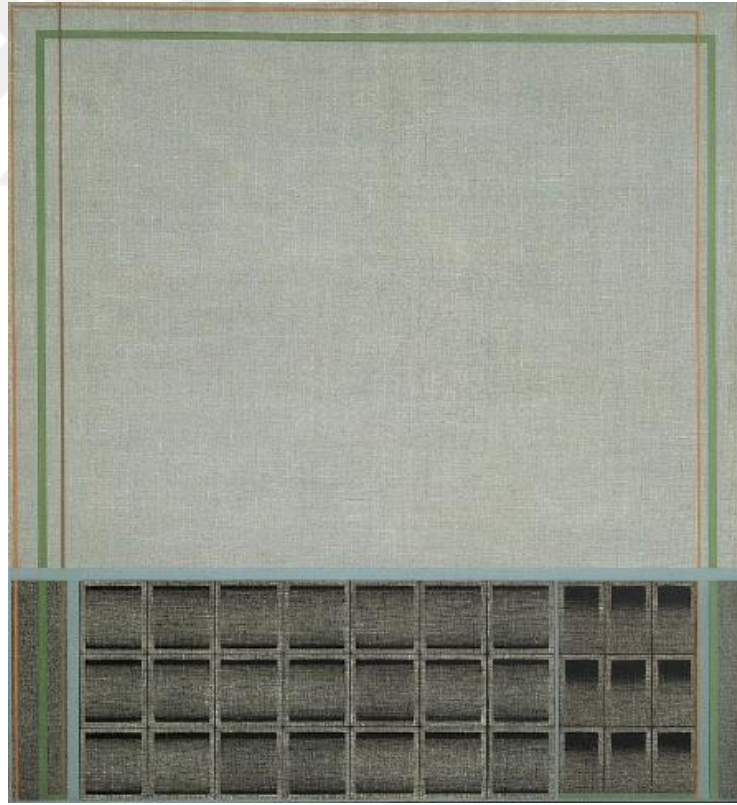
1968'den sonra, soyut dışavurumculuktan büsbütün ayrılarak siyah fonların vurgulayıcı etkisi üzerinde minimalist ve konstrüktivist eğilimli bir yapılanma sürecine geçen sanatçı için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemdeki “Siyah Resimler” ve daha sonra oluşturduğu “Minimaller ve Varyasyonlar”, “Artı Elemanlar” aynı zamanda Eksik Burçlar” diye adlandırdığı yapıtları ile Sanatçının, bu dönem çalışmalarında kullandığı siyah zemin ve astroloji bağlamında oluşturduğu biçimlerle resmin tüm yüzeyini kaplayarak geometrik bir düzenleme oluşturduğu görülmektedir (Türkyılmaz, 2013: 57).

Sanatçı, dairesel formları eserlerinde oldukça fazla kullanmış ve kendi biçimsel formlarını burçlar üzerinde ele alarak kozmik bağlamda da çalışmasını değerlendirebilmemizi mümkün hale getirmiştir.

3.2. HALİL AKDENİZ (1944 -...)

1944 yılında doğan sanatçı Ankara Gazi Eğitim Fakültesi Resim-iş Bölümünü bitirmiş ve akademik anlamda birçok sanat eseri vermiş ve birçok çalışmada

bulunmuştur. Sanatçı, bütün sanatçılar gibi sanat üslubu bakımından pek çok arayışa girerek farklılaşmaya ve dönemsel olarak aykırı olmaya çalışmıştır. Akdeniz'in doğadan ve canlı modelden yola çıkarak yapmış olduğu soyutlamalarını daha sonra salt bir görüntüye büründürerek oluşturduğu geometrik biçimli çalışmalarını kapsayan bir süreci izleyicisine sunduğu görülmektedir. Sanatçının çalışmalarını geometrik non-figüratif üslupla ve teknik bakımdan geniş bir çeşitlilikle oluşturduğu görülmektedir. Sanatçının geometrik biçimli oluşturduğu eserlerinde düz renkli yüzey çizgileri ve yatay dikey çizgiler kullanarak düzenleme kapsamında eserlerine yön verdiği görülmektedir. Akdeniz uzay ve kozmos kavramını ele aldığı eserlerinde oldukça dikkat çekmiştir. Ayrıca Görsel 3.4. de yer alan 'Uzay Üzerine' isimli çalışmasında da bu salt geometrik kare formlarla oluşturduğu uzaysal bağlamdaki ifadeyi çalışmasında görürüz. (Şener, 2010: 120-121)

Görsel 3.4. Halil Akdeniz, 'Uzay Üzerine', 1974, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 115x125 cm. Erişim Tarihi: 18.05.2019

http://www.turkishpaintings.com/content/mod_images/painters/works/large/work_13.jpg

3.3. DEVABİL KARA (1962 - ...)

1962 yılında Erzurum'da dünyaya gelen sanatçı, 1986 yılında Marmara Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümünden mezun olmuş ve birçok sanatsal alanda yer almış, farklı etkinlik ve çalışmalara imza atmıştır. Kara sanatsal etkinliklerinin yanı sıra pek çok makale yayımlamıştır. Sanatçının gerçekte arkeolojik bulgulardan yola çıkarak resimlerini oluşturduğu görülmektedir. Tüm bu bulgulardan sonra giderek daha soyut bir anlayışla boşluklar oluşturmuştur. Kara için kozmos çalışmalarında oldukça önemli olmuş ve bunları yaparken bilimsel bağlamda kozmos ile ilgilenmiş ve tüm bunlar üzerine çalışmalarını sürdürmüştür. Sanatçı yapısal algıyla oluşturduğu çalışmalarında dairesel formlar ve doku bağlamında yüzeyler oluşturmuş tüm yüzeyler ile dikdörtgen biçimlerinin içine yerleştirdiği spiral katmanlı görseller sunmuş ve farklı bir mekân anlayışının bütünü olarak seyircisine sunmuştur. Sanatçı özellikle Görsel 3.5. de gösterilen 'Derin Boşluk' adı verdiği çalışmada derinlik oluşturmuş diğer yaptığı çalışmalarıyla temel farklılıklar oluşturduğunu gözler önüne sermiştir. Kara derin boşluk çalışmada belirttiğimiz gibi boşluğu uyandırdığı duygular ile harmanlayarak resmin yüzeyine yayılan renklerle birlikte oluşturulmuş, dokular ile seyircisine aktarmaya çalışmıştır (Özsirkinti, Kasap, 2015: 159-160).

Resim yüzeyi canlı bir uzaysal dünya halini alır, bu yalnızca uzaysal kuvvetlerin yüzey üzerinde faaliyet göstermesi, hareket etmeleri, düşmeleri, dolaşmaları anlamına gelmez, aynı zamanda bunca hareket arasında alanın kendisinin de hareket yüklü olduğu anlamına gelir. Asıl görsel öğeler bu alanın sadece odak noktalarıdır, onlar yoğunlaştırılmış enerjidir. Renk, rengin açıklığı ya da koyuluğu, doku, nokta, çizgi ve bölge değişik miktarlarda enerji yayar, böylece her eleman ya da nitelik resim yüzeyinin farklı bir dairesel bölgesini sarabilir. Bu alanlar her yöne doğru yayılabilir ve her alanın kendine özgü bir biçimi vardır (Kara, 2018: 224).

Diye belirten Kara, 1997 yılında oluşturmuş olduğu 'Derin Boşluk' çalışmada da tüm bu belirtilenlerin temelinde uzaysal bağlamda bu derinlik hissini oluşturmuş yine aynı şekilde boşluğun içerisinde süzülen soyutlanmış geometrik yüzeyler oluşturmaya çalışarak izleyicisinin beğenisine sunmuştur.

Görsel 3.5. Devabil Kara 'Derin Boşluk' 1994, Tuval Üzerine Karışık Teknik 70x60 cm. Erişim Tarihi: 17.05.2019 <http://devabilkara.com/portfolio/izler-ve-golgeler/>

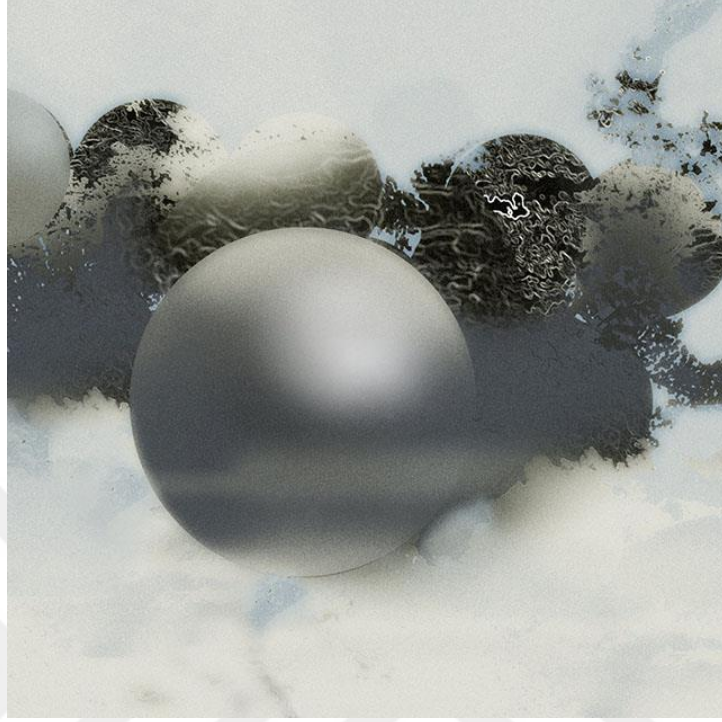
Kozmik bağlamda eserler üreten diğer sanatçılar gibi Kara da derin boşluk çalışmasında kozmosun uçsuz bucaksız sonsuz boşluk algısıyla bir görsel şov oluşturmuş tüm bunları yaparken renk bağlamında ve doku olarak farklı bir şekilde izleyicisine sunmuştur.

3.5. H. MÜJDE AYAN (1972 - ...)

1972 yılında Ankara'da dünyaya gelen ve yaşamını İstanbul'da sürdüren sanatçı, 1995 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Resim-iş Eğitim bölümünü okuyarak, Grafik Ana sanat dalında eğitimini sürdürmüş ve ayrıca 2007 yılında Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim-İş Öğretmenliği bölümünde doktora eğitimini tamamlamıştır. Sanatçı, birçok sanatsal faaliyette bulunmuş ve birçok makale, sempozyum, dergi ve sanatsal etkinliklerde yer almıştır. Sanatçı farklı türden baskı çalışmaları yapmasıyla birlikte bilgisayar destekli çalışmalarda da eserler üretmiş (CGD), ayrıca serigrafî, metalle çukur yüksek baskı, aquatint, gravür ve litografi gibi birçok baskı tekniğini kullanarak eserler üretmiştir. Ayan' nın eserlerini kozmik bağlamda değerlendirdiğimizde ise, 2010 yılı sonrası yapmış olduğu eserlerine

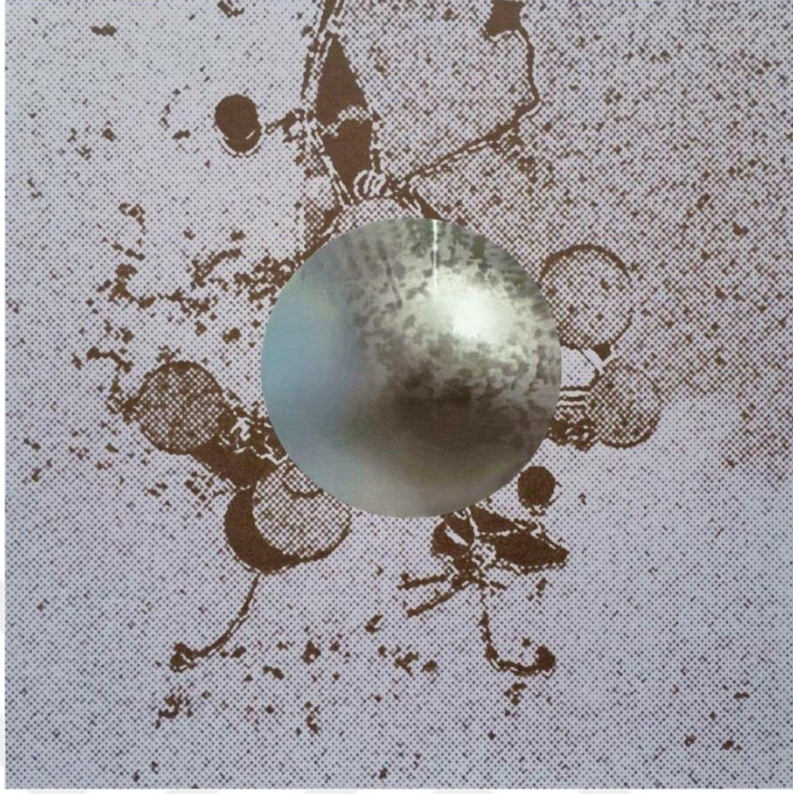

bakmamız çok daha doğru olacaktır. Sanatçının bu eserlerinde genellikle, uzam, devinim, yörüngeler ve evren üzerinde durduğunu görürüz.

Görsel 3.6. H. Müjde Ayan, 'Kozmik İletişim 1', 2015, 130 x 130 cm. Erişim Tarihi: 16.05.2019
http://mujdeayan.com/HM/wp-content/gallery/uzamsal/10931553_10152953876402348_3566702505745037890_n.jpg

Ayan'ın kozmosu farklı şekillerde izleyicisine aktardığı ve görsel bakımdan zenginleştirerek izleyicisine sunduğu görülmektedir. Sanatçı yapmış olduğu uzamsal çalışmalarında geometrik biçimli daireler kullanmıştır. Kozmos etkisini özellikle "2010 Sonrası Uzam" adı ile oluşturduğu kozmos serisinde yer alan 2016 yıllarında oluşturduğu 'Kozmik Sırlar' Görsel 3.7. de, 'Karadelik' Görsel 3.8. de ve Kozmik İletişim olarak adlandırdığı Görsel 3.6. da gösterilen eserlerinde oldukça yoğun bir şekilde görmekteyiz.

Görsel 3.7. H. Müjde Ayan, 'Kozmik Sırlar',2016, 40 x 40 cm. Erişim Tarihi: 16.05.2019
http://mujdeayan.com/HM/wp-content/gallery/uzamsal/KOZMIK_SIRLAR_2016_06_27.JPG

Sanatçı 2016 yılında özgün baskı-resim olarak oluşturduğu Kozmik Sırlar adı verdiği bu çalışmasında merkeze yerleştiği geometrik dairesel formla kozmosu değerlendirmiştir. Eser kozmik yapı bakımından uzayın sonsuz boşluğunu ve bitmek bilmeyen ve hala günümüzde devam eden uzayın sırlarının gizemini koruyan bir bağlamdadır. Bu gizemi, sanatçının eseri üzerinden değerlendirmemizi mümkün hale getirdiği görülmektedir. Sanatçı kozmik sırlarının yanı sıra Karadelik olarak adlandırdığı özgün baskı-resim çalışmasında da kozmosu farklı bir açıdan değerlendirmiştir. Tüm bunlarla birlikte doğanın temel biçimi olan daire formuna, bu eserinde ve ‘Kozmik İletişim’ adı verdiği seri çalışmalarında da yer verdiği görülebilmektedir.

Görsel 3.8. H. Müjde Ayan 'Karadelik', 2016, 80 x 260 cm. Erişim Tarihi: 16.05.2019
http://mujdeayan.com/HM/wp-content/gallery/uzamsal/KARADELIK_2016_06_27.JPG

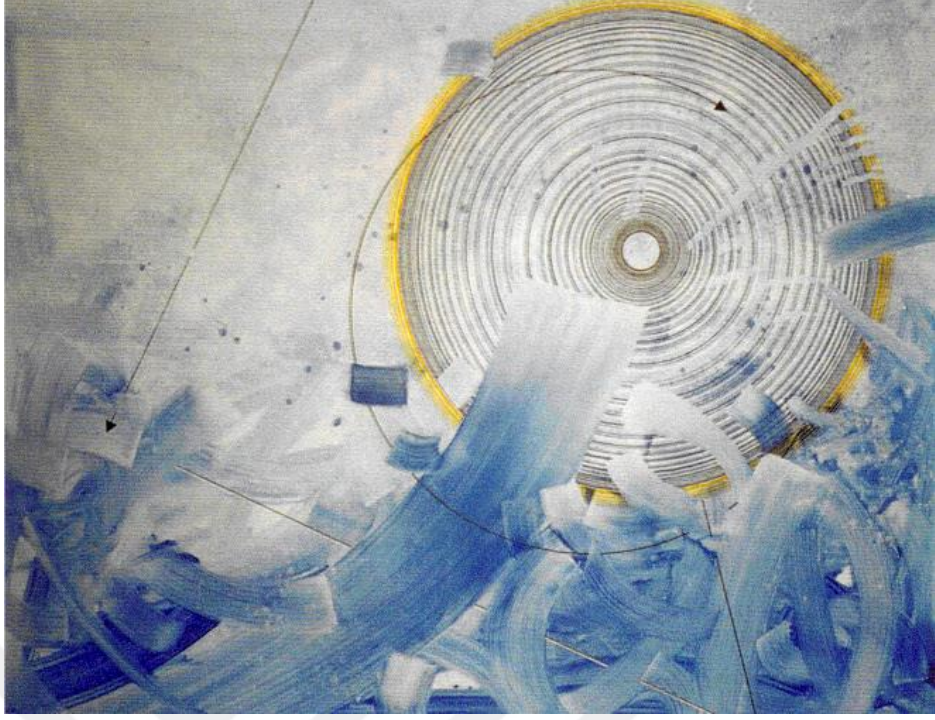
Sanatçı, 1996 yılından itibaren yaptığı kozmos serileri ve diğer çalışmalarında birçok ülkede düzenlenen baskı ve exlibris sergilerine katılmış ve birçok ödül almıştır (Beyoğlu, 2016: 542).

3.5. HANDAN ÖZSİRKINTI KASAP (1979 - ...)

26 Temmuz Adana Ceyhan'da dünyaya gelen sanatçı, 2001 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümünü bitirerek yine aynı okul ve bölümde yüksek lisansını tamamlamıştır. Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık bölümünde akademik kariyerine devam eden bir sanatçıdır. Sanatçı çalışmaları gereği uzaysal boşluk ve kozmos ile ilgilenmiş resim temalı işler üretmek uzayın sonsuz boşluğunu ve kozmik âlemi ele alan bir tavır takınarak bu tutumlarını eserlerine yansıtmıştır. Sanatçının, bilimsel bağlamda oluşturulan toplantı, etkinlik, workshop ve birçok dergi ve kitaplarda makaleleri yayımlanmış ve sanatçı birçok ödüllü karma sergilerde yer almıştır. Sanatçının özellikle 'Kozmik Devinim' adı verdiği seri halinde kişisel resim sergileri açtığı görülür (Özsirkinti, Kasap, 2015: 5).

Kasap çalışmalarında uzaysal anlamdaki işlerini görselleştirerek geometrik bağlamda dairesel formlar ve optik görüntü yansıtarak eserlerini izleyicisine sunmuştur.

Görsel 3.9. Handan Özsrkıntı Kasap, 'Evrensel Hedefler', 2003, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 130X165 cm. Erişim Tarihi: 15.05.2019 <http://handanozsirkintikasap.blogspot.com/2010/04/handan-ozsrknt-kasap.html>

Kozmos; evrensel güneş sistemi veyahut içinde yaşadığımız hayat, düzenli ve sitemli dairesel devinimini içermektedir. Sistem sürekli ve düzenli olarak daireler çizmektedir. Bir olay, bir çizgi ve tekrarlar içerisinde, yaşam başlar ve devam eder, birileri doğar, birileri ölür... Evrenin bu yaşamsal döngüsü sürekli ve devamlıdır (Özsrkıntı, Kasap, 2015: 163).

Görsel 3.10. Handan Özsirkintı Kasap, 'Kosmos', 2007, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 128X128 cm.
Erişim Tarihi: 14.05.2019 <http://handanozsirkintikasap.blogspot.com/2010/04/handan-ozsrknt-kasap.html>

Böylelikle Özsirkintı Kasap eserlerinde merkezi temel alan daire formları oluşturmuş ve dairesel formların sürekli olarak merkezi noktaya götüren bir algı oluşturmuştur. Sanatçı renk ve geometrik bağlamdaki dairesel formlarıyla eserlerinde evrenin kozmik bağlamdaki yaşamsal döngüsünü ele almış ve bunların sürekli ve düzenli olarak birbirinin devamı niteliğinde olduğunu vurgulamıştır.

Görsel 3.11. Handan Özsrkıntı Kasap, 'Evrensel Dinamizm', 2005, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 120x100 cm. Erişim Tarihi:12.05.2019
http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=1&modPainters_artistDetailID=3310

SONUÇ

İnsanoğlu, içinde varlığını sürdürdüğü kozmosu sürekli olarak merak etmiş ve bu merakını bilimsel açıdan sorgulamış ve cevaplar bulmaya çalışmıştır. Aynı zamanda insan; kozmosu, kozmoloji bilimini ve kozmik yapı algısını kavramaya çalışarak bilimsel kavramları plastik sanatlar içerisinde ele almış ve sanat eserleri üzerine yansımalarının ne ölçüde olduğunu incelemeyi amaçlanmıştır. Söz konusu kozmosta var olan yer küre, güneş sistemi ve samanyolu galaksisinden oluşan ve bilim adamlarına göre sürekli genişleyen diğer yandan da kara delikler tarafından yutulan bir evren teorisi geliştirmişlerdir. Bu teori üzerine kurulan **Kozmoloji** ve **Kozmos** kavramları üzerinden farklı disiplinlerin etkilerini görerek, Kozmosun insanoğlunun kültürüne yaşam şekline ne ölçüde yansıdığını ele alarak üzerinde düşünölmüştür.

Kozmos algısındaki tüm bu medeni kültürlerin yanı sıra geçmişten günümüze olan sanatçıların kozmostan ne derecede etkilendiklerini vurgulayarak resim, heykel, mimari ve farklı sanat disiplinlerini ne ölçüde etkilediği değerlendirilmiştir. Plastik sanatlar içerisinde değerlendirdiğimiz sanat eserlerinde kozmik yapı ve konstrüksiyon olarak analiz edilmiş olup, özellikle 1920'li yıllarda Rusya'da **konstrüktivizm (yapısalcılık)** akımı çerçevesinde gözlemlenen kozmik yapılar ve sanatçıların eserleri üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Kozmik yapılar incelenerek bu kozmik yapıların uzaysal anlamda var olan sonsuz espas algısı gözlemlenerek eserlere nasıl yansıtıldığı incelenmiştir.

Tüm bunlarla birlikte günümüz Türk sanatında sanatçıların eserleri de bu bakımdan ele alınmıştır. Çalışmamızın çerçevesi bilimsel anlayışla getirilen sanatsal boyutla alakalı olmakla birlikte sanatçıların plastik sanatlarda kozmik yapı ve konstrüksiyonlarının konu ve teknik olarak özellikleri bakımından analizleri yapılarak incelenmiştir. Bunun yanı sıra insanoğlu incelemelerini kavramsal olarak değerlendirmiş kozmos olarak belirttiğimiz kısaca evren ya da kâinatın içerisinde varlığı kabul edilmiş cisimlerin ve enerjilerinin tümünü bünyesinde barındırdığına dair tanımsal bir ifade de bulunulmuştur. Tüm bunlarla birlikte kozmosun; yeryüzü, gök cisimlerinin, canlıların, insanların ve en ufak diyebileceğimiz varlıkların içerisinde barındırdığı sınırları belirlenemeyen bütünsel anlamda tüm âlemlerin kompozisyonlarından oluşan fiziksel sisteme verilen bir kavram olarak değerlendirilmesi ele alınmıştır. Kozmoloji biliminde ise evren bilimi olarak

tanımlanması ele alınmış evrenin uçsuz bucaksız oluşunu bilimsel açıdan ne tür farklı disiplinleri etkilediğinden bahsedilmiştir.

Tüm bu bilimsel anlayışla plastik sanatlar içerisinde kozmosun sanatçıları ve sanat eserlerini ne ölçüde etkilediği vurgulanmıştır. Sonuç olarak bu belirtilen bilimsel bağlamdaki bilgiler doğrultusunda sanat eserlerinin Konstrüktivizm (yapısalcılık) akımı içerisinde araştırmalar yapılarak kozmosun geçmişten günümüze eserlere nasıl yansıdığı analiz edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Ö., & Ural, Ş. (2006). *Kant'ın Newtoncu Kozmolojisi ve Modern Yıldız kuramının temellerinin atılışı*. XV. Ulusal Astronomi Kongresi Bildiri Kitabı. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, (s. s. 2/3).
- Akarsu, Ö., & Ural, Ş. (2007). *Kant'ın Newtoncu Kozmolojisi ve Modern Yıldız Kuramının Temellerinin Atılışı*. X. U. Kitabı (Dü.). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları içinde, (s. 2-3).
- Antmen, A. (2012). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Artun, A. (2015). *Sanatın İktidar- 1917 Devrimi, Avangard Sanat ve Müzecilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayav, D., & AYTEŞ, E. (2011). *20. Yüzyıl Resim Sanatında Yüzeyin Sınırlarını Aşan Arayışlar*. Sanat ve Tasarım Dergisi 1 (8), s.46.
- Beykal, C. (1985). *Vladimir Tatlin ve Konstrüktivizm*. Boyut Dergisi , s.18-22.
- Beyoğlu, A. (2016). *Exlibris Tasarımında Kompozisyon ve Yazı İlişkisine Dair Günümüz Sanatçılarının Tasarımlarından Örnek Analizler*. Ege Eğitim Dergisi , 17 (2), s.542.
- Bulgen, M. (2010). *Kelam İlminin Kozmolojik Boyutları ve Günümüz Kozmolojisi*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 39 (2), s.77-78.
- Çin Kozmolojisi. (27.05.2019)
http://www.turkcewiki.org/wiki/Kozmoloji#Çin_kozmolojisi adresinden alınmıştır.
- Evren. (14.05.2019). <http://www.turkcewiki.org/wiki/Evren> adresinden alınmıştır.
- Farthing, S. (2012). *Sanatın Tüm Öyküsü*. (G. Aldoğan, & F. Candil Çulcu, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Gombrich , E. (2015). *Sanatın Öyküsü*. (Ö. Erduran, & E. Erduran, Çev.) İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hindu Kozmolojisi. (27.05.2019).
http://www.turkcewiki.org/wiki/Kozmoloji#Hindu_kozmolojisi
- Hodge, S. (2016). *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri*. (E. GÖZGÜ, Çev.) İstanbul: Domingo Yayıncılık.

Hubble, E. (1929). *A relation Between Distance and Radial Velocity Among Extra-Galactic Nebulae*. (Türkçesi: *Galaktik Bulutsular Arasındaki Uzaklık ve Radyal Hız Arasındaki İlişki*), s.168.

Kara, D. (2018). *Görsel Dünyanın ve Görsel Alanın Algılanması: Üç Boyutlu Alan ve Resim Alanı*. İdil Dergisi, 7 (43), s.224.

Kurt, E. (2008). *Çağdaş Türk Sanatında Soyut Resim*. Taşkışla İstanbul Teknik Üniversitesi. (<http://alanistanbul.com/turkce/wp-content/uploads/2010/08/7b.pdf>) adresinden alınmıştır.

Lissitzky, E. (09.05.2019). http://en.wikipedia.org/wiki/El_Lissitzky adresinden alınmıştır.

Mezopotamya Kozmolojisi, (26.06.2019) <http://www.filozof.net/Turkce/felsefe/bilim-felsefesi/797-kozmojisi-nedir-kozmojisi-bilimi-felsefesi-evren-nedir-kozmos-nedir-tarihte-evren-kozmos-kozmojisi-cin-hind-hint-mezopotamya-kozmojisi-anlayisi-evren-anlayisi-islamda-evren-kozmojisi-yunan-kozmojisi-evren-big-bang.html> adresinden alınmıştır.

Nagy, M. (28.04.2019). <https://www.guggenheim.org/artwork/2987> adresinden alınmıştır.

Özsırkıntı Kasap, H. (2015). *Kozmos Resim Sanatında Uzaysal Boşluk*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.

Pesek, L. (09.05.2019). http://www.ludekpesek.ch/english_biography.ph adresinden alınmıştır.

Popova, L. (28.04.2019). http://en.wikipedia.org/wiki/Lyubov_Popova adresinden alınmıştır.

Sagan, C. (2017). *Kozmos (Evrenin Yaşam Sırları)*. (R. Aşçıoğlu, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Sagan, C. (2016). *Kozmik Bağlantı (Dünyamız Ötesine Heyecan Verici Bir Bakış)*. (M. DİNÇER, & M. DOĞAN, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Skoda, V. (12.05.2019). <http://www.macval.fr/Vladimir-Skoda> adresinden alınmıştır.

Skoda, V. (29.05.2019). <http://www.baudoin-lebon.com/fr/artistes/oeuvres/1605/vladimir-skoda#blocPres> adresinden alınmıştır.

Şener, Ş. (2010). *20. Yüzyıl Soyutlama Sürecinde Geometrik Biçimin Türk Resim Sanatına Yansıması*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim İş Eğitimi Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Taslaman, C. (2012). *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.

Türkyılmaz, H. (2013). *Çağdaş Türk Resminde Geleneksel Sorunsalı*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Ural, Ş. (2001). *Kozmoloji ve Felsefe*. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi, Felsefe Bölümü. Erişim Tarihi: 25.05.2019 <https://www.safakural.com/makaleler/kozmozoloji-ve-felsefe>

Villareal, L. (19.05.2019). <http://www.artnet.com/artists/leo-villareal/> adresinden alınmıştır.

Yıldırım, E. (2016). *İnsanlığın Metafiziksel Kozmoloji Anlayışında Mezopotamya Mitolojisinin Sahip Olduğu Evren Algılayışının Etkisi*. MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 3 (SI). s.24-24.

Yunan Kozmolojisi. (27.05.2019).

http://www.turkcewiki.org/wiki/Kozmoloji#Yunan_kozmolojisi,_Batlamyus_ve_Orta_%C3%87a%C4%9F adresinden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
ADI SOYADI	Melike SUBAŞI
DOĞUM YERİ VE TARİHİ	Erzincan,1994
EĞİTİM DURUMU	
LİSANS ÖĞRENİMİ	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENİMİ	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
BİLDİĞİ YABANCI DİLLER	İngilizce
SANATSAL FAALİYETLER	<p>2016 Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “Maddenin Üç Hali” Atölye Sergisi</p> <p>2016 Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “Mezuniyet” Sergisi Erzurum</p> <p>2017 Erzurum Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ‘Sessiz’ adlı Video Art Etkinliği.</p> <p>2017 Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “15 Temmuz Baskı-Resim” Sergisi Etkinliği.</p> <p>2017 Uluslararası Batum-Tiflis Baskı Festivali</p>
İLETİŞİM	
E-POSTA ADRESİ	melikesubasi35@gmail.com